

Aikuisten
oppimisvaikeuksien
tunnistaminen, arviointi ja kuntoutus

- Opi oppimaan -hankkeen toimeenpano ja tulokset

Johanna Korkeamäki, Anni Reuter ja Seija Haapasalo

Aikuisten
oppimisvaikeuksien
tunnistaminen, arviointi ja kuntoutus

- Opi oppimaan -hankkeen toimeenpano ja tulokset

Julkaisija: Kuntoutussäätiö
Pakarituvantie 4-5
00410 Helsinki
Julkaisumyynti, puh. (09) 53041
www.kuntoutussaatio.fi

Helsinki 2010
Painopaikka: Yliopistopaino
ISSN 0784-2333
ISBN 978-952-5017-95-3 • ISBN 978-952-5017-96-0 (pdf)

Kannen kuva: iStockPhoto
Graafinen suunnittelu: Aleksei Dernjatin, aleksei@livehelsinki.fi

Korkeamäki J, Reuter A ja Haapasalo S, Aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistus, arviointi ja kuntoutus. Opi oppimaan -hankkeen toimeenpano ja tulokset. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 40/2010.

Opi oppimaan -hankkeessa (RAY 2006-2010) kehitettiin työmallia ja hyviä käytäntöjä aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, arviointiin ja kuntoutukseen.

Hankkeessa kehitettäviä palveluita olivat oppimisvaikeuksien psykologinen arviointi, oppimisvalmennus, ryhmäkuntoutus ja palveluohjaukseen perustuva lukikonsultointi. Palvelumallien kehittämisen lisäksi hankkeeseen liittyi selviytymiskeinoja kartoittava tutkimus, koulutuksia ammattilaisille sekä materiaalia aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, arviointiin ja kuntoutukseen. Tässä loppuraportissa kuvataan hankkeen arviointia ja sen tuloksia.

Hankkeen arviointi toteutettiin sisäisenä arviointina. Arvioinnin tueksi kerättiin sekä määrällistä että laadullista aineistoa. Hankkeen asiakastyöhön osallistui laaja kirjo eri-ikäisiä ja eri elämäntilanteissa olevia asiakkaita (n=180), joista useimmat eivät olleet saaneet aikaisemmin tukipalveluita oppimisvaikeuksiinsa. Asiakkaista suurin osa oli naisia, joiden oppimisvaikeuksia oli tunnistettu huonosti kouluaikana. Samoin vanhimmasta ikäluokasta vain viidesosan vaikeudet on tunnistettu aiemmin. Asiakkaat raportoivat eniten suuria vaikeuksia vieraisa kielissä ja muistamisessa. Oppimisvaikeudet häiritsivät eniten tiettyjä työtehtäviä, tiettyjen aineiden opintoja ja yleisiä opiskelutaitoja. Hankkeen asiakkaiksi hakeutuneista myös yllättävän suurella osalla (41-45 %) oli mielenterveyden ongelmia, mikä lisää entisestään kuntoutuksen ja tuen tarpeita.

Seurantakyselyn perusteella asiakkaiden kokemukset hankkeen palveluista olivat hyviä, sillä 80 prosenttia koki palveluihin osallistumisella olleen myönteistä vaikutusta omaan elämäntilanteeseen. Hankkeen palveluihin osallistuminen lisäsi itsetuntemusta, vähensi koettuja vaikeuksia erityisesti matematiikassa ja itsetunnossa sekä toimi tärkeänä välineenä työelämässä ja opinnoissa eteenpäin pääsemiseksi. Useampaan palveluun osallistuneet raportoivat enemmän hyötyjä palveluista kuin yhteen toimintaan osallistuneet. Projektilta saatu tuki arvioitiin merkittäväksi suhteessa muihin mahdollisiin tuen tarjoajiin. Erityisesti kuntoutuksessa ja työelämän ulkopuolella olevien henkilöiden oppimisvaikeuksiin tulisi jatkossa kiinnittää enemmän huomiota. He myös itse kokivat oppimisvaikeuksiin liittyvää tuen tarvetta työssä käyviä ja opiskelijoita enemmän.

Ammattilaisten kokemuksia kartoitettiin koulutuspalautteilla ja verkostokyselyllä. Koulutuksiin osallistuneet ammattilaiset olivat saaneet uutta tietoa ja välineitä ohjaukseen. Verkostokyselyn mukaan ammattilaisilla ei ole riittävästi tietoa aikuisten oppimisvaikeuksista eikä vastuunjako aikuisten oppimisvaikeuksien suhteen ole selkeä.

Projektin kokemukset osoittavat, että lyhytkestoisella kuntoutuksella ja ohjauksella voidaan saada hyviä tuloksia aikaan. Tiedon saaminen omasta oppimisvaikeudesta, oppimista ja hyvinvointia tukevat keinot sekä ammattilais- ja vertaistuki ovat olennaisia aikuisten oppimisvaikeuksien kuntoutuksessa. Hankkeen toimintamalleja ja materiaaleja on mahdollista ottaa käyttöön aikuiskoulutuksessa, terveydenhuollossa, työvoima- ja sosiaalipalveluissa sekä kuntoutuksessa.

Avainsanat:

aikuisten oppimisvaikeus, lukivaikeus, kuntoutus, tukipalveluiden kehittäminen, arviointi

Lukijalle...

Käsillä oleva julkaisu on Opi oppimaan -hankkeen loppuarviointiraportti. Hanke on ollut osa Raha-automaattiyhdistyksen oppimisvaikeusohjelmaa, joka käynnistyi vuonna 2006. Ohjelman tavoitteena oli kiinnittää huomiota lasten ja nuorten oppimisvaikeuksiin ja ehkäistä niihin liittyvää syrjäytymistä. Opi oppimaan -hanke keskittyi kuntoutuspalvelujen kehittämiseen erityisesti aikuisille, joilla on oppimisvaikeuksia.

Kehittämistyön perustana ovat Kuntoutussäätiön kokemukset aikuisten oppimisvaikeuksien kanssa työskentelystä. Kuntoutussäätiö toimi pitkään ammatinvalinnan erityisohjauslaitoksena ja on tässä työssä perinteisesti ohjannut ja järjestänyt tutkimus- ja arviointipalveluita muun muassa erityisluokilla opiskeleville peruskouluaan päättävillä nuorilla. Neuropsykologipalveluita on tarjottu 1980-luvun alkuvaiheista lähtien. Allekirjoittanut aloitti työnsä talossa ensimmäisenä vakituisena neuropsykologina vuonna 1985 laajan erityisluokkalaisia koskevan palvelu- ja tutkimushankkeen myötä. Muita oppimisvaikeuksiin liittyviä projekteja ovat olleet aikuisten ryhmämuotoinen lukikuntoutuskokeilu sekä Lukki-, Lukibussi- ja Lukineuvola -hankkeiden arvioinnit.

Asiakastyön ja projektien kautta on välittynyt selkeä kuva siitä, että kehitykselliset oppimisvaikeudet jatkuvat aikuisuuteen ja haittaavat monien aikuisten opiskelua ja työssä selviytymistä. Vaikeudet korostuvat entisestään tietoyhteiskunnan kasvavien vaatimusten myötä. Yhteiskunnan palvelu- ja kuntoutusjärjestelmä ei kuitenkaan ole riittävästi vastannut tähän kasvavaan haasteeseen, vaikka tietoaikin jo aiempien kehittämishankkeiden pohjalta on olemassa palveluiden tarpeesta ja hyödyistä.

Raportissa kuvataan lyhyesti hankkeen aikana toteutettu kuntoutuspalveluiden kehittämistyö sekä kaikki muu hankkeen toiminta, kuten koulutustoiminta, materiaalien valmistaminen sekä tiedotus ja levittäminen. Pääpaino raportissa on hankkeen arviointitutkimuksen esittelyssä ja tulosten kuvaamisessa. Palvelumalleista, selviytymistutkimuksesta ja asiakastyön tueksi tarkoitettusta muusta materiaalista on julkaistu erilliset oppaat ja raportit.

Hankkeen tutkija Johanna Korkeamäki vastaa suurimmaksi osaksi raportin tutkimus- ja arviointiosuudesta. Projektisuunnittelija Anni Reuter on raportoinut koulutuspalautteet sekä koonnut yhteen hankkeen toimintaa koskevaa tietoa yhdessä Seija Haapasalon kanssa.

Kiitokset kaikille yhteistyökumppaneille ja ammattilaisille, jotka ovat olleet kiinnostuneita hankkeestamme, vastanneet verkostokyselyymme ja muutoinkin yhteisten keskustelujen ja palavereiden muodossa antaneet oman panoksensa kehittämistyöhömmme. Erityisen suuren kiitoksen ansaitsevat myös kaikki asiakkaamme, jotka ovat omien kuntoutumishaasteidensa ohella jaksaneet täyttää monia lomakkeitamme ja vastata kyselyihimme kuntoutusprosessin eri vaiheissa. Teidän panoksenne ja palautteenne on ollut aivan keskeinen hankkeen menestymisessä ja palveluiden kehittämisessä muillekin vastaavia ongelmia kokeville.

Malminkartanossa juhannuksen alla 22.6.2010

Seija Haapasalo

Projektipäällikkö, Opi oppimaan -hanke

1. Hankkeen tausta ja tavoitteet	10
1.1. Aikuisten oppimisvaikeudet	10
1.2. Palvelujärjestelmän mahdollisuudet	13
1.3. Hankkeen tavoitteet ja kohderyhmä	17
2. Hankkeen toimeenpano	19
2.1. Kehitetyt palvelumallit	19
2.2. Hankkeen eteneminen	22
2.3. Hankkeen julkaisut ja materiaalit	27
3. Arvioinnin toteuttaminen	30
3.1. Arvioinnin lähtökohdat	30
3.2. Arviointiaineistot	32
3.3. Eettiset kysymykset	33
4. Asiakastyön tuloksia	34
4.1. Projektin asiakkaat ja oppimisvaikeuksiin liittyvät kuntoutustarpeet	34
4.2. Seurantakyselyn tuloksia	41
4.3. Oppimisvaikeuksien tunnistuslista ja ryhmäseulojen toteuttaminen	48
5. Asiakkaiden kokemuksia oppimisvaikeuksista ja kuntoutumisesta	54
5.1. Lukikonsultista tukea oppimisvaikeuksien tunnistamiseen ja palveluohjaukseen	55
5.2. Oppimisvaikeuksien arviointi neuropsykologisissa tutkimuksissa	56
5.3. Oppimisvalmennus	58
5.4. Ryhmäkuntoutus	59
5.5. Kokemuksia ja kehittämissuhteita aikuisten oppimisvaikeuksien huomioimisesta	60

6. Yhteistyö ammattilaisten kanssa	62
6.1. Koulutukset ja niistä saatu palaute	62
6.2. Ammattilaisten kokemuksia oppimisvaikeuksien näkymisestä työssä	64
6.3. Verkostokysely	66
7. Yhteenveto ja suositukset	70
7.1. Tulosten yhteenveto	71
7.2. Tuloksellisuuden arviointi	73
7.3. Johtopäätöksiä hankkeen kokemuksista	76
7.4. Miten hankkeen tuloksia voidaan jatkossa hyödyntää?	77
Lähteet	81
Liitteet	86
• Liite 1. Projektin henkilöstö	86
• Liite 2. Hankkeen esilläolo	86
• Liite 3. Yhteistyösuhteita	87
• Liite 4. Oppimisvaikeuksien tunnistuslista ja tulkintaohje ammattilaisille	88
• Liite 5. Opi oppimaan -hankkeen järjestämät koulutukset	90
• Liite 6. Hankkeen työntekijöiden esitelmät ja luennot muissa seminaareissa ja kongresseissa	91
• Liite 7. Projektipäällikön tehtävät muiden hankkeiden ohjausryhmissä	92
• Liite 8. Hankkeen työntekijöiden julkaisut	92
• Liite 9. Verkostokyselyyn vastanneet ammattilaiset	93
• Liite 10. Aikuisten oppimisvaikeuksien palvelupolut	95

1. Hankkeen tausta ja tavoitteet

1.1. Aikuisten oppimisvaikeudet

Oppimisvaikeuksia voi esiintyä monista eri syistä. Kehityksellisillä oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan erityisvaikeuksia, jotka ilmenevät merkittävinä vaikeuksina ja hitautena lukemisen, kirjoittamisen tai matematiikan taitojen oppimisessa ja hallinnassa. Lisäksi ongelmia ilmenee yleensä myös muistin ja vieraiden kielten alueilla. Vaikeudet eivät selity muilla vammoilla tai sairauksilla eivätkä peruskoulutuksen tai kielitaidon puutteilla. Niiden katsotaan olevan usein periytyviä luonteeltaan.

Suomessa ongelmana ovat useimmiten lukemisen ja kirjoittamisen hitaus ja työläisy sekä kirjoituksessa esiintyvät virheet. Pientä ryhmää aikuisista voidaan kuitenkin pitää käytännössä lukutaidottomina. Mitä vaativammalle koulutustasolle siirrytään, sitä suurempi merkitys on nopealla ja sujuvalla tekstin prosessoinnilla, jolloin hitaus ja työläisy laajojen

materiaalien lukemisessa ja tekstin tuottamisessa nousevat keskeisiksi ongelmiksi sekä opiskelussa että työelämässä. (Ahonen & Haapasalo 2008.) Oppimisvaikeuksien yhteydessä samat ongelmat, jotka tuottavat vaikeuksia omalla äidinkielellä, vaikeuttavat osin myös vieraan kielen opiskelua. Mitä suurempia vaikeudet ovat omalla äidinkielellä, sitä enemmän ne todennäköisesti vaikuttavat vieraaseen kieleen. Oppimisvaikeus vaikeuttaa joko suoraan tai epäsuorasti lukemista, kirjoittamista, kuuntelemista ja puhumista - siis kaikkia kielitaidon osa-alueita. (Crombie & McColl 2001.)

Oppimisvaikeuksien yhteydessä myös muiden vaikeuksien esiintyminen samanaikaisesti (komorbiditeetti) on tavallista. Käytännössä se tarkoittaa useiden erityisvaikeuksien tai tarkkaavuushäiriöiden esiintymistä yhdessä. Tavallisimmin yhdessä esiintyvät lukemista ja kirjoittamisvaikeudet, jonka vuoksi niitä Suomessa kutsutaankin lukivaikeudeksi. Kirjoittamisvaikeuksia (dysgrafia) tai matematiikan vaikeuksia voi esiintyä myös erikseen. Lapsilla, joilla on kielellinen erityisvaikeus (dysfasia), on myöhemmin usein vaikeuksia lukemisessa ja kirjoittamisessa. Oppimisvaikeuksien yhteydessä esiintyy usein tarkkaavuuden vaikeuksia, vaikka ne eivät ole aina diagnostisesti määritettävissä varsinaisiksi häiriöiksi. Aikuisten tarkkaavuushäiriöiden yhteydessä oppimisen erityisvaikeuksia esiintyy huomattavasti muuta väestöä useammin. (Mayes ym. 2000.)

Oppimisvaikeudet ovat elinikäisiä seuralaisia. Pitkittäistutkimukset ovat osoittaneet lukivaikeuteen liittyvien piirteiden olevan suhteellisen pysyviä, samoin kuin lukemiskykyyn liittyvät suhteelliset erot hyvien ja heikkojen lukijoiden välillä. On myös viitteitä siitä, että erot voivat myös kasvaa aikuistuessaa. Oppimisvaikeuksien varhainen tunnistaminen ja ennaltaehkäisevät toimet eivät siten poista kaikkia oppimisvaikeuksia, vaan osa lapsista tulee jatkossakin tarvitsemaan muita enemmän tukea oppimisessa. (Shaywitz & Shaywitz 2003, Holopainen ja Savolainen 2005).

Selkeän lukivaikeuden tai oppimishäiriön ohella puhutaan joko osin tai lähes kokonaan kompensoituneista oppimisvaikeuksista, jolloin lukeminen ja kirjoittaminen voivat sujua hyvin ja yksilö on oppinut käyttämään erilaisia opiskelustrategioita menestyksekkäästi. Monissa tutkimuksissa on kuitenkin osoitettu, että vaikeudet käsitellä kielen äännerakennetta (fonologinen prosessointi) ovat pysyviä myös kompensoituneissa oppimisvaikeuksissa. (Ks. Wilson

1. Hankkeen tausta ja tavoitteet

& Lesaux 2001.) Myös ikääntyminen tuo uusia haasteita oppimiselle ja muistin toiminnalle, kun ikääntyvän aivot eivät toimi enää yhtä tehokkaasti kuin nuorempien. Esimerkiksi lukihäiriö usein pikemminkin korostuu ikääntymisen vaikutuksesta kuin häviää.

Varsinaisia oppimisen erityisvaikeuksia ja lukivaikeutta arvioidaan olevan noin viidellä prosentilla väestöstä. Lievempinä erilaisista oppimisvaikeuksista on haittaa huomattavasti suuremmalle joukolle. Jyväskylän yliopiston pitkittäistutkimuksessa on arvioitu, että noin kolmella sadasta on aikuisiällä diagnosoitavissa oleva suvussa esiintyvä lukivaikeus. Tutkimusaineiston mukaan vähintään kuusi prosenttia kokee haitallisia vaikutuksia lukemisessa tai kirjoittamisessa. (Leinonen 1997, 23.) Kansainvälisen lukutaitotutkimuksen mukaan suomalaisista aikuisista 15 prosentilla on lukutaidossaan sellaisia vaikeuksia, jotka vaikeuttavat heidän oppimistaan, työllistymistään ja työntekoaan sekä vähentävät aikuisopiskelua ja opiskeluhaluja (Malin 2006). Itseraportoituja vaikeuksia koulunkäynnissä tai oppimisessa on kokenut noin 16 prosenttia 18-29-vuotiaista. Lukemisen vaikeuksia raportoi viisi prosenttia, kirjoittamisen vaikeuksia kolme prosenttia ja matematiikan ja kielten vaikeuksia kuusi prosenttia. (Lavikainen 2005, 38.)

Oppimisvaikeuksien kohdalla ajateltiin pitkään, että niitä esiintyisi miehillä naisia useammin. Nykyisin tutkijat ovat eri mieltä oppimisvaikeuksien sukupuolieroista. Oppimisvaikeudet näyttäisivät olevan miehillä yleisempiä, mutta yhdeksi syyksi on esitetty myös naisten alidiagnosointia. Naisilla, jotka saavat oppimisvaikeusdiagnoosin koulussa, on keskimääräistä vaikeampi oppimisvaikeus (Vogel 1990). Suvuittain esiintyvää dysleksiaa arvioidaan esiintyvän yhtä paljon sekä naisilla että miehillä (Lyytinen 2004, Shaywitz & Shaywitz 2003).

Aikuisten oppimisvaikeudet ovat edelleen huonosti tunnistettuja, vaikka ne koskettavat monia aikuisia ja haittaavat opiskelua, työtä sekä arjen toimia. Oppimisvaikeudet voivat altistaa itsetunnon ongelmille, työuupumukselle, masennukselle, päihteiden väärinkäytölle ja jopa rikollisuudelle. Nuorten itseraportoituja oppimisvaikeuksien kohdalla yhteys työttömyyteen oli selvä. Näin oli etenkin pitkäaikaistyöttömyyden kohdalla. (Lavikainen ym. 2006.) Ruotsalaisessa tutkimuksessa 17 prosentilla työttömistä oli sellaisia vaikeuksia lukemisessa ja kirjoittamisessa, jotka haittasivat työhön hakeutumista. Heidän lisäksi 15 prosentilla oli lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyviä vaikeuksia, mutta niiden vakavuus ei ollut ongelma työmarkkinoilla. (Ingvar ym. 1995.) Norjalaisessa seurantatutkimuksessa 23-vuotiaista nuorista, joilla oli lapsena todettu dysleksia, lähes neljännes oli tutkimushetkellä työttömänä (Undheim 2003). Vankilaineistossa Suomessa lukivaikeutta on todettu noin 50 prosentilla (Tuominen 2007).

Oppimisvaikeuksiin on monissa tutkimuksissa yhdistetty erilaisia mielenterveyden ongelmia. On myös havaittu, että esimerkiksi masennusoireet näyttävät liittyvän enemmän omiin käsityksiin

vaikeuksista kuin testattavissa oleviin vaikeuksiin sellaisenaan. Aiemmat vaikeudet näyttävät lisäävän ahdistusta, mikä puolestaan tekee opiskelijat herkemiksi negatiiviselle palautteelle. (Riddick ym. 1999, 231, 244.) Masennuksen suhteen erityisesti matalasti koulutetut naiset vaikuttavat olevan yksi riskiryhmä (esim. Holopainen & Savolainen 2006, Riddick ym. 1999, Wilson ym. 2009). Mielenterveysongelmien yleisyydestä on raportoitu myös korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa: yliopisto-opiskelijat, joilla on oppimisvaikeuksia, näyttäisivät kokevan ahdistuneisuutta muita opiskelijoita enemmän sekä akateemisissa että sosiaalisissa tilanteissa (Carrol & Iles 2006). Myös tarkkaavuushäiriöiden yhteydessä esiintyy tutkimusten mukaan erilaisia mielenterveyden ongelmia muuta väestöä useammin (ks. Käypä hoito 2007).

Oppimisvaikeuksia pidetään yhtenä suurimpana vammaryhmänä, joka on samalla myös vähiten huomioitu ja ymmärretty työpaikoilla (Mpofo & Watson 1999.) Suurin osa henkilöistä, joilla on oppimisvaikeuksia, työskentelevät avoimilla työmarkkinoilla ilman erityispalveluita (Price ym. 2007, Higgins ym. 2002). Tuen tarve korostuu entisestään nykyisin monimutkaistuneessa tietoyhteiskunnassa, jossa työelämän ja opiskeluun liittyvät vaatimukset ovat usein kovia. Valtaosa työntekijöistä käyttää nykyisin tietokonetta, ja käsiteltävän informaation määrä on kasvanut jatkuvasti. (Müller ym. 2006.) Viidesosalla kaiken ikäisistä työntekijöistä ilmenee muisti- ja keskittymisvaikeuksia (Työ ja terveys Suomessa 2006).

Teknologian ja tuottavuuden kehitys on myös nostanut vaatimuksia koulutus- ja työmarkkinoilla, ja esimerkiksi ilman peruskoulun jälkeistä koulutusta työmarkkinoille kiinnittyminen on aiempaa vaikeampaa. Oppimisvaikeudet heijastuvat työhöön, kun uuden oppimisesta on tullut itsestäänselvyys monella alalla. (Simpura ym. 2008, 250-251.) Jatko-opiskelumahdollisuuksien kaventumisesta on raportoitu joensuulaisia nuoria koskevassa seurantatutkimuksessa (Holopainen & Savolainen 2005). Kouluvaikeuksia raportoineiden korkein suoritettu tai meneillään oleva koulutus edusti yleisemmin perus- tai keskiaastetta kuin muiden nuorten aikuisten (Lavikainen ym. 2006, 408).

1.2. Palvelujärjestelmän mahdollisuudet

Yhteiskunnan palvelujärjestelmästä ovat puuttuneet kuntoutuspalvelut aikuisten oppimisvaikeuksiin lähes kokonaan. Opetusministeriö on julkaissut kaksi aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyvää työryhmämietintöä vuosina 1992 ja 1999. Molemmissa mietinnöissä otetaan kantaa myös kuntoutuksen järjestämiseen ja palveluiden tarjoamiseen.

Suurta osaa aikuisten oppimisvaikeuksista pidetään alitunnistettuina ja -hoidettuina (Gerber 2005). Suomessa tietoisuutta aikuisten oppimisvaikeuksista on lisätty erityisesti Lukibussi- ja Lukineuvola-hankkeilla. Lukineuvola-hankkeessa vain kolmasosalla aikuisista oppimisvaikeudet oli todettu aiemmin. Hankkeessa tuotiin esille alueellisen eriarvoisuuden ja palveluiden saatavuuden

1. Hankkeen tausta ja tavoitteet

vaikeuttavan tarvittavan tuen saamista. (Ala-Kauhaluoma ym. 2008.) Lisääntyneestä julkisuudesta huolimatta aikuisilla ei ole riittävästi kuntoutuspalveluita Suomessa, sillä erityisopetusta ei ole tarjolla aikuisille eikä kuntoutukselle löydy maksajia. Myös ADHD-liitto on kiinnittänyt huomiota aikuisten palveluiden vaikeaan saatavuuteen (ADHD-liitto 2009).

Lakisääteinen kuntoutus perustuu todettuun oireeseen, sairauteen, vajaakuntoisuuteen tai vammaan, joskin kuntoutuksen perusteiksi on alettu vähitellen hyväksyä työkyvyn heikkenemisen tai vakavan sosiaalisen syrjäytymisen uhka (STM 2002). Kuntoutusjärjestelmässä diagnosoidut terveysongelmat ovat siis keskeisin kuntoutukseen valikointikriteeri, ja ilman virallista toteamista kuntoutusta saa etupäässä erilaisissa projekteissa (Mannila ym. 2003, 19).

Suomalaisessa käytännössä oppimisvaikeuden tunnistaminen ja tukeminen perustuu vaikeuksien pedagogiseen tai psykologiseen arvioon. Lääketieteellistä diagnoosia tarvitaan toisen asteen koulutuksessa vain ylioppilastutkinnon erityisjärjestelyjen saamiseksi. (Holopainen ym. 2008, 19.) Lukemisen ja kirjoittamisen häiriö rinnastettiin ylioppilastutkinnossa ensimmäisen kerran vammaan vuonna 2001 valtioneuvoston asetuksessa (144/2001). Muutoksen taustalla oli opetusministeriön asettama Luki-työryhmän suositus, että erityinen luku- ja kirjoitusvaikeus (dysleksia) rinnastettaisiin vammaan. Perusteluna mainitaan vaikeuden neuroaalinen alkuperä (OPM 1999, 33-34.)

Suomessa oppimisvaikeuksiin liittyviä kliinisiä tutkimuksia tekevät useat eri alojen ammattilaiset, kuten erityisopettajat, puheterapeutit, psykologit ja neuropsykologit. Kuitenkin osaaminen oppimisvaikeuksien diagnosoimisessa on ollut harvojen ammattilaisten käsissä ja valtaosa työntekijöistä esimerkiksi terveydenhuollossa ei osaa tunnistaa aikuisten oppimisvaikeuksia. Suomesta ovat puuttuneet pitkään yhdenmukaiset ja psykometrisesti luotettavat testit aikuisille, jolloin oppimisvaikeuksien tutkiminen on perustunut pitkälti testaaajien omaan ammattitaitoon (Lehtola & Lehto 2000). Tilanne on muuttunut viime vuosien aikana, kun nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksien arviointimenetelmiä on kehitetty (Holopainen ym. 2004, Nevala ym. 2006).

Yleisin kuntoutuksen muoto on erityisopetus, jota annetaan pääasiassa oppilaitoksissa. Erityisopetusta voivat saada oppilaat, jotka tarvitsevat erityistä tukea vamman, kehityksen viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi. Erityisopetus on laajentunut viime vuosina myös toiselle asteelle, joskin käytännöt ovat vaihtelevia. Ammatillisessa koulutuksessa erityisopetusta ja tukea on voinut saada vuosikymmeniä valmentavassa koulutuksessa ja erityisammattikouluissa. Lukiokoulutuksessa taas ajateltiin pitkään, että opiskelijan tulee selvittää lukiosta omin edellytyksin ja voimin ilman erityistä tukea. (Pääkkönen 2005.) Silloin kun koulun erityisopetus on riittämätöntä, voidaan lasten oppimista tukea neuropsykologisella kuntoutuksella. Kuntoutuksen saaminen vaihtelee paikkakunnittain. (Ahonen & Haapasalo 2008.)

Peruskoulun jälkeen korostuu terveydenhuollon rooli oppimisvaikeuksien tunnistamisessa ja kuntoutukseen ohjaamisessa. Perusterveydenhuollon tehtävä on häiriöiden seulonta ja jatkohoidon toteuttaminen. Perusterveydenhuollon tulisi psykiatrin konsultaation tukemana järjestää ei-vaikeiden potilaiden diagnostiikka ja hoito sekä psykologinen tutkimus. Hoitava lääkäri voi ohjata neuropsykologisiin tutkimuksiin joko sairaanhoitopiiriin tai kunnan omiin palveluihin. Käytännössä perusterveydenhuollon asiantuntemus ei ole useinkaan riittävä oppimisvaikeuksien suhteen eikä hoitoketjuajattelu perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon välillä toimi (STM 2005, 179, OPM 1999, 14-15.)

Kelan tulkinnan mukaan aikuisten oppimisvaikeuksia ei nähdä sellaisena vammana, joka yksinään oikeuttaisi kuntoutukseen. Vaikeat oppimisvaikeudet yhdessä muiden vammojen tai sairauksien kanssa voivat yksilöllisen harkinnan seurauksena oikeuttaa kuntoutukseen. Kelan kuntoutuksessa aikuisille tarjottavia palveluita on lähinnä neuropsykologinen kuntoutus. Lisäksi lukivaikeus voi olla yhtenä perusteena hakeuduttaessa erilaisille elämänhallintakursseille. Lapsille ja nuorille on tarjolla myös sopeutumisvalmennuskursseja. Neuropsykologinen kuntoutus on harkinnanvaraista kuntoutusta ja sen saaminen edellyttää, että oppimisvaikeudet haittaavat työssä tai opiskeluissa selviytymistä. (Rajaniemi 2006.)

Vuonna 2008 oppimiskyvyn häiriöiden perusteella Kelan kuntoutuspalveluita sai 16 aikuista eli 26-67-vuotiaista. Määrä oli viisi prosenttia kaikista oppimiskyvyn häiriöiden perusteella kuntoutusta saaneista. Suurin kuntoutusta saanut ryhmä olivat nuoret 16-25-vuotiaat, joita oli yhteensä 221. Yleisin kuntoutuksen muoto oli vajaakuntoisten ammatillisena kuntoutuksena myönnetty koulutus. Neuropsykologista kuntoutusta oli saanut 25 henkilöä, joista 21 harkinnanvaraisena kuntoutuksena. Hyperkineettisten häiriöiden osalta yli 25-vuotiaiden kuntoutusta oli myönnetty 53 kuntoutusasiakkaalle. (Naukkarinen 2009.) Kela on rahoittanut ADHD-aikuisten sopeutumisvalmennustoimintaa vuodesta 2006 (Heikkilä 2009).

Työhallinnossa oppimisvaikeudet nähdään yhdeksi vajaakuntoisuutta aiheuttavaksi tekijäksi erityisesti silloin, kun oppimisvaikeudet ovat suuria tai niihin liittyy mielenterveyden ongelmia tai tarkkaavuuden vaikeuksia (TM 2005). Oppimisvaikeudet voidaan selvittää asiantuntijakonsultaation avulla osana ammatillista kuntoutusta. Esimerkiksi ammatinvalintapsykologi tai erityistyövoimaneuvoja voivat lähettää asiakkaan neuropsykologisiin tutkimuksiin. Asiantuntijakonsultaatiota voidaan käyttää myös työeläkekuntoutuksen yhteydessä, mikäli oppimisvaikeuden selvittäminen on tarpeen esimerkiksi opiskeluedellytysten selvittämiseksi. Muita ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteitä ovat muun muassa koulutus- tai työkokeilu, palkkatuki työnantajalle tai työolosuhteiden järjestelytuki esimerkiksi apuvälineisiin. Aikuisten lukiopetusta on joissain tilanteissa järjestetty ohjaavana koulutuksena tai sosiaalilainsäädännön alaisen vammaispalvelulain perusteella (Kakkuri 2003).

1. Hankkeen tausta ja tavoitteet

Toimintakykyä korvaavien apuvälineiden saaminen edellyttää lääkärin lähetettä apuvälinetarpeen arviointiin. Palveluun kuuluu opastus apuvälineiden ja -ohjelmien käyttöön. Tietokoneperustaisen apuvälinetarpeen arvioinnissa keskeisiä toimijoita ovat keskussairaaloiden yhteydessä toimivat Tikoteekit. Oppimisvaikeuksien kohdalla apuvälinetarpeen arvioinnit ovat Suomessa vielä harvinaisia. Lukemisesteen perusteella, joihin lukivaikudetkin lasketaan, on mahdollista lainata Näkövammaisten kirjastosta Celiasta asiantuntijalausuntoa vastaan äänikirjoja jo olemassa olevaa kaunokirjallisuutta, tietokirjoja ja oppikirjoja. Lukemisvaikeuden perusteella ei kuitenkaan toistaiseksi tehdä uusia oppikirjoja korkea-asteelle.

Julkisten palveluiden ohella tukea tarjoavat myös kolmannen sektorin toimijat. Paikalliset lukijärjestöt tarjoavat pääasiassa erilaisia kursseja, koulutusta ja vertaistoimintaa. Vapaan sivistystyön toimijat järjestävät lukitestausta ja kursseja. Erityisesti Turun kristillisellä opistolla ja Tampereen työväenopistolla on oppimisvaikeuksiin liittyvää toimintaa. Oppimisvaikeuksien kokeminen on yksi peruste hakea opintotietoa, jolla voi saada alennusta kurssimaksuihin vapaan sivistystyön opinnoissa. Suuri osa aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyvistä palveluista on joko kehitetty projekteissa tai palveluita tuotetaan projektien avulla. Opetusministeriön rahoituksella toimiva Esteetön korkeakouluopiskelu -hanke pyrkii parantamaan korkeakoulutuksen sujuvuutta etenkin vammaisten opiskelijoiden osalta, joihin luetaan myös oppimisvaikeudet (Laaksonen 2005). RAY:n oppimisvaikeusohjelman tavoitteena on ehkäistä lasten ja nuorten syrjäytymistä. Opi oppimaan -hankkeen ohella ohjelmaan sisältyy myös nuorten aikuisten hankkeita, joissa kehitetään palveluita erilaisille erityisryhmille, kuten vangeille, maahanmuuttajanuorille ja työpajanuorille.

Oppimisvaikeuksien yhteydessä on alettu puhua laajemmin esteettömyydestä ja osallisuudesta. Osallisuudella (inkluusio) tarkoitetaan jokaisen oikeutta ja velvollisuutta osallistua koulutukseen ja työntekoon. Esteettömyyden lähtökohtana on, että jokainen yksilö voi ominaisuuksistaan riippumatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Rakennetun ympäristön ohella on alettu painottaa psyykkistä ja sosiaalista esteettömyyttä. (Laaksonen 2005.) Myös toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen ICF-luokitus korostaa henkilön kykyä ja edellytyksiä toimia ja osallistua. Luokitus pyrkii huomioimaan ihmisen selviytymistä jokapäiväisen elämän vaatimuksista. Toimintakyvyn ja -mahdollisuuksien tulkinnassa tulisi ottaa huomioon myös ihmisen toimintaympäristö. Oppiminen, kommunikointi ja vuorovaikutus ovat epäilemättä inhimillisen toiminnan keskeisiä osa-alueita liikkumisen ohella. (STM 2003, 25, Järvikoski & Härkäpää 2004.)

Syrjinnänvastainen lainsäädäntö on arvioitu merkittäväksi aikuisten oppimisvaikeuksien kohdalla, sillä se on tarkoittanut ainakin periaatteessa aikuisten suojaamista lailla niin koulutuksessa

kuin työelämässä. Lainsäädännöllä on myös ollut merkitystä tukipalveluiden kehittymiseen. (Gerber 2003, Shaw 2007.) Vuonna 2004 voimaan tulleen yhdenvertaisuuslain perusteella koulutuksen järjestäjän tai työnantajan tulisi ryhtyä kohtuullisiin toimiin vammaisen työntekijän selviytymisen tukemiseksi. Asianmukaisten järjestelyjen katsottaisiin pitävän sisällään työolot ja työn organisoinnin, työaikajärjestelyt, työmenetelmät, apuvälineet sekä koulutuksen ja työtä koskevan opastuksen järjestämisen yksilölliset tarpeet huomioon ottaen. (HE 44/2003.)

Esteettömyyden edistäminen ja tarvittavat tukipalvelut ovat pikemminkin kaksi toisiaan täydentävää näkökulmaa yhdenvertaisuuden edistämiseen kuin erilliset toimintalinjat, sillä yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteuttaminen pelkästään ympäristöä muuttamalla on vaikeaa. Siksi katsotaankin, että yhdenvertaisuus ja tasa-arvon lisääminen edellyttävät sekä tarpeellisia tukipalveluja että lainsäädäntöä. (STM 2006, Kemppainen 2008.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että suomalainen kuntoutusjärjestelmä muodostuu monesta melko autonomisesta osajärjestelmästä. Järjestelmän etuna on, että erilaisia kuntoutusvaroja ja -mahdollisuuksia on enemmän. Samalla järjestelmä on kuitenkin vaikeaselkoinen ja huonosti hallittavissa. Kuntoutus käynnistyy helposti liian myöhään eikä kaikkia järjestelmän mahdollisuuksia osata käyttää. (Paatero 2008.)

1.3. Hankkeen tavoitteet ja kohderyhmä

Kuntoutussäätiön Opi oppimaan -hanke (2006-2010) oli nelivuotinen kehittämishanke, jonka tavoitteena oli kehittää kuntoutuspalveluja nuorille ja aikuisille, joilla on opiskelua ja työssä selviytymistä haittaavia kehityksellisiä oppimisvaikeuksia eivätkä he ole saaneet peruspalveluiden kautta tarvitsemaansa tukea.

Hankkeessa kehitettiin lyhytkestoisia oppimisvaikeuksien arvioinnin ja kuntoutuksen tai valmennuksen muotoja, joita voivat toteuttaa aiempaa useammat ammattiryhmät. Tavoitteena oli sekä räätälöidä olemassa olevia palveluita (oppimisvalmiuksia kartoittava psykologin tutkimus ja ryhmäkuntoutusmalli) paremmin kohderyhmän tarpeita vastaavaksi että kehittää aivan uudenlaisia työskentelymalleja (oppimisvalmentaja ja lukikonsultti) kohderyhmän kuntoutukseen.

Toiminnan sisällöllisen kehittämisen tueksi toteutettiin myös soveltava tutkimus, jossa kerättiin haastattelututkimuksen avulla tietoa oppimisvaikeuksiin liittyvistä hyvistä selviytymismalleista (Korkeamäki 2010a). Kehittämishankkeen tavoitteena oli luonnollisesti myös arvioinnin ja tutkimuksen avulla tuottaa tietoa ja materiaalia aikuisten oppimisvaikeuksista, asiakkaiden palvelutarpeista ja palveluista saadusta hyödyistä.

1. Hankkeen tausta ja tavoitteet

Projektin kohderyhmään kuuluivat nuoret ja aikuiset, joiden oppimisvaikeudet haittasivat opiskelussa ja työssä selviytymistä ja jotka eivät normaalipalveluiden kautta saaneet tarvitsemaansa tukea. Kohderyhmää ei rajattu tarkemmin, koska haluttiin saada kokemuksia erilaisista asiakkaista ja palveluiden toimivuudesta erilaisissa elämäntilanteissa oleville asiakkaille. Hankkeen aikana kohderyhmä rajautui selkeämmin aikuisten kehityksellisiin oppimisvaikeuksiin. Akuuttien mielenterveys- ja päihdeongelmien sekä maahanmuuttajien puutteellisen kielitaidon nähtiin vaikeuttavan palveluista hyötymistä. Myöskään nuorisosaasteen oppilaitosten opiskelijoiden ei nähty olevan palveluiden ensisijaista kohderyhmää. Hankkeen alaikäraja asetettiin peruskoulun päättäneisiin.

Toisena kohderyhmänä olivat ammattilaiset, jotka kohtaavat työssään oppimisvaikeuksia. Heidän työnsä tukemiseen oli tarkoitus järjestää koulutuksia sekä tuottaa hyödyllistä materiaalia: tietoa, työvälineitä ja työmalleja.

2. Hankkeen toimeenpano

2.1. Kehitetyt palvelumallit

Kehittämishanke sisälsi viisi eri osakokonaisuutta: psykologisen arvioinnin, ryhmäkuntoutuksen, oppimisvalmentajan ja lukiconsultin työmallit sekä selviytymiskeinoja kartoittavan tutkimusosion.

Psykologitutkimuksen kehittäminen nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksien tutkimiseen.

Projektin yhtenä osatavoitteena oli aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyvien arviointikäytäntöjen kehittäminen. Oppimisvaikeuksien arviointi toteutettiin projektissa laajan neuropsykologisen tutkimuksen muodossa, jonka pohjalta kehitettiin suppeampi tutkimusmalli, joka on siirrettävissä muidenkin psykologien käyttöön. Psykologipalvelu pitää sisällään strukturoidun, perusteellisen haastattelun, kognitiivisen peruskapasiteetin sekä muistin arvioinnin, lukitestit, palautekeskustelun ja jatko-ohjausta, tarvittaessa ohjauskeskusteluja lähettävän tahon kanssa.

Hankkeen tutkimuksissa kävi yhteensä 102 asiakasta. Suurimmalle osalle (n=93) tehtiin laaja neuropsykologinen tutkimus. Tutkimuksiin käytettiin kolme tapaamista. Viimeinen kerta varattiin palautekeskustelulle. Asiakkaat saivat neuropsykologin lausunnon ja lisäksi lyhyen lukilausunnon tarvittaessa esimerkiksi oppilaitosta varten. Lukivaikeus (70 %) oli selvästi yleisin esiin tulleista

2. Hankkeen toimeenpano

kehityksellisistä vaikeuksista. Tutkimusten tulokset on raportoitu tarkemmin erikseen (Nukari 2010).

Vertaistukea tarjoava psykososiaalinen ryhmäkuntoutus. Ryhmäkuntoutuksen mallit ovat osoittautuneet tarpeellisiksi ja hyväiksi jo aiemmissa oppimisvaikeuksiin liittyvissä palveluhankkeissa (Haapasalo & Salomäki 2000, Lund ym. 2006). Opi oppimaan -hankkeessa oli tavoitteena kehittää näitä malleja edelleen. Pääasiallisena kehittämisen kohteena oli lukukauden kestävä ryhmäkuntoutus, jossa yhdistettiin asiantuntijatietoa, psykososiaalista ryhmätyötä ja vertaistukea. Asiakkailta oli mahdollisuus keskustella ja käsitellä omia oppimisvaikeuksiaan ryhmässä. He saivat tietoa oppimisvaikeuksista, muistista, oppimistavoista, aivojen hyvinvoinnista, stressistä, rentoutusmenetelmistä ja apuvälineistä. Lisäksi tehtiin tutustumiskäyntejä lukijärjestykseen (HERO), Celia-kirjastoon ja aikuisoppilaitoksiin. Tavoitteena oli asiakkaiden omien oppimistapojen kehittäminen ja kokeilu. Ryhmätapaamisia oli lukukauden aikana 20 kertaa, kolme tuntia kerralla. Ryhmässä toimi säännöllisesti yksi ryhmänohjaaja. Teemasta riippuen mukana olivat myös neuropsykologi tai oppimisvalmentaja. Hankkeen aikana järjestettiin yhteensä viisi laajamittaista kuntoutuskurssia, joihin osallistui yhteensä 43 asiakasta. Ryhmäkuntoutuksen malli on esitelty tarkemmin erillisessä oppaassa (Saarelainen & Haapasalo 2010).

Hankkeessa kokeiltiin myös muita ryhmätoiminnan malleja: oppimisvalmennusta, vertaisryhmää ja opintopiiriä. Oppimisvalmennusryhmää (kolmen hengen ryhmä) kokeiltiin kertaluonteisesti. Tavoitteena oli kuntoutuskurssia lyhytkestoisempi (10 tapaamiskertaa) ryhmä, jossa oli tarkoitus keskittyä enemmän oppimisen, muistin ja opiskelutekniikoiden harjoituksiin.

Helsingin seudun erilaisten oppijoiden (HERO) toimintakeskuksessa käynnistettiin vertaisryhmätoiminta syksyllä 2008. Ryhmän ohjaus ja organisointi siirtyivät seuraavan lukukauden aikana HERO:lle, ja toiminta jatkuu siellä edelleen. Ensimmäisenä syksynä osanottajia oli kuusi, mutta vähitellen toiminta on löytänyt lisää osallistujia.

Kalliolan kansalaisopistossa järjestettiin opintopiirimuotoisena toimintaa syksyllä 2009. Osanottajia oli neljä ja opintomateriaalina käytettiin hankkeen tuottamaa Oma oppimisvalmentaja -työkirjaa. Toimintaa oli tarkoitus jatkaa keväällä 2010 hankkeen harjoittelijan työpanoksella, mutta palvelu ei tavoittanut riittävästi osanottajia. Opintopiiri toteutettiin kuitenkin pienimuotoisena Kuntoutussäätiössä, lähialueen asukkaille tarjottuna. Opintopiiri kokoontui viisi kertaa, ja siihen osallistui vaihtelevasti 1-5 osanottajaa.

Oppimisvalmennus. Uutena kehitettävänä työmallina oli oppimisvalmennuksen kehittäminen. Tavoitteena oli kehittää yksilöllistä tukimuotoa siihen tarpeeseen, joka aikuisten

oppimisvaikeuksien kuntoutuksen ja erityisopetuksen alueella vallitsee. Hankkeessa sekä neuropsykologi että erityisopettaja toteuttivat lyhytkestoista kuntoutustyötä asiakkaiden kanssa pääasiassa yksilöllisesti (n=67), mutta työtä kokeiltiin myös pienryhmässä (edellä mainittu oppimisvalmennusryhmä). Neuropsykologin ja erityisopettajan työnjako muotoutui lähinnä asiakkaiden tarpeiden mukaisesti: neuropsykologin valmennukseen ohjautuivat asiakkaat, joiden kanssa työskenneltiin muistin ja hahmottamisen ongelmien parissa. Valmennusjaksojen oli tarkoitus jäädä suhteellisen lyhyiksi (3-10 kertaa), vaikka osa jatkuikin kestoiltaan yli tuon tavoitteen (enimmillään 15 kertaa).

Työssä kehitettiin malleja ohjata ja valmentaa asiakasta selviytymään eteenpäin elämässään lukivaikeuden tai muun oppimisvaikeuden kanssa. Keskeisiä välineitä olivat oppimisstrategioiden, muistitekniikoiden ja opiskelutekniikoiden opettelu, aikataulun hallinnan ja työn organisoimisen ohjaus, erilaisten apuvälineiden käytön opastus sekä oppimisen esteiden purkamisen tunne-elämän puolella. Oppimisvalmennuksen työmallia esitellään tarkemmin erillisessä oppaassa (Reiterä-Paajanen 2010).

Alkuperäisen suunnitelman mukaan oppimisvalmentajan työhön sisältyi sekä muutaman kerran konsultointitapaamisia että varsinaisia valmennusjaksoja. Työtä organisoitiin kuitenkin hankkeessa uudelleen jo alkuvaiheessa. Tällöin lyhytkestoiset, lähinnä palveluohjauksen luonteiset tapaamiset ohjattiin lukikonsultille.

Lukikonsultointi. Lukikonsultin työmallia kehitettiin yhteistyössä Kuntoutussäätiön kuntoutuspalveluyksikön kanssa (asiakkaita yhteensä 55). Kuntoutuspalveluissa on usein asiakkaita, joilla on varsinaisen kuntoutuksen oikeuttavan syyn ohella myös oppimisvaikeuksia. Oppimisvaikeudet jäävät näissä tilanteissa useimmiten vaille huomiota, vaikka ne saattavat olla hyvinkin oleellisia työssä selviytymisen kannalta. Asiakas ei tule ehkä maininneeksi niitä, eivätkä kuntoutustyöntekijät tunnista oireita tai osaa käsitellä asiaa, vaikka oppimisvaikeus tulisikin ilmi.

Työmallissa lukikonsultti tuli mukaan asiakkaan ja kuntoutustyöntekijän tueksi, kun selviteltiin asiakkaan mahdollista oppimisvaikeutta ja siihen liittyviä kuntoutuksen lisätarpeita. Työ painottui yhteistyöhön asiakkaiden kanssa; asiakasta ohjattiin tarvittavien palveluiden pariin, ja häntä opastettiin muun muassa äänikirjojen ja apuvälineiden käyttämiseen. Hankkeen loppuvaiheessa lukikonsultti järjesti lisäksi ryhmälukiseuloja kuntoutuslaitosasiakkaille (N=45) sekä tarjosi ammattilaisille konsultaatiota ja välineitä puheeksi ottoon (esimerkiksi oppimisvaikeuden tunnistuslista). Lukikonsultointi-työn pohjalta laadittiin ammattilaisille tarkoitettu palveluohjauksen opaskirjanen ”Lukivaikeuksien huomioiminen asiakkaan ohjauksessa” (Saarelainen ym. 2010).

2. Hankkeen toimeenpano

2.2. Hankkeen eteneminen

Käynnistysvaihe. Opi oppimaan -hanke aloitti toimintansa toukokuussa 2006. Psykologi ja tutkija-projektisihteeri aloittivat projektipäällikön kanssa työnsä toukokuussa, oppimisvalmentaja elokuussa ja ryhmänohjaaja-lukikonsultti osa-aikaisesti marraskuussa ja täysiaikaisesti seuraavan vuoden maaliskuussa. Projektisihteerin työ eriytettiin projektitutkijan toimesta, ja uusi projektisihteeri aloitti työnsä helmikuussa 2007 osa-aikaisena ja kesällä 2008 kokopäiväisenä projektisuunnittelijana. Uusi työntekijä rekrytoitiin vuoden 2009 alusta. Syksyllä 2009 projektisuunnittelija vaihtui jälleen ja työ jatkui nyt 60 prosentin työpanoksella. Projektin henkilöstö on esitelty liitteessä 1.

Hankkeen toiminta alkoi henkilöstön perehdyttämisellä aikuisten oppimisvaikeuksien ongelma-alueeseen ja tutkimuskirjallisuuteen. Samalla täsmennettiin palvelutyön ja sisäisen arvioinnin suunnitelmia, laadittiin hanke-esitteitä sekä aloitettiin markkinointi ja sovittu yhteistyö Helsingin seudun erilaiset oppijat ry:n (HERO) ja pääkaupunkiseudun Lukineuvolan kanssa.

Hankkeen käynnistyminen viivästy parilla kuukaudella aloitusvaiheessa henkilöstön rekrytointivaikeuksien vuoksi, sillä aikuisten oppimisvaikeudet ovat erityisosaamista vaativa osa-alue. Tästä syystä ensimmäinen kuntoutusryhmä käynnistyi vasta vuoden 2007 alusta eikä syksyllä 2006. Samoin valmennus- ja kuntoutusmateriaalin koostaminen ja työstäminen sekä lukikonsultaation kehittäminen siirtyivät vuodelle 2007.

Asiakastyö. Psykologi ja oppimisvalmentaja aloittivat asiakastyönsä syys-lokakuussa 2006. Ensimmäisen syksyn toiminta oli pilottivaihetta, jonka aikana suunniteltiin ja kehiteltiin toimintamalleja. Psykologilla oli syksyn aikana yhteensä 21 asiakasta. Neuropsykologisiin tutkimuksiin käytettiin alusta lähtien kolme tapaamiskertaa, joista viimeinen oli palaute- ja ohjauskeskustelu. Lähes kaikki asiakkaat halusivat myös oppimisvalmentajan palveluita, joissa aloitti 11 asiakasta vuonna 2006. Ryhmäkuntoutuksen toiminnan suunnittelu ja markkinointi toteutettiin loppusyksyllä siten, että ensimmäinen kuntoutusryhmä pääsi alkamaan keväällä 2007.

Hankkeen palveluiden piiriin saattoi hakeutua ilman lähettäjätahoa. Asiakkaat valittiin neuropsykologiseen tutkimukseen puhelinhaastattelun perusteella, jossa kartoitettiin alustavasti henkilön vaikeuksien luonnetta, niiden ilmenemistä ja alkamisajankohtaa. Halukkaita tutkimuksiin oli niin runsaasti, etteivät kaikki saaneet palvelua hankkeen kautta. Lukikonsultin avulla pyrittiin selvittämään ja ohjaamaan halukkaita normaalipalveluiden kautta tutkimuksiin. Osa heistä sai julkisen terveydenhuollon, työterveyshuollon tai ammatinvalintapsykologin kautta tarvitsemansa tutkimuksen, osan kohdalla se ei onnistunut. Perusteluna kielteisille päätöksille oli ilmoitettu esimerkiksi, että terveydenhuollossa ei ollut resursseja oppimisvaikeuksien tutkimuksiin.

Ryhmäkuntoutukseen osanottajat valittiin aluksi haastattelun perusteella. Yleensä oppimisvaikeuden varmistavat tutkimukset järjestäytyivät osanottajille kuntoutuksen aikana. Osanottajilta saadun palautteen mukaan osanottajat itse kokivat parempana sen, että tutkimukset olisi tehty etukäteen ja heillä olisi jo heti kuntoutuksen alkaessa tarkempi tieto oman oppimisvaikeuden laadusta ja omista vahvuuksista toisaalta. Viimeisten kuntoutuskurssien osanottajille psykologiset tutkimukset oli tehty jo ennen kuntoutuksen alkua. Oppimisvalmennukseen osallistuneille asiakkaille oli tehty neuropsykologiset tutkimukset, jonka pohjalta valmennusta oli suositeltu.

Hanke laajensi vuoden 2007 aikana toimintansa täyteen mittaan. Tammikuun alussa alkoi ensimmäinen kuntoutusryhmä ja maaliskuussa lukikonsultointityö täysipäiväisesti. Lukikonsultointityö käynnistyi Kuntoutussäätiön sisällä ja painottui suunniteltua enemmän suoraan asiakkaiden kanssa tehtävään yhteistyöhön eikä pelkästään työntekijöiden konsultointiin. Moodle-oppimisolusta otettiin koeluonteisesti käyttöön kuntoutusryhmän asiakkaille, jossa se ei kuitenkaan saanut innostunutta vastaanottoa eikä sitä myöhemmin enää käytetty. Osittain syynä oli asiakkaiden harjaantumattomuus tietokoneen käyttöön, osittain se, ettei viikottain kokoontuvan ryhmän yhteydessä ollut tarvetta tämäntyyppiseen yhteydenpitoon.

Asiakaspalaute oli heti alusta lähtien myönteistä: oman vaikeuden selvittäminen, tiedon saaminen ja tuki ammattilaisilta sekä vertaisilta koettiin hyödyllisinä. Alkuvaiheen asiakkaille järjestettiin vuonna 2008 seurantakysely, jonka tuloksia raportoitiin väliraportissa (Haapasalo & Korkeamäki 2009). Hankkeessa jatkettiin asiakastyötä tiiviisti neljän palvelumallin puitteissa vuoden 2009 kesään asti. Muiden palveluiden loppuessa lukikonsultti pyrki vielä syksyllä 2009 vastaamaan asiakkaiden palvelutarpeisiin ja alkoi järjestää Kuntoutussäätiön asiakkaille ryhmälukiseuloja, joita järjestettiin hankkeen loppuun saakka noin kerran kuukaudessa. Asiakkaita oli hankkeessa kaiken kaikkiaan yhteensä noin 180, joista noin puolet osallistui yhteen palveluun, kun taas osa käytti kaikkia palveluita hyväkseen. Psykologitutkimuksissa kävi 104, oppimisvalmennuksessa 67, ryhmissä 45, lukikonsultoinnissa 55 ja ryhmälukiseuloissa 45.

Hankkeessa tehtävä tutkimus. Hankkeessa toteutettiin haastattelututkimus, jossa selvitettiin aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyviä kokemuksia, selviytymiskeinoja ja saatua tukea. Tutkimusta varten haastateltiin 26 aikuista, joilla oli todettu kehityksellinen oppimisvaikeus tai tarkkaavuushäiriö. Tutkimus valmistui keväällä 2010 (Korkeamäki 2010a). Tutkimustietoa selviytymisestä hyödynnettiin hankkeen aikana Oma oppimisvalmentaja -työkirjassa sekä osana kehittävää arviointia.

Lisäksi aikuisten oppimisvaikeuksien ja tarkkaavuushäiriöiden diagnosoinnista kirjoitettiin tieteellinen artikkeli Sosiaalilääketieteelliseen aikakauslehteen (Korkeamäki ym. 2010.) **Diagnosointi**

2. Hankkeen toimeenpano

valittiin artikkelin aiheeksi, koska se on kiistelty, mutta tärkeä aihe oppimisvaikeuksien tutkimuksessa ja tukitoimissa. Artikkelin tuloksia voi hyödyntää asiakaslähtöisten diagnosointikäytäntöjen kehittämisessä.

Tiedotus ja markkinointi. Asiakastyön rinnalla hankkeessa toteutettiin muitakin toimintoja koko ajan. Toisena vuotena alkoivat materiaalien valmistelu sekä hankkeen itse järjestämät koulutukset ja seminaarit samoin kuin hankkeen omien verkkosivujen valmistelu. Näitä toimia on kuvattu jatkossa erikseen. Heti ensimmäisestä syksystä lähtien aloitettiin hankkeen tiedotus- ja markkinointityö messujen, seminaarien ja konsultoinnin kautta. Ensimmäisenä syksynä ilmestyivät hankkeen yleisesite, ryhmäesite ja laajempi palveluesite. Esitteitä on ollut jatkuvasti jaossa muun muassa Helsingin seudun erilaisten oppijoiden toimintakeskuksessa. Projekti oli vuosittain esillä monissa valtakunnallisissa seminaareissa ja messutapahtumissa, kuten Lääkäripäivillä, Kuntoutuspäivillä, Educa-messuilla, Mielenterveysmessuilla ja Psykologimessuilla. Projektin toimintaa on myös esitelty lehdissä ja artikkeleissa. (Liite 2.)

Tiedotusta hankkeen toiminnasta ja julkaisuista toteutettiin verkkosivujen kautta sekä lähettämällä tiedotteita toiminnan aikana kootulle sähköpostiverkostolle. Sähköpostiverkoston oli koottu hankkeen toiminnasta kiinnostuneita ja yhteistyössä olleita, lukiverkostoissa, -järjestöissä ja -hankkeissa toimijoita, mutta myös muita eri palvelualojen toimijoita ja vaikuttajia, yhteensä noin 400-500 henkilöä.

Yhteistyötahot. Monet tahot ja toimijat olivat kiinnostuneita hankkeen toiminnasta, ja yhteistyökokouksia järjestettiin hankkeen aikana yhteensä 64 eri tahojen kanssa. Hankkeen aikana on tehty yhteistyötä erityisesti pääkaupunkiseudun muiden toimijoiden kanssa (liite 3). Euroopan sosiaalirahaston Equal-yhteisöaloiteohjelmaan kuuluva Lukineuvola-hanke toimi Helsingissä vuoden 2007 loppuun asti. Lukineuvolassa kehitettiin yhden luukun neuvontapisteitä erilaisille oppijoille. Neuvolapiste toimi nimensä mukaisesti ensimmäisenä ohjaus- ja neuvontapisteenä, mutta varsinaisia kuntoutuspalveluita sen toimintamalliin ei sisällynyt. Niinpä monet asiakkaat ohjautuivat Lukineuvolasta tarkempiin tutkimuksiin tai muiden palveluiden pariin Opi oppimaan -hankkeeseen. Helsingin seudun erilaisten oppijoiden kanssa yhteistyö on jatkunut myös Lukineuvolan lopetettua toimintansa. Opi oppimaan -projektin asiakkaiden kanssa on käyty tutustumiskäynnillä toimintakeskuksessa sekä ohjattu asiakkaita HERO-opiston kieli- ja atk-kurssien sekä harrasteryhmien toiminnan pariin. Syksyllä 2008 aloitettiin yhteistyössä aikuisten avoin vertaisryhmätoiminta.

Kuntoutussäätiön sisällä on tehty yhteistyötä kuntoutuspalveluyksikön ja kirjaston kanssa. Kuntoutuspalveluyksikön työntekijöiden ja asiakkaiden on ollut mahdollisuus käyttää halutessaan lukikonsultin palveluita ja konsultoida hankkeen muita työntekijöitä. Työvalmennuskeskuksen

henkilökunnalle sekä eri ammattiryhmille on järjestetty perehdytyskoulutusta oppimisvaikeuksiin. Lisäksi Kuntoutussäätiön henkilökunta on saanut käyttöönsä oppimisvaikeuksien tunnustuslistan sekä siihen liittyvän ammattilaisten tulkintaohjeen (liite 4). Kuntoutussäätiön kirjastoon on perustettu lukinurkkaus, jonne on koottu yhteen pisteeseen oppimisvaikeuksiin liittyvää kirjallisuutta, selkokielistä kirjallisuutta sekä apuvälineitä. Asiakkaita on tutustutettu ja ohjattu käyttämään lukinurkkauksen palveluita sekä apuvälineitä.

Työelämään liittyen yhteistyöneuvotteluita on käyty Työterveyslaitoksen ja muutamien työterveyshuoltojen kanssa. Helsingin kaupungin ja Keskon työterveyshuolloista on ohjautunut asiakkaita, jolloin on etsitty toimivia ja auttavia ratkaisuja työelämässä selviytymiseen sekä tuettu työelämässä jatkamisessa. Hanke sai hyviä kokemuksia yhteistyöstä työterveyshuoltojen kanssa, vaikkei yhteistyö kovin laajamittaiseksi kehittynytkään.

Monet nuoriso- ja aikuisoppilaitokset ovat olleet kiinnostuneita yhteistyöstä ja käyneet tutustumassa hankkeeseen. Heille on esitelty palveluita ja jaettu materiaaleja. Asiakkaiden kanssa on myös tehty tutustumiskäyntejä esimerkiksi aikuislukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin. Lisäksi hanke on kiinnostanut korkeakoulujen opintopsykologeja, Helsingin lukioden erityisopettajia ja Helsingin oppisopimuskoulutustoimistoa.

Levittäminen ja juurrutus. Tiedon ja materiaalien levitystä hankkeessa on tehty lähes koko hankkeen ajan muun muassa messutapahtumien, verkkosivujen, koulutusten ja konsultaatioiden kautta. Laajemmassa mitassa levitys- ja juurruttamistyötä toteutettiin suunnitelmien mukaan vuosien 2009-2010 aikana.

Hanke on järjestänyt koulutuksia eri alojen ammattilaisille (liite 5) sekä osallistunut aktiivisesti myös muiden tahojen järjestämiin koulutuksiin ja seminaareihin kouluttajina (liite 6). Koulutuksien sisältöinä ovat olleet sekä aikuisten oppimisvaikeudet yleisesti sekä kehitetyt palvelumallit. Koulutuksia järjestettiin yhteensä 32 tilaisuutta muun muassa työterveyshuoltojen, kuntoutusalan ja ammatinvalinnan psykologeille, työvoimaneuvojille, oppilaitosten ja sosiaalitoimen henkilöstölle sekä muille ammattiryhmille. Osanottajia tilaisuuksissa oli runsaat 700. Koulutusten palautteet on raportoitu luvussa 6. Moniammatillisina merkittävänä seminaaritapahtumina mainittakoon hankkeen ensimmäisen toimintavuoden päättymisen merkeissä järjestetty seminaari syksyllä 2007, brunssiseminaari sekä asiakasseminaari vanhoille asiakkaille syksyllä 2009, työryhmä Kuntoutuspäivillä 2010 sekä hankkeen loppuseminaari kesällä 2010.

Kuntoutussäätiön johdon kanssa on käyty palveluiden juurruttamiseen ja levittämiseen liittyviä yhteistyökeskusteluita aktiivisesti vuoden 2008 loppuvaiheesta hankkeen loppuun saakka, yhteensä

2. Hankkeen toimeenpano

13 kokousta. Neuvotteluihin osallistuivat yleensä Opi oppimaan -hankkeen tiimin lisäksi tutkimusjohtaja, kaksi palvelujohtajaa, ylilääkäri osan aikaa sekä muita henkilöitä tarpeen mukaan. Opi oppimaan -tiimin kehittämien palvelumallien pohjalta aloitettiin keskustelut palveluiden tuotteistamisesta, palvelupakettien työstämisestä, niiden hinnoittelusta ja niistä keinoista, joilla palveluita voisi parhaiten juurruttaa palvelujärjestelmään yleisesti ja toisaalta Kuntoutussäätiön kuntoutuspalveluyksikön omaan palveluvalikoimaan. Yhteistyön aikana aloitettiin kuntoutuspalveluyksikön sisällä kaikille asiakkaille tarkoitetut ryhmälukiseulat ja oppimisvaikeuksiin liittyvien apuvälineiden käytön opastus Kuntoutussäätiön kirjastossa. Nämä toiminnot jatkuvat myös hankkeen päätyttyä.

Yhteistyön puitteissa valmisteltiin kuntoutusalan vaikuttajille ja toimijoille tarkoitettu aamupäivän brunssiseminaari marraskuussa 2009. Tavoitteena oli esitellä hankkeen kehittämia palvelumalleja ja seurannasta saatuja tuloksia sekä keskustella palveluiden juurruttamisesta palvelujärjestelmään alan toimijoiden kommenttipuheenvuorojen pohjalta. Kommenttipuheenvuoroja esittivät Kelan, työ- ja elinkeinoministeriön ja julkisen terveydenhuollon (HUS) edustajat.

Järjestelmän rakenteisiin pyrittiin vaikuttamaan kommentoimalla aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyviä ohjeistuksia. Toiminnan puitteissa on kommentoitu Kelan ammatillisten kurssien standardiluonnoksia ja ehdotettu mukaan kurseille erityisopettajaa sekä hänen tarjoamaansa oppimisvalmennusta. Myös monilla mielenterveyskuntoutujilla on puutteita oppimisvalmiuksissa, ja kyseinen palvelu tarjoaa myös heille hyvän mahdollisuuden kehittää oppimisvalmiuksiaan mahdollista tulevaa ammatillista opiskelua silmällä pitäen. Kaikilla Kuntoutussäätiön tarjoamilla ammatillisen kuntoutuksen kursseilla on vuoden 2010 alusta lähtien mukana oppimisvalmennusta, ja siihen liittyen kuntoutujien oppimisvaikeudet voidaan kartoittaa ryhmälukiseulan avulla. Hankkeen oppimisvalmentaja on jatkanut suoraan palvelun kehittämistä näillä kursseilla. Oppimisvalmentajan työn sisällön kehittäminen jatkuu työn puitteissa muun muassa sen suhteen, miten TE-toimistot voisivat hyödyntää oppimisvalmentajan osaamista.

Myös Kelan varhaiskuntoutuksen tulevien standardien valmisteluun on haluttu tarjota aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyvää tietoutta ja kokemuksia. Kuntoutusalan tutkimus- ja kehittämiskeskus järjesti Kelan edustajille toukokuussa 2010 kuulemis- ja keskustelutilaisuuden Kuntoutussäätiön uusien kehittämishankkeiden kokemuksista. Mukana oli Opi oppimaan -hankkeen lisäksi neljä muuta kehittämishanketta.

Hankkeen kokemuksia välitettiin myös Sata-komitean kuntoutustyöryhmälle, jonka tuloksena työryhmän kuntoutusta koskevassa mietintössä on huomioitu aikuisten oppimisvaikeudet yhtenä

syryntymisen riskitekijänä ja todettu tarve vaikeuksien huomioimiseen ja työntekijöiden kouluttamiseen asiassa palveluketjun joka tasolla (STM 2009). Hanke kommentoi Esteetön korkeakoulutus -hankkeen tuottamaa Esteetön opiskelijavalinta -suositusta ja -opasta oppimisvaikeuksien osalta (ESOK 2009), samoin kuin tarkisti Leonardo da Vinci -ohjelmaan kuuluneen ADysTrain-hankkeen (Teknillinen korkeakoulu) suomentamien oppaiden oppimisvaikeuksiin liittyvien asiasisältöjen ja terminologian kieliasua.

Hankkeen projektipäällikkö on osallistunut aktiivisesti Oikeus oppimiseen -neuvottelukuntaan sekä useiden oppimisvaikeuksia koskevien hankkeiden ohjausryhmien toimintoihin. Osa hankkeista on kuulunut myös Rayn oppimisvaikeusohjelmaan. Nämä ovat olleet erinomaisen tärkeitä tulosten ja tiedon levittämisen väyliä sekä valtakunnallisia keskustelufoorumeita aikuisten oppimisvaikeuksien ympärillä toimivassa verkostossa (liite 7).

Hankkeen alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen hankkeelle ei nimetty ohjausryhmää. Sen tavoite olisi ollut levitys- ja juurrutustyön tukeminen hankkeen loppuvaiheessa. Edellä mainittujen muiden aktiivisten toimintojen katsottiin ajavan samaa asiaa siinä määrin, ettei erillistä ohjausryhmää katsottu tarpeelliseksi perustaa. Osittain kysymys oli siis myös päällekkäisen työn ja energian säästämistä.

Hankkeen työntekijöiden oppimisvaikeuksiin liittyvä asiantuntemus tulee myös jatkossa hyödyttämään alan kehitystä eteenpäin. Eläkkeelle siirtyvää projektipäällikköä lukuun ottamatta muut hankkeen työntekijät jatkavat Kuntoutussäätiön palveluksessa, osa kuntoutuspalveluyksikön, osa tutkimus- ja kehittämissyksikön työtehtävissä.

2.3. Hankkeen julkaisut ja materiaalit

Tavoitteena oli myös verkkosivujen, julkaisujen ja erilaisen materiaali tuotannon kautta levittää tietoa, kokemuksia ja palvelumalleja aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistamiseen ja tukemiseen. Hanke on tuottanut toimintansa aikana yhteensä yhdeksän julkaisua, jotka ovat myös luettavissa hankkeen verkkosivuilla. Hankkeen aikana julkaistiin myös tiedotteita asiakkaille ja ammattilaisille, lehdistötiedotteita toiminnan etenemisestä ja ennen kaikkea uusista julkaisuista. Työntekijät ovat kirjoittaneet myös aktiivisesti oppimisvaikeuksiin ja omaan työhönsä liittyvistä teemoista artikkeleita alan julkaisuihin (liite 8).

Verkkosivut (www.opioppimaan.fi) avattiin syksyllä 2008 YK:n lukutaitopäivän merkeissä

8.9. Sivulla tarjotaan monipuolisesti tietoa aikuisten oppimisvaikeuksista ja niihin liittyvistä tukikeinoista. Niitä päivitettiin koko hankkeen ajan muun muassa julkaisemalla

2. Hankkeen toimeenpano

oppimisvaikeuksiin liittyviä uutisia ja hankkeen kaikki julkaisut. Verkkosivuja päivitetään hankkeen jälkeenkin Kuntoutussäätiön Kuntoutusalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen toimesta.

Sivujen verkkoneuvonta suunnattiin kaikille, jotka tarvitsevat tietoa oppimisvaikeuksista. Sivuston kautta on mahdollisuus lähettää kysymyksiä oppimisvaikeuksista Opi oppimaan -projektin asiantuntijoille. Kysymyksiin on vastattu henkilökohtaisesti sähköpostilla. Lisäksi valtaosa kysymyksistä ja vastauksista on julkaistu toimitettuina verkkoneuvonta-palstalla. Yleisimmät kysymykset ovat koskeneet lukitestausta ja oppimisvaikeuden selvittämistä sekä vieraiden kielten oppimisvaikeuksia. Lisäksi on kysytty muun muassa tarkkaavuushäiriöstä, ylioppilaskokeesta, muistista ja oppimisvaikeuden kanssa jaksamisesta.

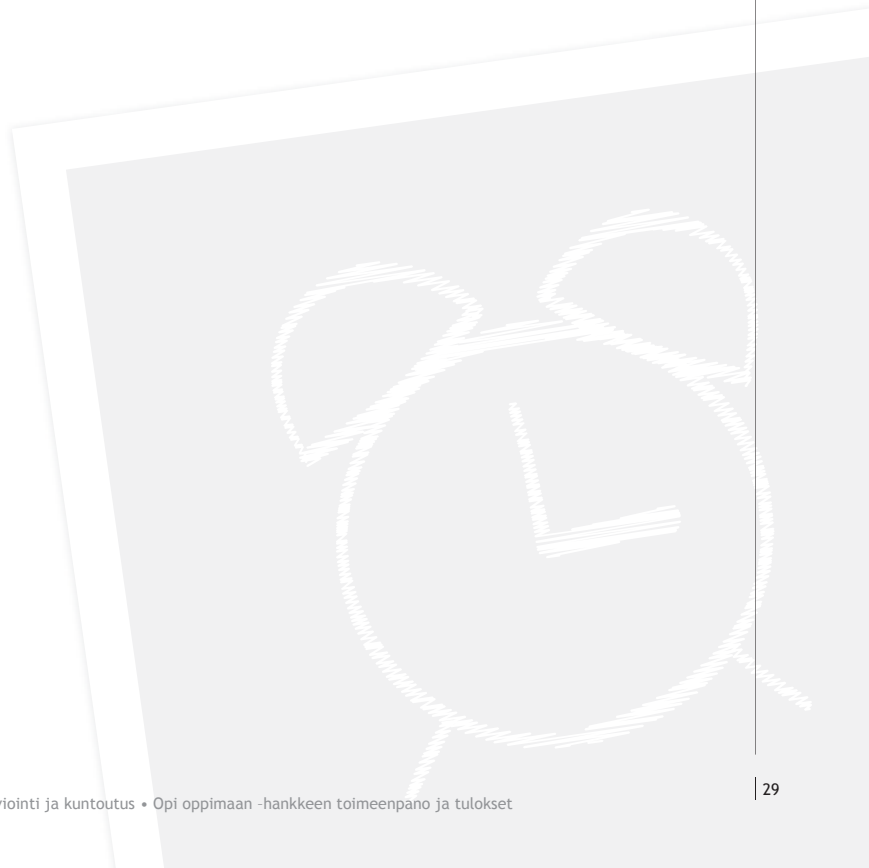
Käyntejä sivuilla oli 18.5.2010 mennessä yhteensä 306 500, keskimäärin 375 käyntiä päivässä. Tarkasteltaessa kuukauden ajanjaksoa (17.4.-18.5.2010) voidaan havaita suuri päivittäinen vaihtelu. Normaalkäyntien määrä vaihteli 86-1238 käynnin välillä ja kävijöiden lukumäärä 24-80 välillä, kun hakukoneita ja niiden käyntejä ei laskettu mukaan. Verkkosivut ovat saaneet myönteistä palautetta. Kehittämisehdotuksina on mainittu muun muassa sivujen kääntäminen ruotsiksi ja sivuston äänituki, mutta tähän projektissa ei katsottu olevan resursseja. Myös aktiivista keskustelupalstaa pyydettiin perustettavaksi, sillä se olisi voinut tarjota vertaistukea.

Oppimisvaikeuksien tunnistuslista ja sen tulkintaohje (liite 4). Projektissa tehtiin aikuisille suunnattu oppimisvaikeuksien tunnistuslista ja tulkintaohjeet käytettäväksi oppimisvaikeuksien ensivaiheen tunnistuksessa ja puheeksiotossa. Tunnistuslista perustuu englanninkieliseen tarkistuslistaan, jonka kysymyksiä on muokattu projektin kokemusten perusteella (Vinegrad 1994). Tunnistuslistan yhteydessä on lyhyet tulkintaohjeet sen täyttäjälle. Ammattilaisille laadittiin omat tulkintaohjeet, jonka lisäkysymyksillä pyritään sulkemaan pois muita samankaltaisia vaikeuksia aiheuttavia syitä, kuten neurologisia sairauksia tai vakavia psyykkisiä ongelmia. Tunnistuslista on ollut kaikkien saatavilla hankkeen verkkosivuilla, ja sitä on aktiivisesti toimitettu muiden alalla toimivien ammattilaisten käyttöön.

Julkaisut. Hankkeen aikana on julkaistu yhteensä yhdeksän julkaisua: väliraportti, selviytymistutkimus, loppuraportti, työkirja, palveluopas sekä oppaat liittyen kaikkiin neljään kehitettyyn palveluun. Kaikki julkaisut löytyvät myös hankkeen verkkosivuilta: www.opioppimaan.fi/materiaalit/raportit-ja-oppaat

Julkaisujen työstäminen aloitettiin keväällä 2007 Oma oppimisvalmentaja -työkirjan valmistelulla, jota varten hankkeeseen palkattiin kasvatustieteen harjoittelija. Työkirjaa muokattiin useaan eri otteeseen ja siitä oli 200 kappaleen kokeiluversio yhteistyökumppanien asiakkaiden koekäytössä seuraavana vuonna. Työkirja on tarkoitettu erilaisten opiskelija- ja asiakasryhmien käyttöön, joilla on oppimisen vaikeuksia. Saatujen palautteiden mukaan työkirjaa on alettu käyttää oppilaitoksissa myös muiden kuin oppimisvaikeuksia kokevien opiskelijoiden ohjauksessa.

Raportoinnin aikataulut venyivät joiltain osin, muun muassa väliraportti ja selviytymisraportti ilmestyivät suunniteltua myöhemmin. Osittain tämä johtui hankkeen alkuvaiheen pienestä viivästymisestä, työntekijäresursseista sekä osittain myös hankkeen aikana laajentuneista muista tavoitteista. Esimerkiksi hankkeen verkkosivusto ja palveluopas toteutettiin alkuperäistä ajatusta huomattavasti laajempuna, jolloin se vei myös työntekijöiden aikaa ja resursseja enemmän.

3. Arvioinnin toteuttaminen

3.1. Arvioinnin lähtökohdat

Kehittämishankkeisiin sisältyvän arvioivan ajattelun tavoitteena on tiedon tuottaminen, jakaminen ja hyödyntäminen projektin elinkaaren eri vaiheissa. Arviointi painottuu eri tavalla riippuen siitä, missä kohtaa projektia sitä hyödynnetään ja mikä on tiedon tuottamisen tavoitteena. (RAY 2004.) Kuntoutuksen arviointitutkimuksessa pyritään yleisesti arvioimaan kohderyhmän tarpeita, hankkeen toimintaa ja toimeenpanoa sekä ymmärtämään erilaisia vaikutusmekanismeja. Keskeistä on selvittää, mikä toimii, kenen kohdalla ja missä olosuhteissa. Huomiota tulee kiinnittää myös hankkeen toimintaympäristöön eli niihin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin, jossa vaikutukset tapahtuvat. (Järvikoski & Härkäpää 2001, Rajavaara 2001.)

Arvioinnin on katsottu tarjoavan kehittämistyölle keinon havaita muutoksia ja oppimista. Tällöin on keskeistä, että arviointi on mukana koko hankkeen ajan. (Seppänen-Järvelä 2004.) Opi oppimaan -projektin arviointi toteutettiin hankkeen sisäisenä arviointina, josta vastasi hankkeen tutkija.

Sisäinen arviointi määritellään oman organisaation toteuttamaksi arvioinniksi, jossa palvelumallien työntekijät eivät itse arvioi toimintaansa toisin kuin itsearviointissa (Kiijärvi-Pihkala 2009). Hankkeen tutkija osallistui myös hankkeen toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen kehittävän arvioinnin periaatteiden mukaisesti.

Kehittämishankkeiden arvioinnin on myös sanottu muuttuneen monimuotoiseksi, ja siinä pyritään huomioimaan paremmin eri sidosryhmien näkemykset. Asiakkaiden osallistamista mukaan arviointiprosessiin on perusteltu sillä, että heillä on tietoa, josta voi olla hyötyä julkisen sektorin kehittämisessä. Asiakkaita kuulemalla saadaan tietoa, josta työntekijät, johtajat tai poliittiset päättäjät eivät välttämättä ole tietoisia. (Julkunen 2003, Krogstrup 2004.) Kehittämisarvioinnin periaatteen mukaan asiakkaiden kehittämis ehdotukset tuotiin projektityöryhmän käsiteltäviksi ja niihin pyrittiin vastaamaan.

Arvioinnin tukena ja taustaoletuksina hyödynnettiin aikuisten oppimisvaikeuksia koskevaa tutkimusta. Oppimisvaikeuksien kuntoutuksessa on tärkeää painottaa kognitiivisten taitojen ohella itsetunnon tukemista ja omien vahvuksien tunnistamista. Vertaistuki ja positiiviset roolimallit ovat usein hyödyllisiä. Asianmukainen tuki voi löytyä myös erilaisista apuvälineistä ja erityisjärjestelyistä. Tavallisia erityisjärjestelyitä ovat lisäajan saaminen kirjallisiin tehtäviin tai koetilanteisiin, rauhallinen työskentelytila ja mahdollisuus esimerkiksi tietokoneen käyttöön. Aikuisilla kuntoutus painottuu ensisijaisesti vaikeuksien kompensointiin, opiskelutekniikan opetteluun, psykososiaaliseen tukeen ja kuntoutusluotsaukseen (Ahonen & Haapasalo 2008, Shaywitz & Shaywitz 1998). Oppimisvaikeuksiin liitettyjä suojaavia tekijöitä ovat muun muassa itsetuntemus, henkinen hyvinvointi ja sosiaalisen tuen hyödyntäminen (ks. Korkeamäki 2010a, 26-27).

Hankkeen arvioinnin tarkoituksena on kuvata toimintaa suhteessa tavoitteisiin, yksilöidä aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyviä palvelutarpeita sekä kuvata hyviä tukikäytäntöjä. Arvioinnissa käytetään monipuolisesti sekä määrällisiä että laadullisia menetelmiä. Arviointikysymyksistä keskeisimmät olivat:

- *Millaisia palvelutarpeita aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyy?*
- *Millaista hyötyä ja vaikutuksia kuntoutuksella on?*
- *Miten eri kohderyhmät kokevat hankkeen toiminnan ja kehitetyt palvelumallit?*
- *Miten hankkeessa kehitettyjä toimintamalleja ja tuotteita voidaan hyödyntää nuorten ja aikuisten ohjauksessa projektin päättymisen jälkeen?*

Tuloksia peilataan siten myös toiminnan juurtumiseen hankkeen jälkeen. Tavoitteena on, että hankkeessa tuotetaan jotakin, mikä jää elämään projektitoiminnan päätyttyä. Tärkeänä on myös nähty, että toiminta parantuu entisestään projektivaiheen jälkeen. (Hakulinen & Paija 2009.)

3. Arvioinnin toteuttaminen

3.2. Arviointiaineistot

1) Alkukysely

Kaikki asiakkaat täyttivät ensimmäisellä asiakaskäynnillä alkukyselyn (n=143), jossa kysyttiin asiakkaan perustietoja sekä omia kokemuksia oppimisvaikeuksista ja palvelutarpeista. Lomaketta hyödynnettiin myös asiakastyön tukena. Osa alkukyselyn kysymyksistä toistettiin seurantakyselyssä, jossa kysytään palveluista saatua pidempiaikaista hyötyä eri elämänalueilla.

2) Palvelukohtainen palaute

Palvelukohtaista asiakaspalautetta kerättiin käytäntöjen toimivuudesta ja palveluista koetusta hyödystä. Palautteessa tiedusteltiin myös työmallin eri osa-alueiden tärkeyttä. Asiakaspalautetta saatiin eri palveluista vaihtelevasti: psykologitutkimuksesta (n=54), ryhmäkuntoutuksesta (n=46) ja oppimisvalmennuksesta (n=14). Lukikonsultoinnissa palautetta kerättiin toiminnan alkamisen jälkeen kerran postikyselyllä (n=16).

3) Seurantakysely

Seurantakysely lähetettiin asiakkaille, joita oli tavattu useammin kuin kerran. Seurantakysely lähetettiin 156 asiakkaalle kahtena otoksena. Vuosina 2006-2007 palveluissa aloittaneet saivat seurantakyselyn kesällä 2008 ja vuosina 2008-2009 aloittaneet asiakkaat alkuvuodesta 2010. Keskimääräinen seuranta-aika oli tällöin puolesta vuodesta vuoteen. Seurantakyselyllä tavoitettiin hieman yli puolet hankkeen asiakkaista vastausprosentin ollessa 56 prosenttia (n=87).

4) Oppimisvaikeuksien tunnistuslista ja seulontamenetelmä

Oppimisvaikeuksien tunnistuslista on ollut hankkeessa koekäytössä ja sitä ovat täyttäneet osa neuropsykologisiin tutkimuksiin osallistuneista asiakkaista, lukikonsultin asiakkaat ja Kuntoutussäätiön kuntoutuspalvelukeskuksen asiakasotos (yhteensä n=176). Lisäksi hankkeen loppuvaiheessa toteutettiin kuntoutuspalvelukeskuksessa ryhmälukiseuloja (n=64), joiden tuloksista raportoidaan. Myös seulontatestiin osallistuneita pyydettiin täyttämään oppimisvaikeuksien tunnistuslista.

5) Yksilö- ja ryhmähaastattelut

Asiakkaille on tehty sekä yksilöhaastatteluja (n=18) että ryhmäkurssien päättyessä ryhmähaastattelu (n=10). Arvioinnissa hyödynnetyt yksilöhaastattelut kerättiin hankkeen haastattelututkimuksen yhteydessä (Korkeamäki 2010a). Ryhmähaastattelujen pohjana oli asiakkaiden osallisuuteen tähtäävä Bikva-malli (Krogstrup 2004). Haastattelujen avulla saadaan yksityiskohtaisempaa tietoa asiakkaiden omista näkökulmista ja palvelutarpeista.

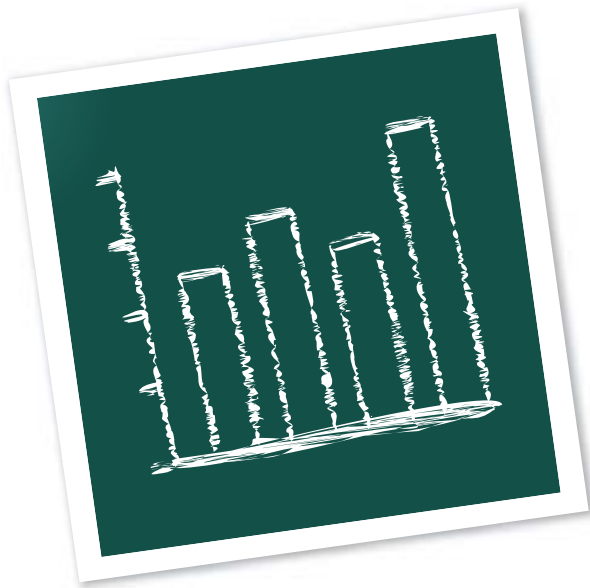
6) Palaute ammattilaisilta

Hankkeen palveluiden ohella ammattilaisille suunnatuissa kyselyissä ja palautteessa kerättiin ammattilaisten yleisiä näkemyksiä ja kokemuksia aikuisten oppimisvaikeuksista ja niihin tarjolla olevista tukimuodoista. Hankkeen järjestämistä koulutuksista kerättiin kirjallinen palaute (n=230). Myös yhteistyökumppanien (n=32) näkemyksiä projektin toimintamalleista ja juurruttamismahdollisuuksista kerättiin hankkeen loppuraporttia varten. Kysely toteutettiin sähköisenä. Kysely lähetettiin yhteistyökumppanien ohella hankkeen tuottamaa materiaalia käyttäneille sekä niille koulutuksiin osallistuneille, jotka olivat antaneet yhteystietonsa tätä tarkoitusta varten.

3.3. Eettiset kysymykset

Kaikkia hankkeeseen osallistuneita asiakkaita informoitiin palveluihin liittyvästä arvioinnista. Asiakkaat täyttivät kirjallisen suostumuksen tietojensa käytöstä projektin arvioinnissa. Samalla kysyttiin myös suostumusta seurantakyselyn lähettämiseen ja arviointitietojen hyödyntämiseen oppimisvaikeuksia koskevista opinnäytetöissä ja muissa tieteellisissä tutkimuksissa. Kaikki arviointitieto on analysoitu nimettömänä ja raportoitu niin, että yksittäiset asiakkaat eivät ole tunnistettavissa. Tietosuojakysymyksistä kerrottiin vielä erikseen haastattelujen yhteydessä. Arviointiin liittyvä tiedonkeruu oli myös arvioitavana Kuntoutussäätiön eettisessä toimikunnassa.

Arvioinnissa pyrittiin myös huomioimaan kohderyhmä: lomakkeista pyrittiin tekemään selkeitä ja asiakkaille tarjottiin myös mahdollisuutta vastata suullisesti. Kirjallisten lomakkeiden ohella pidettiin tärkeänä, että asiakkaita myös haastatellaan heidän kokemuksistaan. Arviointiin osallistuminen oli vapaaehtoista, joten kaikista asiakkaista ei ole arviointia varten kerättyjä lomaketietoja. Myös palveluiden erilaiset toimintamallit voivat selittää katoa, sillä tapaamiset olivat tiheimmin ryhmäkuntoutuksessa ja neuropsykologisessa tutkimuksessa kuin lukikonsultoinnissa ja oppimisvalmennuksessa. Lukikonsultoinnissa ja oppimisvalmennuksessa osaa asiakkaista tavattiin vain kerran. Seurantakysely lähetettiin asiakkaille, joihin oli muodostunut pidempi ohjaussuhde.

4. Asiakastyön tuloksia

4.1. Projektin asiakkaat ja oppimisvaikeuksiin liittyvät kuntoutustarpeet

Hankkeen asiakkaat. Taulukossa 1 esitellään projektin asiakkaiden taustatietoja. Projektin asiakkaista naisia on ollut 73 prosenttia ja miehiä 27 prosenttia. Sukupuolijakauma vastaa pitkälti aikaisempia kokemuksia aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyvistä tukipalveluista. Projekti on kuitenkin tavoittanut selkeästi vanhempaa asiakaskuntaa kuin esimerkiksi Lukineuvola-hanke. (Ala-Kauhaluoma ym. 2008.) Asiakkaiden keski-ikä on 37 vuotta, ja erityisesti alle 20-vuotiaita on vähän. Ikäjakauma heijastaa hyvin projektissa tehtyä linjausta, jonka mukaisesti on pyritty keskittymään työssäkäyviin aikuisiin ja aikuisopiskelijoihin.

Asiakkaiden koulutus edustaa tyypillisimmin joko perus- tai ammattikoulutusta. Yleisin elämäntilanne asiakkailla on ollut kokopäivätyö. Työelämän ulkopuolella on yhteensä 29 prosenttia, joista työttömiä 13 prosenttia. Muita syitä ovat muun muassa kuntoutus, sairausloma, eläke tai vanhempainvapaa. Työuran suhteen tyypillisin tilanne on ollut toimiminen useissa erilaisissa työtehtävissä. Näiden ohella kysyttiin myös tyytyväisyyttä eri elämäntilanteisiin. Asiakkaat kokivat eniten tyytymättömyyttä opiskeluun/työhön (51 %) ja toimeentuloon (44 %).

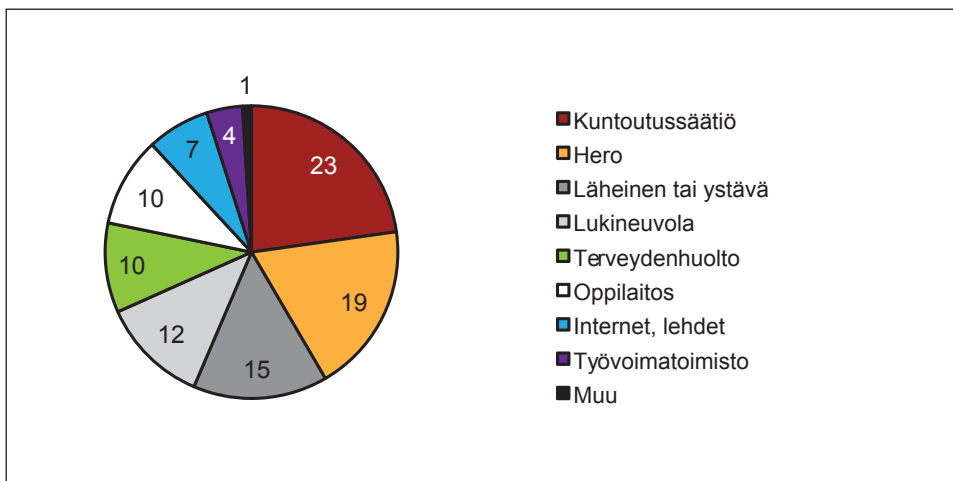
Taulukko 1. Asiakkaiden tunnuslukuja alkukyselyssä ja seurantakyselyssä.

	ALKUKYSELY		SEURANTA	
	n	%	n	%
Sukupuoli				
• Naisia	132	73	65	75
• Miehiä	48	27	22	25
Yhteensä	180	100	87	100
Ikä				
• Alle 20 vuotta	22	13	5	6
• 21-30 vuotta	35	20	17	20
• 31-45 vuotta	69	39	33	38
• Yli 45 vuotta	50	28	32	37
Yhteensä	176	100	87	100
Koulutus				
• Kansakoulu tai peruskoulu	35	25	10	13
• Ammatillinen tutkinto tai oppisopimus	44	31	30	39
• Ylioppilas	20	14	10	13
• Opistoasteen tutkinto	21	15	14	18
• Korkeakoulututkinto	23	16	13	17
Yhteensä	143	100	77	100
Elämäntilanne				
• Työssä	58	41	39	51
• Opiskelee	44	31	18	24
• Työtön	18	13	12	16
• Muu elämäntilanne	23	16	8	10
Yhteensä	143	100	77	100
Työura				
• Pääosin samassa työtehtävässä	34	28	24	38
• Useissa erilaisissa työtehtävissä	44	36	24	38
• Pitkiä jaksoja poissa työelämästä	18	15	10	16
• Ei vielä vakituisesti työelämässä	26	21	6	9
Yhteensä	122	100	64	100

Hankkeeseen oli mahdollista hakeutua vapaasti ilman lähettäjätahoa. Käytännössä monet asiakkaat kuuluivat hankkeesta eri alojen ammattilaisilta. Hankkeeseen ohjanneet tahot on esitelty kuvassa 1. Eniten asiakkaita hankkeeseen ohjasivat Kuntoutussäätiön kuntoutuspalvelukeskus, läheiset ja ystävät sekä Helsingin seudun erilaiset oppijat. Asiakkaita ohjasivat lisäksi Helsingissä vuosina 2005-2007 toiminut Lukineuvola-hanke, oppilaitokset, työvoimahallinto ja työterveyshuolto.

4. Asiakastyön tuloksia

Lisäksi hankkeen palveluista saatiin tietää lehti-ilmoituksista ja esitteistä. Merkillepantavaa on läheisten ja ystävien merkitys hankkeeseen ohjaamisessa. Yli puolet asiakkaista ohjautuikin hankkeeseen järjestöjen tai itsenäisesti hankkimansa tiedon avulla. Työvoimatoimistot ohjasivat vähän asiakkaita, mikä selittynee vähäisellä yhteistyöllä. Työhallinnosta on myös perinteisesti ohjattu asiakkaita neuropsykologiseen tutkimukseen.

Kuva 1. Asiakkaiden ohjautuminen hankkeeseen (%), n=121.

Hankkeeseen ohjautumista tarkasteltiin myös asiakkaiden elämäntilanteen mukaan. Työssäkäyvät hakeutuivat hankkeeseen useimmiten itse hankkimansa tiedon perusteella. Kuntoutussäätiön kuntoutuspalvelukeskuksen ohjaamat asiakkaat olivat useimmiten työttömiä tai muusta syystä työelämän ulkopuolella olevia. Helsingin seudun erilaiset oppijat -järjestön kautta ohjautui monessa eri elämäntilanteissa olevia asiakkaita - työssä käyviä, opiskelijoita ja työttömiä. Opiskelijoista neljännes (27 %) oli kuullut hankkeen palveluista omasta oppilaitoksesta. Elämäntilanteen mukaiset erot hankkeeseen hakeutumisessa olivat tilastollisesti merkitseviä ($p < 0,05$). Sukupuolten välillä ei ollut eroa hankkeeseen ohjautumisessa.

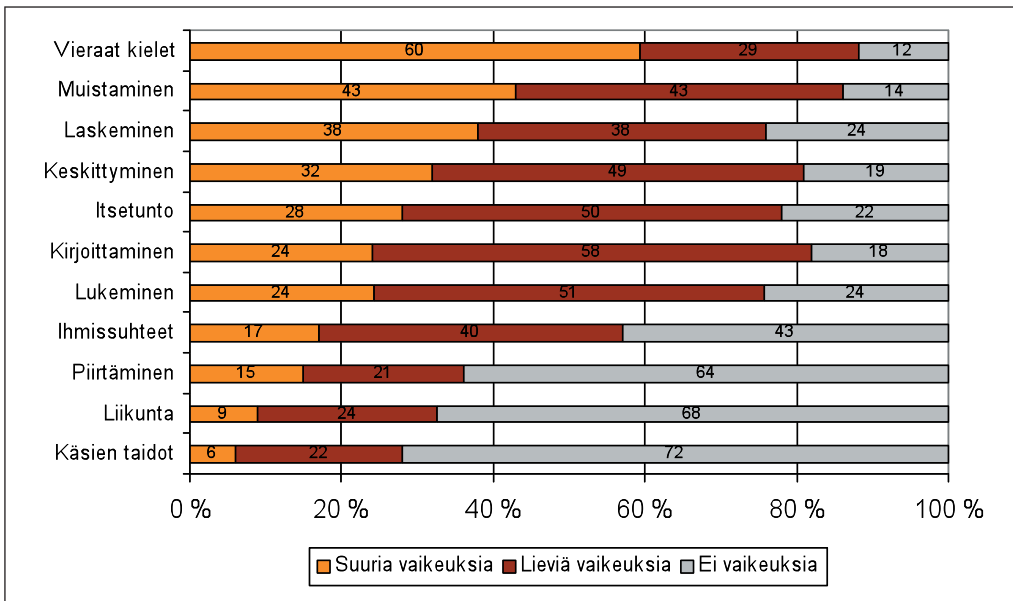
Asiakkaista 62 prosenttia ei ollut oman ilmoituksensa mukaan saanut aikaisemmin tukipalveluita oppimisvaikeuksiinsa. Tukipalveluiden saaminen ajoittuu lähes yksinomaan perus- tai

kansakouluun, sillä vain neljä prosenttia vastaajista arvioi saaneensa tukipalveluita aikuisuudessa. Lähes puolet (49 %) oli itse havainnut oppimisvaikeutensa. Naisista (56 %) suurempi määrä on itse havainnut oppimisvaikeutensa miehiin (29 %) verrattuna. Miehistä hieman yli puolella vaikeudet oli havaittu koulussa, kun taas naisilla luku on vajaa kolmannes (28 %). Tilanne on sama myös tukipalveluiden suhteen: naisista 70 prosenttia ei ole saanut aikaisemmin tukipalveluita, kun taas miehillä luku on 41 prosenttia.

Myös iällä oli vaikutusta, sillä tukipalvelujen saaminen oli vähäisempää, mitä vanhemmasta asiakkaasta oli kyse. Nuorimmasta ikäluokasta 70 prosenttia oli saanut tukea peruskoulussa, kun vanhimmassa ikäluokassa luku oli 12 prosenttia. Ero naisten ja miesten välillä oppimisvaikeuden havaitsemisessa oli erityisen selkeä erityisesti 31-45-vuotiaiden ikäryhmässä, jossa miehistä peräti 70 prosentilla vaikeudet oli havaittu koulussa, kun taas naisilla vastaava luku oli vain 19 prosenttia. Sukupuolen ja iän ohella elämäntilanteella oli havaittavissa yhteys sekä oppimisvaikeuden havaitsemiseen että tukipalvelujen saamiseen, sillä työssäkäyvät olivat useimmiten itse havainneet vaikeutensa ja saaneet vähiten tukipalveluita. Merkillepantavaa on myös, että työelämän ulkopuolella olevista 68 prosenttia kokee jääneensä tukipalveluiden ulkopuolelle. Kaikki edellä mainitut erot olivat myös tilastollisesti merkitseviä ($p < 0,05$).

Koetut oppimisvaikeudet ja tuen tarpeet. Alkukyselyssä selvitettiin asiakkaiden omaa käsitystä oppimisvaikeudesta. Henkilön oma käsitys oppimisvaikeudesta on tärkeä, sillä on arvioitu, että oma kokemus voi ohjata elämänvalintoja enemmän kuin todettu vaikeus sellaisenaan (Lavikainen ym. 2006). Hankkeen asiakkaista valtaosalla oli todettavissa oleva kehityksellinen oppimisvaikeus. Osalla oli todettu myös tarkkaavuuden vaikeuksia. Hankkeen palveluissa oli mukana yksittäisiä asiakkaita, joiden kokemat vaikeudet oppimisessa selittyivät muilla sairauksilla tai vammoilla tai eivät olleet luotettavasti todettavissa (ks. Nukari 2010, 32). Kaikkien lukikonsultointiin osallistuneiden asiakkaiden oppimisvaikeuksia ei ole hankkeen puitteissa todettu eikä hankkeella myöskään ole tietoa mahdollisesti muualla myöhemmin tehdyistä tutkimuksista.

4. Asiakastyön tuloksia

Kuva 2. Koetut vaikeudet aikuisena (%), n=125-131.

Alkukyselyn perusteella yli kaksi kolmasosaa asiakkaista koki vaikeuksia lukemisen ja kirjoittamisen lisäksi myös monilla muilla alueilla, kuten vieraissa kielissä, muistamisessa, laskemisessa, keskittymisessä ja itsetunnossa (kuva 2). Suurimpia vaikeuksia koettiin vieraissa kielissä. Myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että Suomessa monet kokevat oppimisvaikeuksien yhteydessä suurimpia vaikeuksia juuri vieraissa kielissä (Lehtola & Lehto 2000, Ala-Kauhaluoma ym. 2008). Hankkeen haastattelututkimuksen yhteydessä nousi esille, että vieraisiin kieliin on myös vaikeampi löytää toimivia ratkaisuja (Korkeamäki 2010a, 54-56). Vaikeudet vieraissa kielissä koetaan myös sitä suurempina, mitä selkeämpi lukivaikeus on kyseessä (Nukari 2010, 35).

Työelämän ulkopuolella olevat raportoivat lähes kaikilla osa-alueilla muita suurempia vaikeuksia. Vieraiden kielten kohdalla työssä käyvät raportoivat eniten vaikeuksia. Miehet kuvasivat suuria vaikeuksia lukemisessa ja kirjoittamisessa naisia enemmän. Miehillä oli myös enemmän keskittymisvaikeuksia, joskin naiset kokivat siinä enemmän suuria vaikeuksia. Erot sukupuolten välillä olivat tilastollisesti merkitseviä ainoastaan keskittymisen yhteydessä ($p < 0,020$)

Asiakailta tiedusteltiin lisäksi koettuja vaikeuksia lapsuudessa. Eniten suuria vaikeuksia oli lapsena koettu vieraissa kielissä (64 %), muistamisessa (39 %) ja itsetunnossa (37 %). Eroja lapsuudessa ja aikuisuudessa koettuihin vaikeuksiin tarkasteltiin Wilcoxinin testillä, joka vastaa riippuvien otosten t-testiä. Vaikeudet olivat pääsääntöisesti hieman pienentyneet lapsuudesta

aikuisuuteen, joskin suurin osa raportoi vaikeuksien pysyneen ennallaan. Vieraissa kielissä koetut vaikeudet arvioitiin yhtä suuriksi sekä lapsena että aikuisena. Poikkeuksen muodostivat muistaminen, laskeminen ja keskittyminen, jotka arvioitiin aikuisuudessa suuremmiksi. Tilastollisesti merkitsevät erot liittyivät muistamiseen ($p < 0,004$) ja itsetuntoon ($p < 0,014$). Näiden kohdalla muutokset lapsuudesta aikuisuuteen olivat myös suurimmat muistamisen vaikeuksien kasvaessa aikuisuudessa ja itsetunto-ongelmien pienentyessä.

Alkukyselyssä tiedusteltiin myös suhtautumista opiskeluun. Taulukossa 2 on kuvattu opiskeluun suhtautumista tarkasteltuna elämäntilanteen ja sukupuolen mukaan.

Taulukko 2. Millaisia tunteita oppiminen ja opiskelu herättävät elämäntilanteen mukaan miehillä ja naisilla (%), n=136.

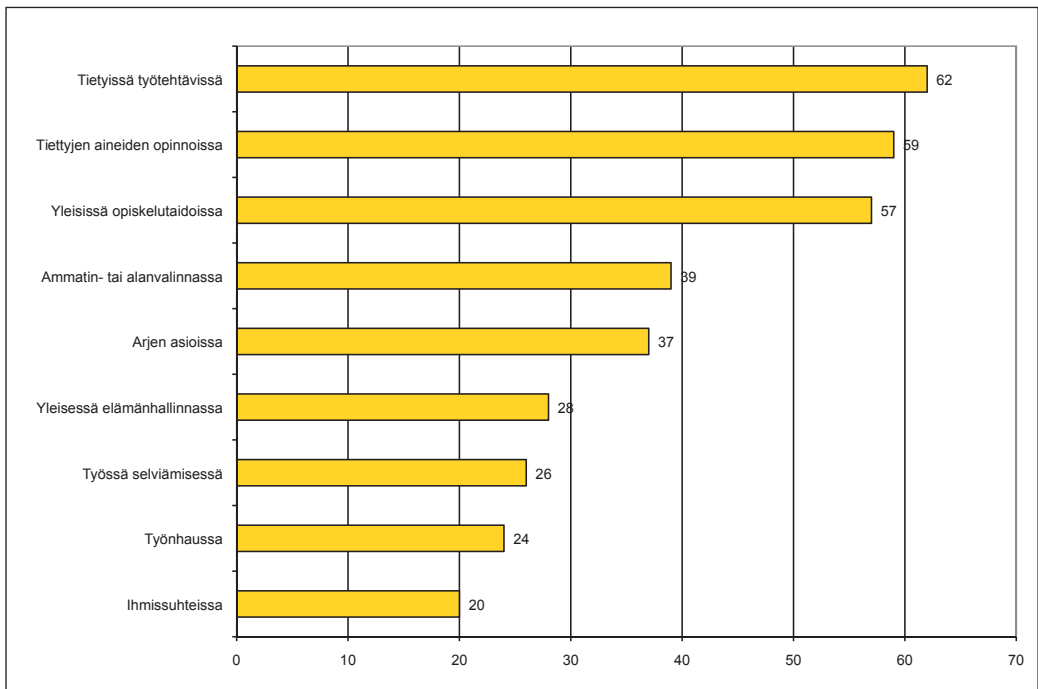
	TYÖSSÄ	OPISKELEE	TYÖELÄMÄN ULKOPUOLELLA	KAIKKI
Miehet				
• Enimmäkseen myönteisiä	46	21	23	30
• Pääosin myönteisiä, mutta joiltain osin myös kielteisiä	9	50	15	26
• Yhtä paljon sekä myönteisiä että kielteisiä	36	14	39	29
• Pääosin kielteisiä, mutta joiltain osin myös myönteisiä	9	7	15	11
• Enimmäkseen kielteisiä	0	7	8	5
Yhteensä	100	100	100	100
N	11	14	13	38
P>0,05				
Naiset				
• Enimmäkseen myönteisiä	33	29	19	28
• Pääosin myönteisiä, mutta joiltain osin myös kielteisiä	42	25	26	33
• Yhtä paljon sekä myönteisiä että kielteisiä	14	36	11	19
• Pääosin kielteisiä, mutta joiltain osin myös myönteisiä	9	11	30	15
• Enimmäkseen kielteisiä	3	0	15	5
Yhteensä	100	100	100	100
N	43	28	27	98
P<0,008				

4. Asiakastyön tuloksia

Taulukosta havaitaan, että kaikkein kielteisemmin opiskeluun suhtautuvat työelämän ulkopuolella olevat naiset. Kaikkein myönteisemmin oppimiseen ja opiskeluun suhtautuvat työelämässä olevat miehet. Miesten kohdalla vastaajien kohtalaisen pieni määrä vaikuttaa tuloksiin. Työssä käyvistä ja opiskelevista asiakkaista yli puolet suhtautuvat opiskeluun ja oppimiseen myönteisesti oppimisvaikeuksista huolimatta. Tulosten perusteella olisikin tärkeää kiinnittää huomiota työelämän ulkopuolella olevien naisten opiskeluun ja oppimiseen liittyvään suhtautumiseen.

Alkukyselyssä tiedusteltiin myös, millaisia vaikutuksia oppimisvaikeudella on ollut asiakkaiden elämänvalintoihin. Vastanneista 95 prosenttia koki oppimisvaikeuksilla olleen vaikutusta omiin elämänvalintoihin. Näistä 37 prosenttia koki oppimisvaikeuden vaikuttaneen omiin elämänvalintoihin paljon. Esimerkkeinä vaikutuksista elämänvalintoihin mainittiin opintojen keskeyttäminen, halun ja uskalluksen puuttuminen opiskelun aloittamisesta sekä alavalintaan ja opiskelutapaan liittyvät tekijät. Miesten ja naisten välillä ei ollut havaittavissa eroa, mutta elämäntilanteella oli, sillä työelämän ulkopuolella olevista 57 prosenttia koki oppimisvaikeuksien vaikuttaneen omiin elämänvalintoihin paljon ($p < 0,011$).

Kuvassa kolme kuvataan, missä asioissa oppimisvaikeuksien nähtiin häiritsevän itseä eniten. Vastaajien oli mahdollista valita useampi vaihtoehto.

Kuva 3. Missä oppimisvaikeudet häiritsevät itseä eniten? (%), n = 137.

Yli puolet vastanneista kokee oppimisvaikeuksien häiritsevän itseä eniten tietyissä työtehtävissä, tiettyjen aineiden opinnoissa ja yleisissä opiskelutaidoissa. Asiakkaiden elämäntilanteella oli merkitystä: Työssäkäyvistä 76 prosenttia koki oppimisvaikeuden häiritsevän tiettyjä työtehtäviä. Yleisiä opiskelutaitoja oppimisvaikeus häiritsi eniten opiskelijoilla (74 %) ja työelämän ulkopuolella olevilla (66 %). Ammatinvalintaa oppimisvaikeus häiritsi eniten työelämän ulkopuolella olevia (56 %). Myös ikääntyminen vaikutti vastauksiin, sillä yli 45-vuotiaista 44 prosenttia koki oppimisvaikeuden häiritsevän työssä selviytymistä. Oppimisvaikeus häiritsi myös työnhakua ja arjen asioita sitä enemmän, mitä vanhempi vastaaja oli. Kaikki edellä mainitut erot ovat tilastollisesti merkitseviä ($p < 0,05$)

Opi oppimaan -hankkeen palveluilta toivottiin etukäteen eniten oman oppimisvaikeuden selvittämistä (79 %), tietoa omista oppimisvalmiuksista (76 %) sekä neuvoja ja harjoituksia ongelmatilanteisiin (70 %). Palveluihin kohdistuvat toiveet eivät juuri eronneet eri vastaajaryhmien välillä. Esimerkiksi oppimisvaikeuden havaitsemisella ei näyttänyt olevan vaikutusta toiveisiin projektin palveluista. Poikkeuksen muodosti vertaistuki, jota toivoi 44 prosenttia työelämän ulkopuolella olevista, kun opiskelijoilla vastaava luku oli vain yhdeksän prosenttia. Työssäkäyvistä 28 prosenttia toivoi vertaistukea. Ero oli myös tilastollisesti merkitsevä. Naiset (42 %) toivoivat miehiä (22 %) useammin tukea ja kannustusta ohjaajilta ($p < 0,029$).

Asiakkaista 60 prosenttia osallistui ainoastaan yhteen hankkeen palveluun. Neljännes hankkeen asiakkaista osallistui kahteen palveluun. Loput osallistuivat vähintään kolmeen palveluun. Neuropsykologisiin tutkimuksiin osallistuneista puolet jatkoi hankkeen muissa palveluissa. Lukikonsultoinnista jatkettiin hankkeen palveluihin hieman harvemmin (48 %). Oppimisvalmennukseen osallistuneista 47 prosenttia oli tutkittu hankkeen neuropsykologissa tutkimuksissa. Lukikonsultin asiakkaista neljänneksen oppimisvaikeudet arvioitiin hankkeen palveluissa.

4.2. Seurantakyselyn tuloksia

Hankkeen tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta arvioitiin seurantakyselyn avulla. Seurantakysely lähetettiin asiakkaille, joita oli tavattu useammin kuin kerran. Seurantakysely lähetettiin 156 asiakkaalle kahtena otoksena. Vuosina 2006-2007 palveluissa aloittaneet saivat seurantakyselyn kesällä 2008 ja vuosina 2008-2009 aloittaneet asiakkaat alkuvuodesta 2010. Keskimääräinen seuranta-aika oli tällöin puolesta vuodesta vuoteen. Seurantakyselyllä tavoitettiin hieman yli puolet hankkeen asiakkaista vastausprosentin ollessa 56 prosenttia ($n=87$). Seurantakyselyssä tiedusteltiin hankkeeseen liittyvien kokemusten ohella myös muita oppimisvaikeuksiin liittyviä tekijöitä. Tällä oli vaikutusta lomakkeen pituuteen, joka on saattanut vaikuttaa vastaushalukkuuteen, samoin pitkä seuranta-aika joillakin asiakkailla.

4. Asiakastyön tuloksia

Seurantakyselyn vastaajat. Taulukossa 1 esitettiin seurantakyselyyn vastanneiden perustiedot. Taulukon perusteella havaitaan, että seurantaan osallistuneista painottuvat työssä käyvien ja iäkkäämpien asiakkaiden vastaukset. Vähiten ovat vastanneet alle 20-vuotiaat, korkeintaan perusasteen tutkinnon hankkineet ja eivät vielä työelämässä vakiintuneesti olevat. Koettujen vaikeuksien osalta seurantakyselyyn vastanneet raportoivat hieman enemmän vaikeuksia kuin vastaamattomat, mutta erot eivät olleet vieraita kieliä lukuun ottamatta tilastollisesti merkitseviä. Sen sijaan seurantakyselyyn vastanneet olivat saaneet vastaamattomia enemmän palveluita hankkeessa ($p < 0,000$). Tulosten tulkinnassa pitää siten huomioida, että ne kuvaavat valikoitunutta otosta. Lisäksi tuloksia tulkitessa pitää muistaa, että hankkeesta saatu tuki ei yksinään aina selitä vaikutuksia.

Seurantakyselyssä tarkennettiin vielä asiakkaiden aiempia työttömyyskokemuksia, opintojen keskeyttämistä, mielenterveysongelmia sekä oppimisvaikeuksien vaikutusta opiskeluun, työhön ja arkeen. Tietoja ei valitettavasti kerätty alkukyselyssä, joten tapahtunutta muutosta ei voida arvioida. Seurantakyselyyn vastanneista asiakkaista viimeisen viiden vuoden aikana oli ollut työttömänä 43 prosenttia. Keskimääräinen työttömyysjakso oli kestänyt 15 kuukautta vaihdellen muutamasta kuukaudesta pitkäaikaistyöttömyyteen. Opintojen keskeyttämisestä raportoi 31 prosenttia. Kahdeksalla prosentilla opinnot olivat keskeytyneet useammin kuin kerran. Yleisimmin opinnot olivat keskeytyneet lukiossa ja yksittäisillä kursseilla. Opintojen viivästymisestä raportoitiin eniten korkeakouluopinnoissa ja opistoasteella. Masennusta ja ahdistuneisuutta raportoi 45 prosenttia seurantakyselyyn vastanneista. Ulkopuolista apua mielenterveyden ongelmaan tarvitsi 38 prosenttia. Lisäksi päivittäisen stressin kanssa selviytymisvaikeuksia oli 38 prosentilla. Omaa alkoholinkäyttöä piti ongelmallisena seitsemän prosenttia.

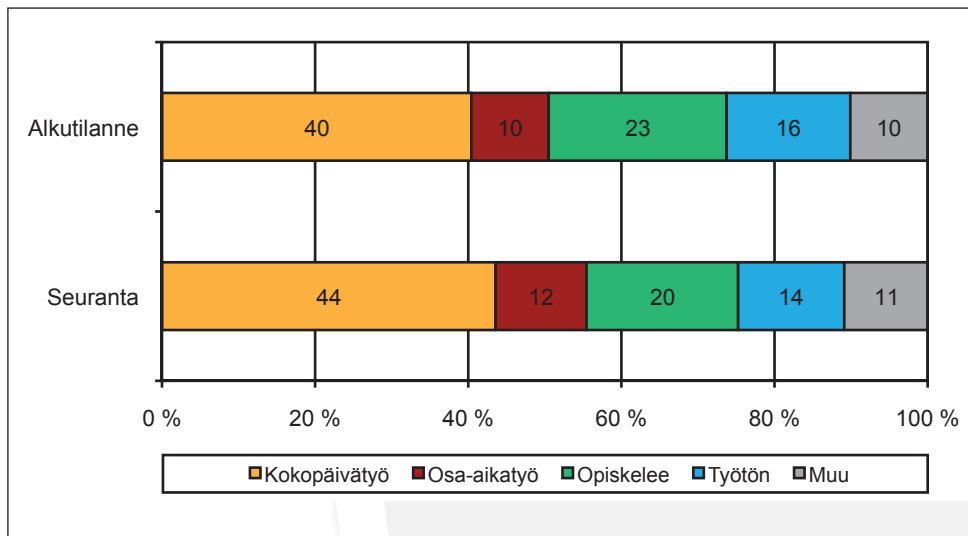
Seurantakyselyssä tiedusteltiin vielä omaa kokemusta oppimisvaikeuksien haittaavuudesta asteikolla 0-10 suhteessa opiskeluun, työhön ja arkeen. Eniten vastaajat kokivat oppimisvaikeuden haittaavaan opiskelua. Vaihteluväli kaikissa kohdissa oli suuri eli aineisto sisältää sekä vastaajia, jotka kokivat oppimisvaikeuden aiheuttavan erittäin suurta haittaa opiskeluun, työntekoon ja arkeen sekä niitä, jotka eivät kokeneet lainkaan haittaa.

Taulukko 3. Oma arvio oppimisvaikeuden haittaavuudesta, n=80.

	KESKIARVO	KESKIHAJONTA	VAIHTELUVÄLI
• Haitta opiskelussa	7	2,12	1-10
• Haitta työssä	6	2,52	0-10
• Haitta arjessa	4	2,62	0-10

Tulokset kuvaavat, kuinka seurantakyselyllä tavoitettiin asiakkaita, jotka kokevat oppimisvaikeuksien ohella myös muita ongelmia. Masennuksen suhteen luvut vastaavat pitkälle neuropsykologisten tutkimusten asiakkaita, joilla 41 prosentilla oli jossakin elämänvaiheessa diagnosoitu mielenterveyden ongelma (Nukari 2010, 61).

Projektin vaikutukset. Seurantakyselyyn vastanneista 81 prosenttia koki palveluihin osallistumisella olleen myönteistä vaikutusta omaan elämäntilanteeseen. Kielteistä vaikutusta omaan elämäntilanteeseen ei ollut. Avoimissa vastauksissa mainittiin myönteisinä vaikutuksina opiskelujen aloittaminen tai loppuun saattaminen, siirtyminen työelämään tai muutokset työnkuvassa. Elämäntilanteen muutosta verrattiin alkukyselyn tietoihin, joihin verrattuna työssäkäyvien osuus on hieman lisääntynyt seurannassa.

Kuva 4. Elämäntilanteen muutos seurantakyselyyn vastanneilla (%), n=87.

Alkumittauksessa kokopäivätyössä olleista 81 prosentilla oli edelleen kokopäivätyö. Opiskelijoista 17 prosenttia ilmoitti olevansa kokopäivätyössä ja työttömistä kolmannes.

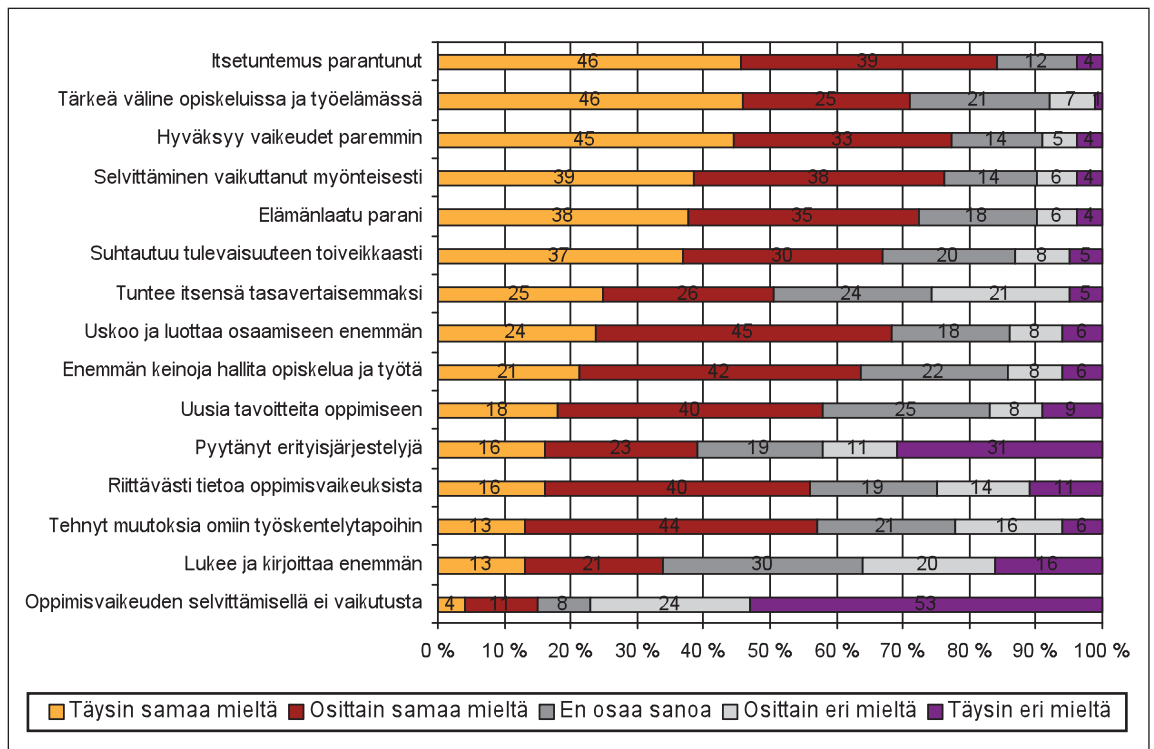
Projektista saatu tuki ja jatko-ohjaus toteutui erittäin hyvin 23 prosentilla asiakkaista ja hyvin 54 prosentilla. Projektin ulkopuolisista palveluista useimmiten oli ohjattu Celia-kirjaston asiakkaaksi (62 %), järjestöjen palveluihin (31 %) sekä aikuiskoulutukseen (15 %). Yksittäisiä asiakkaita oli myös ohjattu terveydenhuollon palveluihin esimerkiksi tarkkaavuushäiriön selvittämiseksi. Asiakkaista 37 prosenttia oli saanut suosituksia opiskelujärjestelyihin ja 21 prosenttia työpaikalle. Vastaajista 19 prosenttia koki, että ei tarvitse erityisjärjestelyjä. Lisäksi 23 prosenttia ei ollut saanut suosituksia, vaikka arvioi hyötывänsä niistä. Työelämässä olevista 37 prosenttia oli saanut työpaikkaa koskevia

4. Asiakastyön tuloksia

suosituksia. Eniten erityisjärjestelyjen tarvetta oli opiskelijoilla, joista 63 prosenttia oli saanut opiskelujärjestelyjä koskevia suosituksia. Alkukyselyn elämäntilanteen mukaan tarkasteltuna lähes kolmannes opiskelijoista ja työelämän ulkopuolella olevista ei ollut saanut suosituksia, joista kuitenkin ajatteli hyötyvänsä ($p < 0,05$).

Projektin palveluihin osallistuminen oli vaikuttanut myönteisesti työssä jaksamiseen ja uuteen työhön suuntautumiseen (70 %). Projektin palveluihin osallistuminen oli vaikuttanut myönteisesti opiskeluiden sujumiseen tai uusien opintojen aloittamiseen (59 %). Alkukyselyn elämäntilanne vaikutti luonnollisesti vastauksiin, sillä työssäkäyvät raportoivat enemmän myönteistä vaikutusta työhön ja opiskelijat opiskeluun. Työelämän ulkopuolella olevat kokivat vaikutukset vähäisimpänä. Havaitut erot eivät olleet kuitenkaan tilastollisesti merkitseviä ($p > 0,05$).

Vastaaajilta kysyttiin myös eri toimintamuotojen hyödyllisyydestä. Erittäin tärkeänä pidettiin tietoa omasta vaikeudesta (80 %), neuropsykologista tutkimusta (67 %) ja ohjaajilta saatua kannustusta ja tukea (57 %). Näiden ohella yli puolet vastaajista piti erittäin tärkeänä tutkimuksesta saatavaa lausuntoa ja uusien opiskelustrategioiden oppimista.

Kuva 5. Palveluista koettu hyöty (%), n=80-85.

Kuvasta viisi huomataan, että hankkeen vaikutukset painottuvat itsetuntemuksen paranemiseen ja oppimisvaikeuden hyväksymiseen, joita pidetään tärkeänä oppimisvaikeuksiin liittyvinä suojaavina tekijöinä (Goldberg ym. 2002). Lähes puolet vastaajista oli myös täysin samaa mieltä väitteen kanssa, jonka mukaisesti Opi oppimaan -hanke on ollut tärkeä väline opiskelussa ja työelämässä. Erityisjärjestelyjen pyytämistä ja lukemisen ja kirjoittamisen määrän kasvua lukuun ottamatta vähintään puolet vastanneista on samaa mieltä esitettyjen väittämien kanssa. Lukemisen ja kirjoittamisen vähäisyys saattaa johtua monesta seikasta, toisaalta voidaan myös kysyä, onko lukemisen tai kirjoittamisen määrä hyvä mittari. Kiinnostava tulos kuitenkin on, että miehistä 57 prosenttia raportoi lukevansa ja kirjoittavansa enemmän kuin ennen ($p < 0,035$).

Väittämiä arvioitiin lisäksi suhteessa siihen, kuinka moneen palveluun vastaaja osallistui projektissa. Useampaan kuin yhteen palveluun osallistuneiden kokemukset hankkeen vaikutuksista olivat pääsääntöisesti parempia. Erityisen selkeästi se liittyi kysymykseen siitä, oliko vastaajalla mielestään riittävästi tietoa oppimisvaikeuksista. Useampaan kuin yhteen palveluun osallistuneista 72 prosenttia piti tietoaan riittävänä, kun vain yhteen palveluun osallistuneilla vastaava luku oli 38 prosenttia. Ero oli myös tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,005$). Useampaan palveluun osallistuneet raportoivat myös tehneensä enemmän muutoksia omiin työ- ja opiskelutapoihinsa sekä pyytäneensä erityisjärjestelyjä vaikeisiin tehtäviin. Samoin 79 prosenttia useampaan palveluun osallistuneista koki, että heillä oli enemmän keinoja hallita omaa opiskelua ja työtä. Edellä mainitut erot olivat tilastollisesti merkitseviä ($p < 0,05$). Palvelukohtaiset erot liittyivät yksilölliseen oppimisvalmennukseen, sillä siihen osallistuneet asiakkaat raportoivat muita useammin tehneensä muutoksia omiin opiskelu- ja työtapoihin sekä pitivät projektia erityisen hyödyllisenä ja tärkeänä välineenä työelämässä ja opiskeluissa eteenpäin pääsemiseksi ($p < 0,05$). Useampaan palveluun osallistuminen tarkoitti yleensä pidempää prosessia ja enemmän sosiaalista tukea, minkä voidaan ajatella tukevan edellä mainittuja asioita.

Asiakkailta kysyttiin seurantakyselyssä uudelleen koettuja vaikeuksia kolmiportaisella asteikolla (2=suuria vaikeuksia, 1=lieviä vaikeuksia, 0=ei vaikeuksia). Taulukosta 4 huomataan, että asiakkaiden käsitys omista vaikeuksistaan on hieman pienentynyt alkuperäisen ja seurantakyselyn välillä lukuun ottamatta muistamista ja keskittymistä. Koettujen vaikeuksien lisääntyminen muistamisen ja keskittymisen kohdalla voi myös tarkoittaa, että ihmiset ovat alkaneet tiedostaa näitä osa-alueita paremmin. Suurimmat muutokset ovat tapahtuneet laskemisessa ja itsetunnon osuudessa, joissa erot ovat myös tilastollisesti merkitseviä. Muutoksen analysoinnissa käytettiin ei-parametrista Wilcoxinin testiä, jonka tulokset vastaavat riippuvien otosten t-testiä. Muutosten tulkinnassa on hyvä huomioida, että kyse on taitojen ohella omien käsitysten muuttumisesta. Onkin mahdollista, että matematiikassa koetut vaikeudet ovat jollakin tavalla rajautuneet selkeämmin todettuun oppimisvaikeuteen liittyväksi.

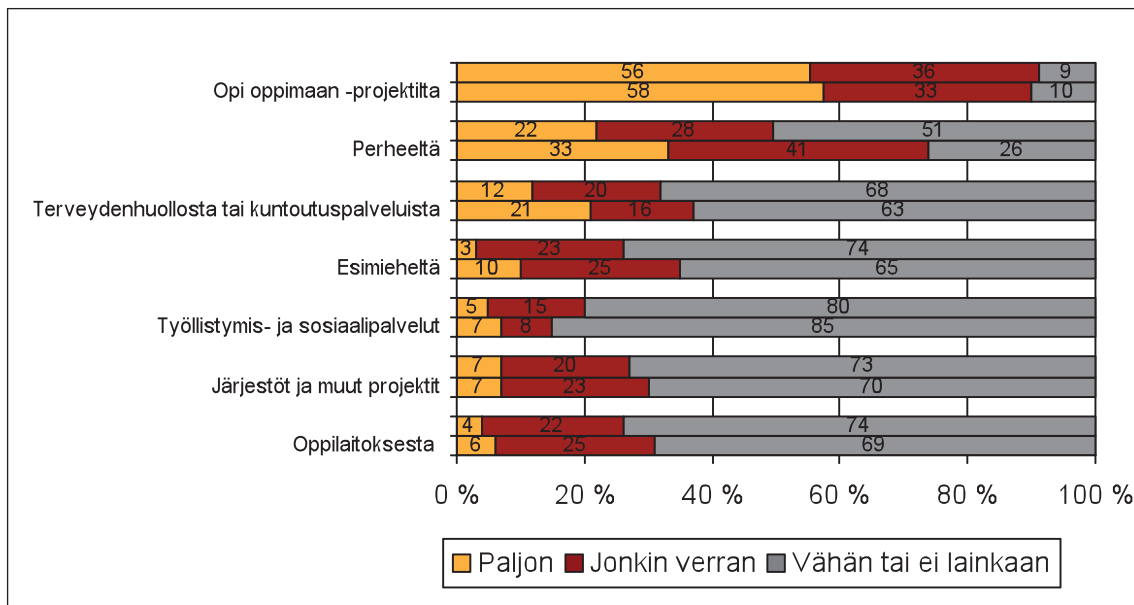
4. Asiakastyön tuloksia

Taulukko 4. Koetut vaikeudet alku- ja seurantakyselyssä (n).

	VAIKEUDET		VAIKEUDET	PYSYNEET	MUUTOS
	N	PIENENTYNEET	SUURENTUNEET	ENNALLAAN	
• Lukeminen	68	16	8	44	ns
• Kirjoittaminen	69	17	12	40	ns
• Laskeminen	70	23	5	49	0,001
• Vieraat kielet	72	16	7	49	ns
• Muistaminen	69	14	19	36	ns
• Keskittyminen	68	10	20	38	ns
• Itsetunto	68	22	8	38	0,006

Sekä alku- että seurantakyselyssä tiedusteltiin suhtautumista opiskeluun ja oppimiseen. Seurannassa vastaajien suhtautuminen opiskeluun oli muuttunut hieman myönteisemmäksi. Vastaajista 24 arvioi suhtautumisensa muuttuneen myönteisemmäksi, kun taas 13 kuvasi myös kielteisten tunteiden lisääntyneen. Tilastollista merkitsevyyttä ei kuitenkaan ollut. Sukupuolten välillä ei havaittu eroa eikä myöskään koulutusasteella, joskin vähiten koulutusta olevilla suhtautuminen muuttui myönteisemmäksi muita useammin. Elämäntilanteen mukaan suurin muutos tapahtui työssä käyvien kohdalla, joista 14 (38 %) arvioi suhtautumisensa muuttuneen myönteisemmäksi. Ero oli myös tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,028$). Tulokset antavat siis viitteitä siitä, että projektin kaltaisella toiminnalla voidaan tukea työssä käyvien jatko- ja täydennyskouluttautumista. Tuloksia tulkittaessa pitää myös muistaa, että oppimisvaikeuksista huolimatta monet suhtautuvat myös myönteisesti opiskeluun. Suhtautumista opiskeluun voidaankin pitää yhtenä kouluttautumista tukevana asiana (Korkeamäki 2010a, 60).

Tuen saaminen oppimisvaikeuksiin. Seurantakyselyssä tiedusteltiin vielä tahoja, joilta oli saatu tukea oppimisvaikeuksiin. Kuvassa 6 on kuvattu, mistä vastaajat ovat kokeneet saaneensa tukea. Ylimmäinen palkki kuvaa käytännön tukea ja alimmainen henkistä tukea. Projektin tuki arvioitiin muita suuremmaksi. On kiinnostavaa, että henkistä tukea on yleisesti saatu käytännön tukea enemmän. Tulosta voidaan tulkita kahdella tavalla: On mahdollista, että palveluissa ei ole käytännön työkaluja, joiden avulla voidaan tukea aikuisten oppimisvaikeuksia. Toisaalta henkisen kannustuksen tarve voi myös korostua aikuisilla. Yllättävänä tuloksena voidaan pitää, että oppilaitoksesta on saatu hyvin vähän tukea.

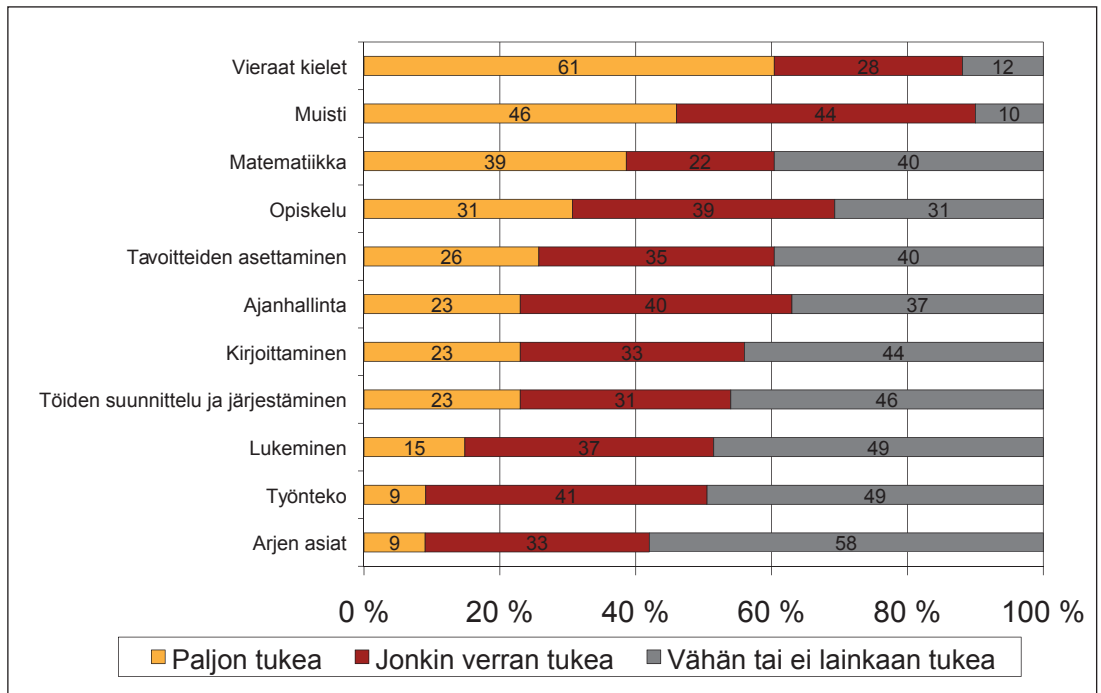

Kuva 6. Käytännön tuen (yläpalkki) ja henkisen tuen (alapalkki) saaminen oppimisvaikeuksiin (%), n= 71-82

Seurantakyselyssä tiedusteltiin, mitä opiskelu- tai työjärjestelyjä vastaajat olivat saaneet. Opiskelijärjestelyistä yleisin oli lisäaika kokeen tai tehtävän suorittamiseen (29 %), vaihtoehdot suoritustavat opintojaksoilla (16 %) sekä rauhallinen työskentelytila (14 %). Työjärjestelyistä yleisimmät olivat rauhallinen työtila (21 %), työaikajärjestelyt (17 %) ja työtehtävien uudelleenjärjestelyt (14 %). Mikäli opiskelu- tai työjärjestelyjä ei ollut, tiedusteltiin syytä siihen. Opiskelijärjestelyjen kohdalla merkittävämmäksi syyksi mainittiin, että oppimisvaikeudet eivät ole olleet tiedossa. Työjärjestelyjen suhteen merkittävimmät syyt olivat oma kokemus siitä, että erityisjärjestelyille ei ollut tarvetta tai työpaikan kielteiset asenteet työjärjestelyjen suhteen.

Puolet vastanneista kokee tarvitsevansa jatkossa vain vähän tukea. Paljon ulkopuolista tukea ilmoittaa tarvitsevansa 13 prosenttia vastaajista. Työelämän ulkopuolella vastaushetkellä olevista 38 prosenttia ilmoittaa kuitenkin tarvitsevansa paljon tukea oppimisvaikeuksien kanssa selviytymiseen. Vähiten ulkopuolista tukea tarvitsevat jatkossa työssäkäyvät, joista 69 prosenttia kokee tarvitsevansa jatkossa vain vähän tai ei lainkaan ulkopuolista tukea. Erot ovat tilastollisesti merkitseviä (p<0,000). Tukea kaivataan jatkossakin eniten vaikeuksia tuottaviin asioihin.

4. Asiakastyön tuloksia

Kuva 7. Mihin jatkossa tarvitsee tukea (%)? n=75-79.

Seurantakyselyssä kysyttiin vielä, millaiset palvelut parhaiten vastaisivat oppimisvaikeuksiin liittyviä tarpeita. Avoimissa vastauksissa mainittiin yksilöllisyys, pienryhmät, vertaistuki ja neuropsykologinen tutkimus. Muistin tuki, kieliopinnot sekä kompensoivat apuvälineet nostettiin myös esille.

4.3. Oppimisvaikeuksien tunnistuslista ja ryhmäseulojen toteuttaminen

Oppimisvaikeuksien tunnistuslistaa (liite 4) kehitettiin hankkeen kuluessa vastaamaan aikuisten oppimisvaikeuksia koskeviin tunnistamistarpeisiin. Listan pohjana hyödynnettiin englanninkielistä tunnistuslistaa (Vinegrad 1994), jonka kysymyksiä muokattiin paremmin suomalaisille aikuisille sopiviksi. Lisäksi lista sisältää myös uusia kysymyksiä. Tunnistuslistan ohella hankkeen loppuvaiheessa kuntoutusasiakkaiden oppimisvaikeuksia arvioitiin nuorten ja aikuisten lukivaikeuksien seulontamenetelmällä (Holopainen ym. 2004). Seulontamenetelmää hyödynnettiin hankkeen aikana myös neuropsykologisissa tutkimuksissa (Nukari 2010).

Lukivaikeuksien seulontamenetelmä. Seulututkimus tarjosi projektin loppuvaiheessa henkilökohtaisia tapaamisia nopeamman tavan arvioida oppimisvaikeuksia kuntoutuslaitoksessa. Seuloja toteuttivat hankkeen lukikonsultti ja sosionomiharjoittelija. Lisäksi seulatutkimuksia

toteutettiin Kuntoutussäätiön järjestämällä ammatillisilla kuntoutuskursseilla, joissa hankkeen oppimisvalmentaja työskenteli. Osalla ammatillisille kursseille osallistuneista seulatutkimukset oli tehty aiemmin lukikonsultoinnin yhteydessä. Heidän tuloksensa on kuvattu ammatillisten kursseiden yhteydessä. Lukivaikeuksien seuloon osallistujista naisia oli 66 prosenttia. Osallistujien ikä oli 19-57 vuotta keski-ikänsä ollessa 41 vuotta. Osallistujat edustivat kaikki koulutusasteita, useimmin kuitenkin perus- tai kansakoulua (28 %).

Hankkeella ei enää tässä vaiheessa ollut resursseja oppimisvaikeuksien yksilötutkimuksiin tai muuhun henkilökohtaiseen ohjaukseen. Tämä vaikeuttaa toiminnan arviointia, sillä seulojen tuloksia voitiin täten arvioida vain suhteessa osallistujien taustatietoihin sekä yhdeksäsluokkalaisten normiaineistoihin. Taulukossa on mainittu myös pistemäärä, jota alhaisemmilla pisteillä tuen tarpeen lisäselvittely on tarpeen.

Taulukko 5. Suoriutuminen Lukivaikeuksien seuloonmenetelmän testeissä kuntoutusasiakkaiden ja verrokkiryhmän osalta

TESTI	N	KESKIARVO	KESKI- HAJONTA	¹ VERROKIT KESKIARVO	¹ VERROKIT HAJONTA	HEIKOIN 12 %
• Etsi kirjoitusvirheet, pisteet	64	55,22	25,45	62,35	20,74	23,4 (<39)
• Etsi kirjoitusvirheet, virheet	64	1,84	3,77	1,37	1,90	-
• Erotta sanat, pisteet	64	60,72	20,63	68,27	17,05	23,4 (<49)
• Erotta sanat, virheet	64	0,50	2,54	0,70	1,57	-
• Sanelu, tavalliset sanat	64	18,50	3,65	19,54	1,04	20,3 (<18)
• Sanelu, epäsanat	64	16,36	4,27	18,07	1,98	37,5 (<16)
• Luetun ymmärtäminen, pisteet	60	36,19	12,27	36,51	9,65	21,7 (<26)
• Luetun ymmärtäminen, virheet	60	11,42	4,27	17,00	13,46	-

¹ Lukivaikeuksien seuloonmenetelmä nuorille ja aikuisille (Holopainen ym. 2004)

4. Asiakastyön tuloksia

Yhdeksäsluokkalaisiin verrattuna seulatutkimuksiin ohjatuilla kuntoutusasiakkailla ja ammatillisille kuntoutuskursseille osallistuneilla oli alhaisempi keskiarvo kaikissa lukemisen ja kirjoittamisen osa-alueita mittaavissa tehtävissä. Tulosten perusteella 57 prosentilla oli tuen tarve suositeltavaa vähintään yhdellä osa-alueella. Eniten tuen tarpeen selvittäminen oli tarpeen epäsanonjen sanelutehtävässä, joka vaatii tarkkaa äänneanalyysia ja lyhytkestoista kielellistä työmuistia (Holopainen ym. 2004). Kuntoutujaryhmän tulokset eivät ilmentäneet yhtä spesifejä vaikeuksia tietyissä osatehtävissä kuin mikä ilmeni diagnosoidun lukemisvaikeuden yhteydessä (Nukari 2010), vaan vaikeuksia ilmeni tasaisemmin useissa eri testeissä.

Tuen tarpeen suositeltavuutta tarkasteltiin lisäksi suhteessa osallistujien taustatietoihin. Miehillä oli useammin tarvetta tuen tarpeen lisäselvittelylle, mutta erot eivät olleet sanelutehtävää lukuun ottamatta tilastollisesti merkitseviä. Miehet saivat keskimäärin huonompia tuloksia kuin naiset, mutta erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Miehillä myös hajonta oli suurempi. Koulutustasolla oli myös merkitystä seulptatutuksiin, joskin ylioppilastutkinnon suorittaneilla tulokset olivat ammattitutkinnon suorittaneita heikompia. Ylioppilastutkinnon suorittaneilla oli myös suurin hajonta. Korkeakoulututkinnon suorittaneista kenenkään tulokset eivät olleet alle normirajan. Alle 40-vuotiaat saivat kaikilla eri osa-alueilla korkeampia pistemääriä kuin sitä vanhemmat. Luetun ymmärtämisessä, sanonjen erottelussa ja kirjoitusvirheiden etsintätehtävässä erot olivat tilastollisesti merkitseviä ($p < 0,05$).

Oppimisvaikeuksien tunnistuslista. Osa hankkeen asiakkaista täytti tunnistuslistan osana neuropsykologista tutkimusta. Myös lukikonsultointiin ja seulatutkimuksiin osallistuneita pyydettiin täyttämään tunnistuslista. Lisäksi Kuntoutussäätiön kuntoutuspalveluista kerättiin verrokkiaineistoa syksyllä 2008 ($n=71$). Yhteensä tunnistuslistaa testattiin 176 kuntoutusasiakkaalla, joista 27 asiakkaalla oppimisvaikeudet oli todettu yksilötutkimuksella, 34 oli seulatutkimuksen perusteella lisäselvittelyn tarvetta ja 125 oppimisvaikeuksia ei ollut hankkeen aikana todettu. Tunnistuslistan täyttäneet olivat 17-63-vuotiaita, naisia oli 69 prosenttia ja puolella oli korkeintaan ammattitutkinto. Tulosten tulkinnassa on tärkeää huomata, että verrokkiaineisto kerättiin kuntoutuspalveluista, jolloin on syytä olettaa, että kyseisellä kohderyhmällä on sekä kehityksellisiä oppimisvaikeuksia että muita oppimiseen vaikuttavia tekijöitä enemmän kuin väestössä keskimäärin. Taulukossa 6 kuvataan, millä tavalla myöntävät vastaukset jakautuivat aineiston eri asiakasryhmillä.

Taulukko 6. Tunnistuslistan myöntävien vastausten kumuloituminen eri asiakasryhmillä (%), n=176.

MYÖNTÄVIEN VASTAUSTEN LUKUMÄÄRÄ	OPPIMISVAIKEUS TODETTU YKSILÖTUTKIMUKSESSA	SELVITTÄMINEN SUOSITELTAVAA SEULONNASSA	MUUT KUNTOUTUS- ASIAKKAAT
0	-	0	8
1	-	0	21
2	-	4	27
3	-	-	35
4	4	-	46
5	7	7	52
6	11	18	60
7	-	21	63
8	19	32	68
9	26	39	74
10	37	54	76
11	41	68	80
12	52	75	84
13	67	82	87
14	74	86	89
15	-	93	90
16	85	100	92
17	89	-	95
18	93	-	98
19	-	-	98
20	96	-	100
21	-	-	-
22	100	-	-
Myöntävien vastausten keskiarvo	12	10	7
Vaihteluväli	4-22	2-16	0-20
N	27	34	125

Tunnistuslistassa on tulkintaohje, jonka mukaisesti puolet myöntävistä vastauksista antaa vahvat syyt epäillä oppimisvaikeuksia. Tulkintaohjeen mukaisesti vahvat syyt epäillä oppimisvaikeuksia on hieman yli puolella niistä, joiden oppimisvaikeudet on todettu yksilötutkimuksissa. Seulontatutkimuksessa näin on kolmasosalla. Kuntoutuspalveluasiakkaista, jotka täyttivät vain tunnistuslistan, 20 prosentilla oli vahvat syyt epäillä oppimisvaikeutta tunnistuslistan perusteella. Tulosten perusteella 93 prosenttia niistä, joiden oppimisvaikeus on todettavissa tai selvittäminen suositeltavaa seulontamenetelmän perusteella, saavat vähintään kuusi myöntävää vastausta tunnistuslistassa.

4. Asiakastyön tuloksia

Taulukossa 7 on kuvattu tunnustuslistan osa-alueiden jakautuminen, kun verrataan todettuja oppimisvaikeuksia muuhun aineistoon. Taulukossa mainitaan lisäksi prosenttiosuuksien erotus yksilötutkimuksen ja muiden kuntoutusasiakkaiden välillä, joka antaa viitteitä siitä, mitkä kysymykset erottelevat parhaiten.

Taulukko 7. Myöntävät vastaukset tunnustuslistan väittämiin eri ryhmien välillä (%), n=176.

	OPPIMISVAIKEUS TODETTU YKSILÖ- TUTKIMUKSESSA	SELVITTÄMINEN SUOSITELTAVAA SEULONNASSA	MUUT KUN- TOUTUS- ASIAKKAAT KAIKKI	EROTUS	P- ARVO	
• Vaikea muistaa tekstin sisältöä	82	82	46	57	36	0,000
• Nimien muistaminen	82	61	46	53	36	0,002
• Vieraan kielen oppiminen	70	86	46	56	24	0,000
• Oikeinkirjoitusvirheet	70	75	36	48	34	0,000
• Vieraiden sanojen lukeminen	67	54	37	44	30	0,008
• Keskeytykset	67	68	35	45	32	0,000
• Kirjallinen ilmaisu hankalaa	63	43	31	36	32	0,006
• Lukeminen hidasta	59	68	39	47	20	0,008
• Puheen seuraaminen	59	46	31	38	28	0,012
• Lomakkeiden täyttö	59	50	35	41	24	0,036
• Lukemisen välttäminen	56	29	23	29	33	0,004
• Päässä laskeminen	56	61	44	48	12	ns
• Huolimattomuusvirheet	56	71	33	43	23	0,000
• Kertotaulun oppiminen koulussa	56	50	22	32	34	0,000
• Pitkien sanojen lausuminen	52	29	21	27	31	0,004
• Puhelinviestit	48	21	20	24	28	0,008
• Kuukausien nimet takaperin	48	32	22	27	26	0,016
• Puhelinnumerot väärin	48	11	12	18	36	0,000
• Kuukausien järj. muistaminen	37	4	9	13	28	0,000
• Oikean ja vasemman sekoittaminen	37	18	30	29	7	ns
• Kartan lukeminen	35	43	31	34	4	ns
• Päivämäärien ja kellonaikojen sekoittaminen	22	14	11	13	11	ns
N	27	34	125	176		

Taulukkoon on lihavoitu (•) ne osa-alueet, jotka tulosten perusteella näyttäisivät toimivan parhaiten oppimisvaikeuksien tunnistamisessa kuntoutusasiakasaineistoon rinnastettuna. Kysymysten toimivuutta vahvistaa myös niiden yleinen esiintyminen selkeän lukivaikeusryhmän kohdalla (ks. Nukari 2010, 68).

Keskeisten kysymysten esiintyvyyttä testattiin vielä erikseen. Siinä missä yli puolet muista kuntoutusasiakkaista saavat korkeintaan neljä myöntävää vastausta keskeisiin kysymyksiin, saa todettujen oppimisvaikeuksien ryhmästä vain seitsemän prosenttia korkeintaan neljä myöntävää vastausta.

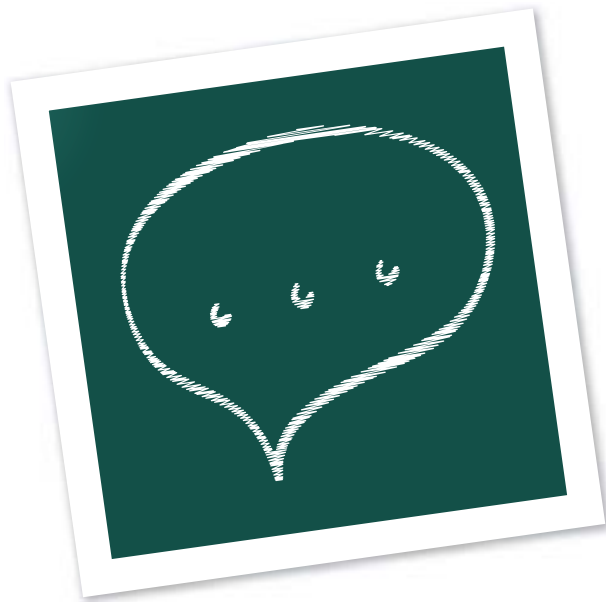
Taulukko 8. Tunnistuslistan keskeisten kysymysten jakautuminen eri asiakasryhmillä (%), n=176.

	OPPIMIS- VAIKEUS TODETTU YKSILÖTUTKIMUKSESSA	SELVITTÄMINEN SUOSITELTAVAA SEULONNASSA	MUUT KUNTOUTUS- ASIAKKAAT
•0	-	-	14
•1	-	-	26
•2	-	4	40
•3	4	-	54
•4	7	11	57
•5	22	-	65
•6	33	29	70
•7	44	43	76
•8	52	68	82
•9	70	82	88
•10	82	96	95
•11	96	100	98
•12	100	-	100
Myöntävien vastausten keskiarvo	8	8	4
Vaihteluväli	3-12	2-11	0-12
N	27	34	125

Tulosten tulkinta. Tuloksia voi hyödyntää suuntaa-antavana ohjenuorana aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistamisen tukena erityisesti kuntoutustyötä tekevissä organisaatioissa. Tällöin on huomattava, että monilla kuntoutusasiakkailta on taustallaan myös muita oppimista vaikeuttavia asioita, kuten esimerkiksi masennusta. Toisaalta tunnistuslista tarjoaa välineen havaita myös erilaisia kognitiivisia vaikeuksia, jotka eivät ole luonteeltaan erityisvaikeuksia.

Tulokset osoittavat, että kuntoutuslaitoksissa on tärkeää huomioida oppimisvaikeudet osana muuta kuntoutusta. Tunnistus- ja seulontamenetelmien käyttäminen tarjoaa nopean tavan tunnistaa oppimisvaikeuksia. Tällöin on tärkeää, että tunnistamisen ohella tarjotaan mahdollisuuksia selvittää oppimisvaikeuksia tarkemmin ja saada niihin tukea. Seulontatutkimus ei yksinään riitä vaikeuksien diagnosointiin eikä se yleensä oikeuta etuuksiin tai erityisjärjestelyihin.

Jatkossa on tarpeen kehittää edelleen aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistamiseen sopivia menetelmiä. Esimerkiksi tietokoneavusteiset itsearviointi- ja seulontamenetelmät voivat sekä nopeuttaa aikuisten tunnistamista että lisätä tunnituksen luotettavuutta. Tällöin on tärkeää, että menetelmien soveltamisessa huomioidaan myös erilaiset kohderyhmät. (Singleton ym. 2009, Kasler & Fawcett 2009.)

5. Asiakkaiden kokemuksia oppimisvaikeuksista ja kuntoutumisesta

Tässä kuvataan laadullisen aineiston perusteella asiakkaiden kokemuksia Opi oppimaan -hankkeen palveluista. Tuloksia peilataan myös määrälliseen aineistoon kyseisten palvelumallien kohdalla. Lisäksi tarkastellaan yleisemmin asiakkaiden kokemuksia tuen saamisesta oppimisvaikeuksiin. Luvun analyysit perustuvat asiakkaiden yksilö- ja ryhmähaastatteluihin sekä palvelukohtaiseen palautteeseen.

5.1. Lukikonsultilta tukea oppimisvaikeuksien tunnistamiseen ja palveluohjaukseen

Kokemukset oppimisvaikeuksien tunnistamisesta vaihtelivat asiakkaiden keskuudessa suuresti, kuten edellä on analysoitu. Hankkeen piirissä tunnistusta ja palveluohjausta tehtiin ensisijaisesti lukikonsultoinnissa. Alkuperäisistä suunnitelmista poiketen palvelumalli painottuikin enemmän asiakkaiden ohjaukseen kuin ammattilaisten konsultointiin. Palvelumalli toi kuntoutuslaitokseen henkilön, johon työntekijät saattoivat olla yhteydessä havaitessaan asiakkaallaan oppimisvaikeuksia.

Joku vaan näistä ohjaajista sano, katteli varmaan ja seurasi et nyt mulla... Mä oon aika hidas sitten jossain vaiheessa oon lukemaan silleen että jos ei pysty keskittyyn ni tota niinkö joutuu alusta alottaan uudestaan ja kaikkee tämmöstä. Oli silloin keskittymisvaikeudet vielä vähän suuremmat mitä normaalisti, oli se loppuunpalaminen ja, niinniin tuota mut sitte se suoritettiin jotain testejä, ja niistä tuli sitte ilmi että on tämmönen tuota luki- ja kirjatushäiriö jonkin asteinen. (Mies, 57 vuotta, yksilöhaastattelu)

Myös kuntoutusasiakas saattoi ottaa itsenäisesti yhteyttä esitteen perusteella. Konsultoinnissa keskusteltiin oppimisvaikeudesta ja täytettiin oppimisvaikeuksien tunnistuslista. Samalla käytiin läpi myös keinoja, joilla omaa oppimista voi helpottaa.

On, se on kyllä ollu tosi hyvä. Et nyt ku jälkeenpäin aattelee ni se [lukikonsultti] on ollu se varsinainen tukihahmo koko aika tässä sitte sen jälkeen, ku mä löysin tän lukivaikeuden. Mä kävin sen kanssa jutteleen siitä asiasta. Muistan että kyllä tuli tippa linsin ku siellä tään kanssa niitä sitä paperia täytettiin ja juteltiin ja ku mä tajusin sen että, et mä en ookaan vaan tyhmä (naurahdus) ni kyl siel suunnilleen itkettiin sitte. (Nainen, 39 vuotta, yksilöhaastattelu.)

Lukikonsultoinnin haasteet asiakasnäkökulmasta liittyivät palveluiden saatavuuteen. Erityisesti ryhmähaastatteluissa tuotiin esille, kuinka asiakkaan näkökulmasta oli vaikeaa pyytää lääkäriltä lähetettä tutkimuksiin. Tämä tuotiin esille erityisesti ryhmähaastatteluissa, joissa kerrottiin kokemuksia tutkimusten saamisesta normaalipalveluista.

H2: *Mä tosiaan yllätyin siitä, et mä otin yhteyttä työterveydenhuoltoon ja ne oli ihan ymmällään et mikä tämmönen, ai mikä neurologinen et ei tämmösiin pääse varmaankaan ja ei heil oo tällast ollukaan. Ja kyl he loppujen lopuks kirjotti sen sinne HUS:iin ja sielt he osas sanooki et sielt varmaan tulee kieltävä vastaus. Eli tavallaan et sä et varmaan pääsis tällasen työterveydenhuollon tai julkisen terveydenhuollon piiristä pääsis mihinkään tällasiin testauksiin, mikä toisaalta mä aattelen olis tosi tärkee että pääsis.*

H5: Et pitää itse raivata itselleen tietä ja kokee se asia tärkeeks ja ottaa itse selvää.

H2: Koska mä luulin kuitenkin et täl on aikamoinen yhteiskunnallinen merkitys ihmisille. Et nää asiat tulis tavallaan selväks tai tutkituks tai näille tulis selkeet vastaukset näille. Mä luulen ettei tosiaan olla ainoita...

H4: Se on varmaan just ku tää on niin kallista ku ei nykyään pääse terveysasemille mihkään kokeisiinkaan tai muihinkaan sais lähetettä. Kyl mäkin terveysaseman kautta sain tän lähetteen mut mun piti ensin viedä sinne nivaska kaiken maailman papereita. Se ei meinannu millään kirjottaa sitä lähetettä, mut sit se kirjotti ja se meni kyl läpi sitte.. (Ryhmähaastattelu 6a, kevät 2009)

Lukikonsultin ja muiden hankkeen työntekijöiden osallistumisesta erilaisiin yhteistyöverkoston kokouksiin tuli asiakkailta myönteistä palautetta. Hankkeen aikana myös ammattilaiset ohjasivat omia asiakkaitaan löytämään tutkimuksia. Erään asiakkaan yhteyshenkilö työterveyshuollossa toimi asiakkaan tukihenkilönä ja myös lukikonsulttina.

Et me ihan tunti puoltoista juteltiin näistä mun työasioista ja menetelmistä töissä ja miten mä voisn helpottaa itteeni ja mitä kaikkia mahdollisuuksia olis, ni siinä yhteydessä tuli sitte tää vertaisryhmä mutta hänen kanssa mä oon tehny kaikki eläkepaperit, hän on auttanu mua ku mä en ymmärrä niitä lappuja niin hän on täyttäny mun puolesta ja kysyny vaan semmosia asioita et mä oon istunu siinä vieressä ja hän on täyttäny niitä. Hän on ollu mulle semmonen ihan todellinen tuki-ihminen ja sanonuki et mä voin ihan koska hyvänsä soittaa hänelle jos mulle tulee. (Nainen, 60 vuotta, yksilöhaastattelu.)

5.2. Oppimisvaikeuksien arviointi neuropsykologisissa tutkimuksissa

Oppimisvaikeuksien arviointia toteutettiin hankkeessa neuropsykologisten tutkimusten perusteella. Palveluun oli varattu myös erillinen käyntikerta henkilökohtaista palautetta ja jatko-ohjauskeskustelua varten. Kokemuksia oppimisvaikeuksien arvioinnista on tarkasteltu myös muissa hankkeen julkaisuissa (Nukari 2010, Korkeamäki 2010a, Korkeamäki ym. 2010).

Neuropsykologinen tutkimus koettiin hyödyllisenä: palveluun osallistuneista testausta piti erittäin tarpeellisena 91 prosenttia, erillistä palautekeskustelua 87 prosenttia ja lausuntoa 79 prosenttia. Opiskelujen kannalta tärkeää oli saada todistus oppimisvaikeudesta. Myös ammatinvaihtajat toivat esille sen tärkeyden, kun suunnittelivat opintoja. Osa asiakkaista hyödynsi lausuntoa myös työjärjestelyjen saamiseen. Oppimisvaikeuksien arvioinnin koettiin lisäävän itsetuntemusta ja tietoa omasta oppimisesta. Erityisesti työmuistin osuus tuotiin esille, mikä voi osaltaan selittää muistamiseen liittyvien vaikeuksien lisääntymistä seurantakyselyssä.

Varsinkin ne muistiin liittyvät. Ei sitä oo koskaan edes ajatellut, et se liittyis. Mut nyt taas kun sen on kuullut ja tiedostanut, niin huomaa paljon asioita, mihin se vaikuttaa. Ja se, että on oikeesti niin hidas lukemaan. Kyllä mä oon sen periaatteessa tiennyt, mut emmä oo tienny, että mä oon niin paljon hitaampi kuin muut. (Nainen, 22 vuotta, yksilöhaastattelu.)

Itse asiassa siellä oli ihan positiivisiakin yllätyksiä, joku hahmottamiskyky oli vähän parempaa tasoa ja niitä hyviäkin puolia rupes löytymään, et ei ollu vaan et missä sä oot huono tai mikä kangistelee, vaan löytyi niitäkin asioita, mitkä menee hyvin ja mitkä on niin sanottujen testien normaalikäyrän yläpuolella. Ihan semmosta itsetuntemusta sitten vaan paransi oikeestaan. Seki on välillä noissa lukijutuissa, et en tiedä kuinka paljon se sitten on tärkeetä tietää ihan tarkasti että missä heittää. Mut jos ei tiedä missä heittää, ni ei pysty koskaan oikasemaan eikä tekemään niitä tukitoimia. (Mies, 43 vuotta, yksilöhaastattelu)

Palautteessa asiakkaat toivat esille monia tunteita, joita oppimisvaikeuksien selvittämiseen liittyy. Monet myös toivoivat, että mahdollisuutta oppimisvaikeuksien selvittämiseen olisi tarjottu aiemmin. Helpotuksen ja toiveikkuuden ohella tuotiin esille myös järkytyksen tunteita. Myös lausunnon sisältämät vierasperäiset termit mainittiin hankalina. Hankkeen neuropsykologi kävi joidenkin ryhmäasiakkaiden kanssa läpi heille aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Osa haastateltavista toi esille neuropsykologisen tutkimuksen raskauden ja perusteellisuuden. Erillinen palautekäynti koettiin hyvänä.

Siin tuli niitä, mitä oli itelläänki ehkä ehtiny tulla niitä kysymyksiä ja ihmettelyjä. Ja sit se lausunto, et siitäki pysty käymään läpi ne, et mitä siin on sellasta, mitä ei ite ymmärrä tai. Ja just se et se oli tavallaan heti se palaute siihen, et okei, se oppimisvaikeus on, mut et siin on monta tapaa selvitä siitä tai tehä niit asioita sitte eri tavalla ja et se on mun mielestä, mikä on tosi hyvä. Koska sitä kun ei itse ei tiedä tavallaan, et on oppimisen kans vaikeuksia niin...sitä vaan yrittää ja yrittää ja tehdään niitä asioita. Ja sitten kun sanotaan, et hei kaikki ei vaan onnistu. Ja sitte tavallaan, et on sitte niitä välineitä heti siihen, että miten se onnistuu. (Nainen, 42 vuotta, yksilöhaastattelu.)

Vaikuttaa myös siltä, että oppimisvaikeuksien arvioinnin jälkeen saatu tuki ja kuntoutus vaikuttavat vahvasti myös itse arvioinnin kokemiseen. Esimerkiksi kysyttäessä ryhmäkuntoutuksen hyödyistä monet viittasivat myös oppimisvaikeuksien arviointiin. Sekä yksilö- että ryhmäkuntoutukseen osallistuneet asiakkaat kertoivat kuntoutuksen selventäneen vielä omia oppimisvaikeuksia ja vahvuuksia.

5.3. Oppimisvalmennus

Oppimisvalmennusta toteuttivat hankkeen erityisopettaja ja neuropsykologi. Runsas kolmasosa (n=27) asiakassuhteista oli lyhytkestoisia 1-2 kerran konsultaatiotapaamisia, yksi kolmasosa (n=19) lyhyitä 3-6 käyntikerran valmennusjaksoja ja lopuilla asiakkailla (n=21) 8-15 käyntikerran valmennusjaksoja. Palautetta kerättiin valmennusjaksoilta. Valmennuskertojen määrän suhteen palautteeseen vastanneiden kokemukset vaihtelivat, sillä viidenes vastaajista oli eri mieltä siitä, että valmennuskertojen määrä oli riittävä. Samoin 39 prosenttia koki, että valmennuksen tiheys ei ollut sopiva. Kaikki palautteeseen vastanneet kokivat toiminnan lähteneen heidän omista tavoitteistaan.

Toimintamodoista erittäin tärkeänä pidettiin oman oppimistyylin selvittämistä (86 %), keskustelua (79 %), perusopiskelutaitojen ja ajanhallinnan valmennusta (73 %) sekä apuvälineisiin tutustumista (67 %). Avoimissa vastauksissa tuotiin esille oppimisvalmennukseen liittyneitä tavoitteita, joita olivat muun muassa kokonaisuusien hallinta, lukeminen ja kirjoittaminen sekä uudet opiskelutekniikat. Käytännön hyötyä oli saatu lukemiseen, tehtävien aloittamiseen ja arjen hallintaan. Oppimisvalmennuksen suhteen asiakkaiden kehittämishetokuksia olivat tiiviimpi väli asiakaskäyntien välillä. Myös kompensoivien apuvälineiden hyödyntäminen mainittiin.

Oppimisvalmennukseen osallistuneiden yksilöhaastatteluissa tuotiin esille, kuinka aikuiset pitivät omien opiskelu- ja kompensointitapojen läpikäymistä tärkeänä. Omien opiskelutottumusten ja lukutavan muuttaminen aikuisena koettiin myös haastavaksi. Oman haasteensa oppimisvalmennukseen tuovat aikuisten elämäntilanteet ja jaksaminen.

Kaksi haasteltua opiskelijaa kertoi, että oppilaitoksen ulkopuolisen erityisopettajan kanssa oli helpompi olla oma itsensä sekä jakaa oppimiseen liittyvät surut ja ilot. Opiskelijat kokivat, että oppilaitoksissa ei ollut useinkaan varattu tarpeeksi aikaa tukea tarvitseville opiskelijoille. Ulkopuolisen oppimisvalmentajan oli silti tärkeää tuntea oppilaitoksen käytännöt.

Jos oli jotain kivaa ni se oli kiva jakaa oppimisen saralla tai jos jotain oli huonosti tai joku kauhee kokemus, joku tämmönen ni se oli hyvä jakaa jonku semmosen kans joka oikeesti välittää ja on niinku kumminki tsemppaamassa ja sit niinku etittiin asioista valosia puolia ja sit hankalimmat tehtävät tai jotain muuta, ni saatiin vähän alkuun niitä. Kiva nähä et tekee tiukkaa erityisopettajallekin ymmärtää et mitä ne haluaa.

JK: *Sä sanoit et oli myös kurjia kokemuksia hyvä jakaa ni minkä tyyppisiä sitte..*

Just semmoset oman asian ymmärtämättömyys, turhautuminen, kohtelu. Et välil tuntu et kävi sotaa niin moneen suuntaan ettei niinku riittänykään sillai voimia puolustautuu. (Nainen, 39 vuotta, yksilöhaastattelu.)

Opiskelijat olivat saaneet projektin oppimisvalmennuksen ohella myös tukea oppilaitoksestaan. Joidenkin asiakkaiden kanssa oli käyty yhteistyöpalaverissa oppilaitoksessa tai työpaikalla. Kaksi haasteltavaa piti todennäköisenä, että olisivat keskeyttäneet opintonsa, mikäli eivät olisi saaneet oppilaitoksen ulkopuolista tukea. Myös muilla omien voimien riittäminen mietitytti.

Mä olen paljon miettiny tätä projektii et oisinks mä koskaan voinu vastaavaa tehdä ihan omin päin tai sillain ni kyl mä oon päätyny siihen että en. Et se voimavara ei ois lähteny ittestään koska just johtuen että ainaki mun tapauksessa tavallaan se henkisen kuormankin purkaminen siinä pohjaks on ollu tosi tärkeätä. Koska kylhän se mitä nyt oppimisesta muutenkin ymmärtää, niin kylhän se ei voi olla otollinen maaperä että sulla on todella heikko itsetunto jonku asian suhteen ja sitte se halukkuus just et ottaa vastaan ja torjua niitä asioita ni se et jos ne on ne sulut päällä tavallaan ni ei siitä sitte mitään meinaa oikeen tulla. (Nainen, 41 vuotta, yksilöhaastattelu.)

Muutaman asiakkaan kohdalla oppimisvalmennusta saattoi myös luonnehtia tuetun opiskelun malliksi, jossa oppimisvalmentaja tuki asiakasta opiskelupolun eri vaiheissa. Tällöin asiakkailla oli usein taustallaan aiemmin keskeytyneet opinnot. Tuki ei kuitenkaan hankkeen toiminta-ajasta johtuen ulottunut valmistumiseen asti.

5.4. Ryhmäkuntoutus

Ryhmäkuntoutuksessa keskeisenä nostettiin esille kokemus vertaisuudesta, tiedon saaminen ja uudet keinot oppimiseen. Lähes 90 prosenttia asiakkaista koki yleisesti, että kurssi oli vastannut odotuksia, edistänyt omia tavoitteita ja kurssin pituus oli sopiva. Kurssin sisällöistä suurinta osaa pidettiin joko erittäin tai melko tarpeellisenä. Erittäin tarpeellisenä pidettiin etenkin tietoa oppimisvaikeuksista (96 %) ja niiden kanssa selviytymisestä (94 %), muistista (93 %), oppimiskokemusten jakamista (91 %) sekä opiskelustrategioista (89 %). Lukemisen ja kirjoittamisen tekniikoita sekä rentoutumisen merkitystä piti erittäin tärkeänä kolme neljästä osallistujasta. (Ks. tarkemmin Korkeamäki 2010b.) Myös diagnoosin saaminen omasta oppimisvaikeudesta nähtiin keskeisenä osana kuntoutusta.

Tuli diagnoosi oppimisvaikeuden laadusta, sehän selvisi aika paljon psykologin pakeilta. Antoi toivoa, että voisi jotain oppia. Sehän on se lukihäiriö, kaikin puolin nyt selvä homma. Keinoja oppimiseen oli yksi tavoite, äänikirjastomahdollisuus. Englannin kieltä. Varmaan muutakin on tартtunut. Sitten on tää oma asunto ja purjevene (naurua), aika lähelle niitäkin päässyt, en tiedä onko kurssin antia. (Mies, ryhmähaastattelu 1, kevät 2007.)

Ennen kurssia noin puolet ryhmään osallistuneista toivoi vertaistukea. Kurssin aikana ja sen jälkeen kokemus vertaisuudesta nousi kuitenkin vahvemmin esille. Ryhmän tuella oli merkitystä omien oppimisvaikeuksien esille tuomiseen myös muissa yhteyksissä. Myös myönteiset roolimallit ja ryhmältä saatu tuki ja kannustus olivat keskeisiä.

H3: Kylhän mä oon lähipiireissä ni lähimpien ihmisten kans oon puhunu, mut nyt mä uskallan tuol työyhteisössä ja muualla ni puhua ihan avoimesti. Että mulla tämmönen [lukivaikeus]. Ku ennen sitä ei uskaltanu tuoda julki työpaikallakaan pelkäs sitä leimautumista.

H1: Kyllä sen on huomannu jo nyt pienellä aikavälillä, et kyl se semmost jotain empatiaa on, et moni jossain työyhteisössä kertoo sit omistaan vastaavasti, et avautuu. Et täällähän on ollu ihan samasta asiasta puhetta että.

JK: Niin et teil on ollu hyvä kokemus kertoo siitä?

H4: On ja sit se on helppo sit siitä siinä mielessäki puhua ku on saanu täällä sitä tietoo, että...

H1: Niin joo.

H4: ...ehkä siinä on se vielä että kun se voi aiheuttaa jatkokysymyksiä, jos heittää et on joku tämmönen. (Ryhmähaastattelu 4a, kevät 2008.)

5.5. Kokemuksia ja kehittämisehdotuksia aikuisten oppimisvaikeuksien huomioimisesta

Haastatteluissa tuotiin esille kokemuksia aikuisten oppimisvaikeuksien huomioimisesta. Osalla asiakkaista oli huonoja kokemuksia, joita nimitettiin lukirasismiksi. Muutamat haastateltavat vertasivat oppimisvaikeuttaan näkövammaisuuteen. Myös syrjinnänvastaisten lakien tarve tuotiin esille, kun keskusteltiin aikuisten oppimisvaikeuksien huomioimisesta. Ne haastateltavat, jotka tunsivat Suomen ohella muiden maiden tilannetta, pitivät aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyvää tietoisuutta Suomessa monia muita maita vähäisempänä. Monelle oli ollut yllätys, että oppimisvaikeuksista on nykyisin paljon tietoa.

H1: Sitä on tutkittu yllättävän paljon ku rupee vaan hakemaan tietoo kumminki. Just aikasemmin kuulin et Suomi on niinku edelläkävijämaa tässä lukihäiriön tutkimisessa.

JK: Mitä se herättää teissä et Suomi on edelläkävijämaa?

H1: Ei se kovin juhralta tunnu omalla kohdalla.

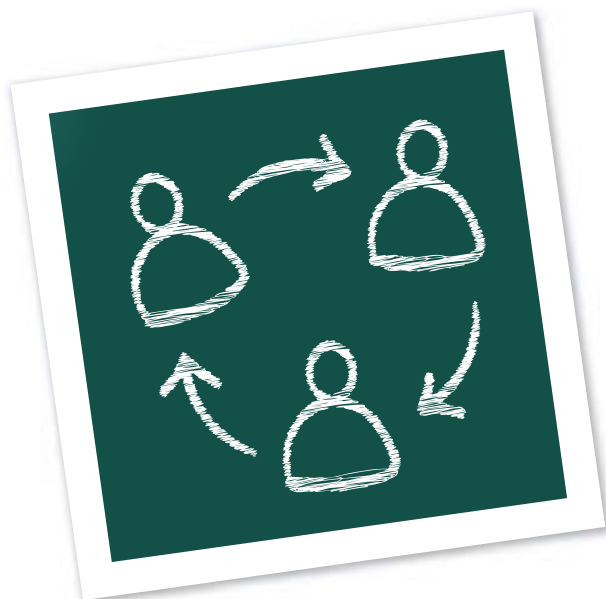
H2: Joo ja se että jos ollaan edelläkävijöitä niin se että se ei näy missään laissa tai muualla. Et ku mä kuulin et muissa maissa sä voit jo vaatiakin et jos sul on se paperi, ni tiettyjä asioita. Et ku sä meet kouluun tai jonnekin muualle. Et sitä ei sitten oo Suomessa. (Ryhmähaastattelu 4b, kevät 2008.)

Haastatteluissa jaettiin myös kokemuksia hankaluuksista saada apua. Aikuisuus ja ammattilaisten tiedonpuute nähtiin monesti syynä siihen, että palveluita ei ollut tarjolla. Myös palveluiden maksuttomuus puhuttivat.

Jos ajattelee, että 5-10 prosenttia kärsii siitä kumminkin käytännössä katsoen jollakin tavalla koko ikänsä, että se ei ole poisvedettävissä oleva vaiva, toisin kuin jossakin mediassa tunnutaan sanovan, että muutama vuosi lukiopetusta annetaan koulussa niin ei siitä enää kärsi. Jos kumminkin 5-10 prosenttia kärsii siitä vaivasta läpi koko elämänsä tavalla tai toisella. Masennus koskettaa paljon suurempaa prosenttia väestöstä, mutta onneksi ihmiset ei ole koko läpi elämänsä masentuneita, kuin jossain hyvin harvassa poikkeustapauksessa. Sinänsä mittapuu on ihan vastaavanlainen. Tekisi hirveen hyvää, että siitä puhuttaisiin. Ei pelkästään puhuttaisiin vaan myös tehtäisiin. Olen kärsinyt molemmista ongelmista ja todennut, että kyllä siihen masennukseen on vaikea saada hoitoa, mutta siihen on saatavissa yhteiskunnan tukea. Lukihäiriöön on olemassa erityyppisiä esimerkiksi neurologista kuntoutusta ja muuta, mutta käytännössä kaikki on täysin itse kustannettava. (Mies, ryhmähaastattelu 2b, syksy 2007.)

Kehittämisehdotuksina hankkeen asiakkaat toivat esille aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyvän julkisuuden tärkeyden ja palveluiden saavutettavuuden. Esimerkiksi työvoimatoimistoissa toivottiin olevan nimetty henkilö, joka tuntee oppimisvaikeudet. Myös työterveyshuolto nähtiin tärkeänä tukijana työssä oleville. Tärkeänä tuotiin esille, että löytää sen osoitteen, josta voi lähteä eteenpäin.

6. Yhteistyö ammattilaisten kanssa

6.1. Koulutukset ja niistä saatu palaute

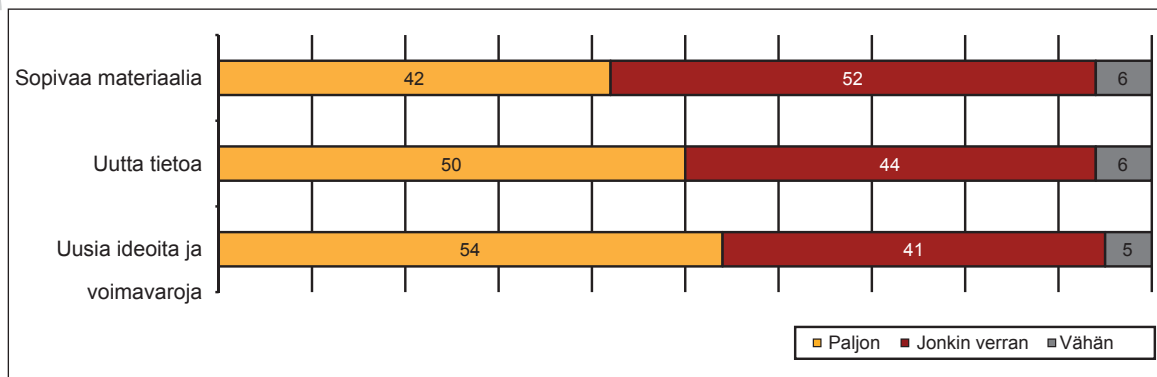
Opi oppimaan -hanke järjesti koulutuksia (liite 5) eri alojen ammattilaisille, kuten psykologeille, lääkäreille, sosiaaliviraston ja työvalmennuksen työntekijöille, työvoimaneuvojille sekä opettajille. Yhteensä koulutuksia oli 32 ja niihin osallistui yhteensä 737 henkilöä. Osallistujamäärä vaihteli koulutuksissa kolmesta sataan ja niiden kesto vaihteli puolen tunnin tiiviistä tietoisuudesta kahden päivän koulutukseen. Koulutukset järjestettiin pääsääntöisesti Helsingissä joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta, ja puolet kaikista koulutuksista pidettiin Kuntoutussäätiöllä. Lisäksi järjestettiin seminaareja vaikuttajille, asiakkaille ja sidosryhmille (mm. brunssiseminaari ja loppuseminaari).

Hankkeen työmalleista järjestetyistä koulutuksista kerättiin palautetta vuosina 2009-2010. Koulutuspalautteeseen vastasi yhteensä 230 henkilöä. Heistä 67 oli psykologeja, 69 työvoimaneuvojia, 50 sosiaaliviraston työntekijöitä, 36 koulutusalan ammattilaista ja kahdeksan työvalmentajaa. Koulutuksessa olleita oli motivoinut osallistumaan heitä kiinnostanut aihe, oppimisvaikeuksien yleisyys asiakkailta ja tiedon saaminen tunnistamisesta, diagnooseista ja oppimisvaikeuden huomioimisesta. Käytännön työkaluja ja oppimisvaikeuksien sekä niitä kokevien ihmisten ymmärtämistä toivottiin. Osa koulutukseen tulleista koki tietonsa heikoiksi ennen koulutusta ja kaipasi perustietoja. Osa oli jo valmiiksi perehtynyt aiheeseen, mutta halusi syventää tai päivittää tietojaan. Moni kaipasi itsevarmuutta arviointien tekemiseen.

Vastaajat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä hankkeen koulutuksiin. Koulutuksiin osallistuneista puolet koki saaneensa paljon uutta tietoa aikuisten oppimisvaikeuksista, 44 prosenttia jonkin verran ja kuusi prosenttia vähän. Yli puolet (54 %) koki saaneensa paljon sopivaa materiaalia, jota voi hyödyntää omassa työssä, 40 prosenttia jonkin verran ja viisi prosenttia vähän. Jonkin verran uusia ideoita ja voimavaroja oli saanut puolet vastaajista (52%), 40 prosenttia oli saanut niitä paljon, ainoastaan 6 prosenttia vastaajista oli saanut vähän uusia voimavaroja ja ideoita. Kommenteissa ilmeni, että oppimisvaikeuksiin jo ennen koulutusta perehtyneet olivat saaneet muita vähemmän uutta tietoa, työssä hyödynnettävää materiaalia ja uusia voimavaroja ja ideoita, sillä heille koulutus oli osittain vanhan kertausta, täydennystä ja syventämistä. Jotkut vastaajista olivat kokeneet yhden päivän tiiviiksi niin, että he olivat saaneet siinä määrin tietoa kuin se lyhyessä ajassa oli mahdollista. Muutaman mielestä materiaalia oli jopa liikaa niin, ettei kaikkeen ennättänyt tutustua.

Hankkeen järjestämät koulutukset arvioitiin hyväksi ja asia tärkeäksi. Maksuttomuus teki monelle helpoksi osallistua koulutukseen. Tietylle ammattiryhmälle, kuten psykologeille, suunnatut koulutukset koettiin hyödyllisiksi. Jotkut vastaajat harmittelivat, että projekti päättyy, ja olisivat toivoneet sille jatkoa, lisäkoulutusta oppimisvaikeuksista ja koulutustilaisuuksien maakuntakierrosta. Toiveena oli, että tärkeää asiaa pidettäisiin enemmän esillä julkisuudessa. Oppimiskyvyn ja mielenterveyden väliseen yhteyteen pitäisi erään vastaajan mukaan kiinnittää enemmän huomioita. Kouluttajia keuhuttiin innostaviksi ja asiantunteviksi. Koulutuksesta riippuen esityksiä sanottiin selkeiksi tai moitittiin hieman harhautumisesta varsinaisesta aiheesta sivuraiteille. Lisää olisi toivottu erilaisia tunnistamiskeinoja, käytännön esimerkkejä, apuvälineiden ja kuntoutusmuotojen esittelyä. Enemmän aikaa olisi toivottu puheeksi ottoon, hoitoon ja kuntoutukseen sekä uusille keinoille, tavoille ja malleille toimia sekä vinkkejä arkeen. Yhteistä pohdintaa tai pari- ja ryhmätyöskentelyä peräänkuulutettiin vaihtoehtona luennoinnille. Mukaan olisi toivottu tietoa maahanmuuttajien oppimisvaikeuksista sekä heitä koskevia erityis menetelmiä.

6. Yhteistyö ammattilaisten kanssa

Kuva 8. Vastaajien osuus (%), jotka kokivat saaneensa uusia ideoita, uutta tietoa tai sopivaa materiaalia Opi oppimaan -hankkeen koulutuksessa (n=230).

6.2. Ammattilaisten kokemuksia oppimisvaikeuksien näkymisestä työssä

Hankkeen järjestämien koulutusten yhteydessä kysyttiin työntekijöiden ja ammattilaisten kokemuksia aikuisten oppimisvaikeuksien näkymisestä heidän työssään. Palautteen perusteella aikuisten oppimisvaikeudet näkyivät ammattilaisten työssä monella tapaa. Joidenkin työssä aikuisten oppimisvaikeuksiin törmättiin päivittäin, kun taas toiset näkivät niitä harvoin. Osalla lähes kaikilla asiakkailla oli jonkinasteisia oppimisvaikeuksia. Eri ammattiryhmissä korostuivat eri ongelmakentät heidän työnkuvansa ja asiakaskuntansa mukaisesti. Yhtäläisyyksiä oli kuitenkin paljon: asiakkaiden kuntoutustarpeet ja oppimisvaikeudet ilmenivät erityisesti heikentyneessä työ- ja opiskelukyvyssä sekä mielenterveyden ongelmina.

Oppimisvaikeuksien ilmenemistä asiakkaiden arjessa kuvailtiin varsin konkreettisesti. Ne nousivat erityisesti esiin liittyen asiakkaiden opiskeluun, työkykyyn, mielenterveyteen ja kuntoutukseen. Työkyky saattoi olla heikentynyt, mikä näkyi muun muassa työttömyytenä, työuran katkonaisuutena ja työn keskeytymisinä. Ammatillaiset arvioivat suurella osalla työvoimapalvelukeskuksen asiakkailla olevan oppimisvaikeuksia. Oppimisvaikeuden arvioitiin olevan selkeä riski työllistymiselle. Työtehtävien muuttuminen oli saattanut johtaa työkyvyn heikentymiseen.

Oppimisvaikeus saattoi rajoittaa työtilaisuuksien lisäksi opiskelumahdollisuuksia. Oppimisvaikeus on voinut tulla esiin koulutussuunnitelmia työstettäessä, uudelleen koulutusmahdollisuuksien ja oppimisvalmiuksien arvioinneissa sekä koulutuskokeiluissa. Opiskelussa oppimisen ongelmat näkyivät hitautena, opiskelukyvyyn salpautumisena, heikkona opiskelumenestyksenä tai motivaationa sekä opintojen vähäisyytenä tai keskeyttämisinä. Osalla asiakkaista kokemukset koulunkäynnistä

ja opiskelusta olivat huonoja tai suorastaan traumaattisia. Teoreettinen opiskelu saattoi tuntua liian vaativalta ja ajatus koulutukseen lähdistä pelottavalta. Käsitys itsestä oppijana ja asenne koulutusta kohtaan olivat osalla asiakkaista kielteisiä.

Oppimisvaikeudet näkyivät ammattilaisten vastauksissa asiakkailla toiston tarpeena, ohjeistuksen selittämisenä ja asioiden sisäistämisen ja hahmottamisen vaikeuksina. Lisäksi ne ilmenivät pulmina itsetunnon, elämänhallinnassa ja kehonkuvassa. Asiakkailla oli ongelmia kirjoittaa, kuunnella, keskittyä ja muistaa asioita. Ajankäyttö, kuten ajanvaraukset ja päivämäärät, ja päihheet tuottivat osalle asiakkaista ongelmia. Elämää saattoi leimata alisuoriutuminen ja epäonnistuminen. Moni oli vaarassa syrjäytyä ja jäädä pitkäaikaistyöttömäksi. Oppimisvaikeuksiin liittyvät mielenterveysongelmat näkyivät erityisesti jaksamisessa, mielialassa, uupumisessa ja masennuksessa. Myös ADHD-oireet, autismi ja kehitysvammaisuus sekä psykiatristen oireiden erotusdiagnoosiikka nousivat esiin.

Osa ammattilaisista ei tunnistanut oppimisvaikeuksia tai piti niiden puheeksi ottoa vaikeana - käytännössä he odottivat asiakkaan kertovan niistä itse. Monen asiakkaan oppimisvaikeus oli tutkimatta. Varsinkin iäkkäitä ihmisiä oli ilman diagnoosia. Asiakkaat saattoivat hävetä, vetäytyä ja peitellä ongelmiaan esimerkiksi puhumalla paljon ja kompensoimalla oppimisvaikeuksia ahkeruudella. Erityisesti maahanmuuttajien ja moniongelmaisten asiakkaiden oppimisvaikeuksia oli vaikea tunnistaa. Maahanmuuttajien huonon kielitaidon epäiltiin usein johtuvan oppimisvaikeuksista. Oppimisvaikeudet saattoivat sekoittaa muun muassa mielenterveys- ja päihdeongelmien kanssa. Vastajat pohtivat oppimisvaikeuden periytyvyyttä: vanhemmillä oli samantapaisia oppimisvaikeuksia kuin lapsillaan. Oppimisvaikeuksiin kaivattiin palveluita ja yksilöllisiä tukitoimia, joihin asiakkaat voisi ohjata.

Opi oppimaan -hanke järjesti koulutuksia eri aloilla toimiville psykologeille oppimisvaikeuksien arvioinnista. Koulutuksissa käytiin läpi aikuisten oppimisvaikeuksien psykologisen tutkimuksen mallia (Nukari 2010). Koulutuksissa olleet psykologit kohtasivat usein työssään asiakkaita, joille oli tarpeen tunnistaa, huomioida tai arvioida oppimisvaikeuksia. Vastauksissa psykologit pohtivat oppimisvaikeuden testauksen ongelmia - monet kokivat omat tietonsa ja käytössä olevat testausmenetelmät puutteellisiksi. Kuntoutuspsykologien työssä oppimisvaikeudet näkyivät kuntoutustutkimuksissa, työkyvynarvioinnissa, ammatillisessa kuntoutussuunnittelussa ja koulutuskokeiluissa. Ne erottuivat myös työttömyyden ja päihdeongelmien taustalla. Monet kuntoutuspsykologit tekivät psykologisia tutkimuksia, joihin oppimisvaikeuksien arviointi sopi melko luontevasti. Osa koki kuitenkin oppimisvaikeuden huomioinnin vaikeaksi. Osalla kuntoutuspsykologeista oli mahdollisuus konsultoida neuropsykologia oppimisvaikeuksiin liittyvissä asioissa. (Mts. 96.)

Hankkeen koulutuksiin osallistuneiden työterveyspsykologien palautteen mukaan aikuisten oppimisvaikeudet näkyvät työelämävaikeuksien, ikääntymisen sekä uupumuksen ja masennuksen yhteydessä.

6. Yhteistyö ammattilaisten kanssa

Nykytilanteessa heillä ei ole kuitenkaan riittävästi resursseja oppimisvaikeuksien arviointiin. Mahdollisuus ulkopuoliseen konsultaatioon ja työnohjaukseen koettiin tärkeäksi, jotta oppimisvaikeuksiin liittyviin työkykyongelmiin kyettäisiin tarjoamaan tukea. (Nukari 2010, 97.)

Koulutuksissa olleiden ammatinvalintapsykologien asiakkailla oli paljon oppimisvaikeuksia. Ne tulivat usein ilmi koulutustaustaa ja -menestystä kartoitettaessa. Ammatinvalintapsykologit kokivat oppimisvaikeuksien puheeksi oton melko luontevaksi omassa työssään. He kokivat, että heillä oli liian vähän resursseja oppimisvaikeuksien arviointiin. Monelle oli kuitenkin mahdollista lähettää asiakkaitaan neuropsykologisiin tutkimuksiin oppimisvaikeuksia epäiltäessä. (Nukari 2010, 97.)

Sosiaalityötä ja työvoimaneuvontaa tekevien vastauksissa korostuivat asiakkaiden vaikeudet lomakkeiden täytössä ja byrokratian kiemuroista selviytymisessä. Oppimisvaikeus ilmeni työ- ja opiskelu-urien katkonaisuudessa sekä ongelmien kasautumisessa: oppimisvaikeudet olivat usein vain yksi ongelma muiden vaikeuksien joukossa tai niiden epäiltiin olevan muiden ongelmien taustalla. Vastauksissa ilmeni eräs sosiaalityön ja työvoimaneuvonnan luonteeseen liittyvä seikka verrattuna muihin ammattilaisryhmiin: tarkasteltiin asiakkaiden todistuksia, ansioluetteloja ja täytettiin lomakkeita. Osa työntekijöistä näki asiakasta vain kerran tai kovan aikapaineen alla, mikä teki tunnistamisen ja avun tarjoamisen haasteelliseksi. Osalla työntekijöistä oli pitkäaikaisia asiakkaita ja enemmän aikaa, milloin konkreettinen auttaminen saattoi olla mahdollista. Monet työntekijät ottivat oppimisvaikeudet puheeksi vain jos asiakas niistä kertoi tai asia ilmeni todistuksista. Osalla työntekijöistä oli aktiivisempi ote ja he saattoivat kysyä asiaa suoraan. Erityisesti nuorempia asiakkaita koettiin olevan helppo lähestyä.

6.3. Verkostokysely

Verkostokysely toteutettiin Internet-kyselynä hankkeen loppuvaiheessa. Kyselyssä tiedusteltiin ammattilaisten kokemuksia Opi oppimaan -hankkeesta ja myös yleisemminkin nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksiin suunnatuista palveluista.

Kysely lähetettiin sähköpostitse 68 vastaajalle. Vastaajat olivat hankkeen yhteistyökumppaneita ja koulutuksiin osallistuneita ammattilaisia, jotka olivat antaneet yhteystietonsa arviointia varten. Ne kyselyyn vastanneet ammattilaiset, jotka halusivat vastata omalla nimellään, on mainittu liitteessä 9. Vastaajat kuvaavat samalla myös projektin yhteistyösuhteita. Vastaajia oli yhteensä 32, joista yhdeksän ei halunnut nimeään julkaistavaksi. Kaikki vastaukset raportoidaan nimettöminä.

Kyselyyn vastanneet ammattilaiset edustivat useimmiten koulutusta (38 %). Muut vastaajat edustivat tasaisesti työvoima- ja sosiaalipalveluja, terveydenhuoltoa, kuntoutusta ja järjestöjä. Suurimman osan vastaajien työnkuvaan kuului ohjaus ja neuvonta (63 %). Palveluiden juurtumisen näkökulmasta

on tärkeää, että yli puolella vastaajista työnkuvaan kuului myös palveluiden suunnittelu ja kehittäminen (56 %) sekä viidenneksellä ammattilaisten koulutus (22 %). Oppimisvaikeuksien arviointia teki 41 prosenttia ja valmennusta ja kuntoutusta 22 prosenttia.

Ammattilaisten näkökulmasta keskeisimpiä hankkeen tuotteita ja palveluita olivat ammattilaisille järjestetyt koulutukset (47 %) ja konsultaatiomahdollisuudet (44 %), hankkeen verkkosivut (47 %) ja oppimisvaikeuksien tunnistuslista (44 %). Ammattilaisen näkökulmasta tärkeimpänä palvelumallina pidettiin oppimisvaikeuksien psykologista arviointia (41 %). Kolmannes vastaajista piti tärkeinä myös hankkeen oppaita. Samaa kysyttiin myös ammattilaisten edustaman asiakaskunnan näkökulmasta. Asiakasnäkökulmasta tärkeimpinä palveluina pidettiin oppimisvalmennusta (60 %) ja psykologista arviointia (47 %). Tuotteista ja materiaaleista esiin nostettiin verkkosivut, tunnistuslista ja työkirja, joita kaikkia piti keskeisenä 47 prosenttia vastaajista. Kaikki hankkeen julkaisut eivät olleet vielä valmiina, kun kysely toteutettiin.

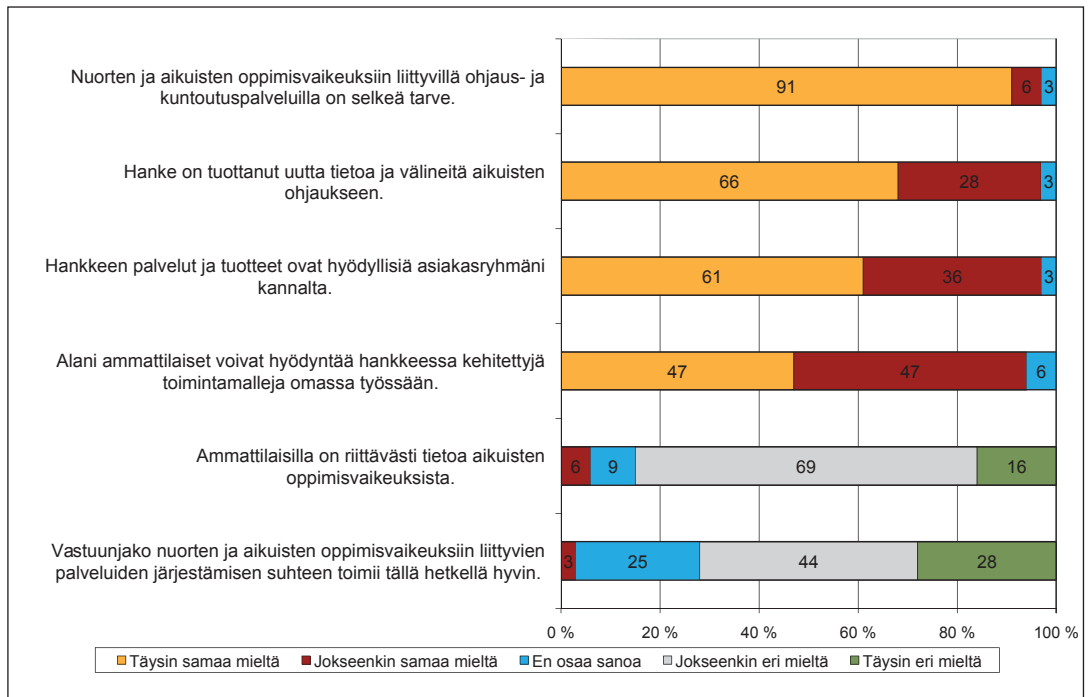
Projektin arvioitiin onnistuneen tavoitteessaan kehittää kuntoutuspalveluita nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksiin hyvin (58 %) tai erinomaisesti (26 %). Vastanneista 88 prosenttia arvioi, että hankkeen toimintaan osallistumisella oli ollut paljon tai jonkin verran vaikutusta vastaajan oman organisaation toimintatapoihin nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksien suhteen. Avoimissa vastauksissa mainittiin hankkeen materiaalien hyödyntäminen koulutuksissa ja aikuisten ohjauksessa. Oman tietotaidon kasvu aikuisten oppimisvaikeuksien yhteydessä oli tärkeää. Lisäksi joissakin organisaatioissa oli tullut myös uusia työkäytäntöjä, ja aikuisten oppimisvaikeudet huomioitiin paremmin esimerkiksi terveystarkastuksissa ja työkyvyn arvioinneissa. Myös tietoisuus aikuisten oppimisvaikeuksista oli lisääntynyt.

Otetaan enemmän huomioon oppimisvaikeudet ja niiden rooli työkykyisyydessä. Myös arviointia tehdään enemmän.

Olen saanut työkaluja omaan työhöni (esim. Oma oppimisvalmentaja -työkirja). Yhteistyö hankkeen toimijoiden kanssa on lisännyt tietämystä aikuisten oppimisvaikeuksista.

Oppimisvaikeutta epäilevät kuntoutuajat ovat saaneet tietoa tilanteestaan, mistä on ollut apua mm. ammatinvaihtoa/lisäkoulutusta suunniteltaessa.

6. Yhteistyö ammattilaisten kanssa

Kuva 9. Ammattilaisten näkemyksiä nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyvistä palveluista, (%), n=32.

Verkostokyselyyn vastanneet ammattilaiset kokivat aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyvillä ohjaus- ja kuntoutuspalveluilla olevan selkeää tarve. Vastuunjaossa palveluiden suhteen oli sen sijaan täsmentämistä. Myöskään ammattilaisten tietoa nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksista ei pidetty riittävänä. Oppilaitoksissa toivottiin kiinnitettävän huomiota opettajien asenteisiin. Materiaalin ohella toivottiin aktiivista koulutusta ja konsultointia.

Toivoisin, että vaikka projekti päättyy, niin kaikki tuotos ei jää vain materiaalin varaan, vaan tieto saataisiin elämään aktiivisen konsultoinnin ja/tai koulutuksen muodossa.

Kuntoutussäätiöllä olisi valmiudet auttaa eri kuntoutuspalveluissa olevia aikuisia, jos epäillään uupumisen tai uuden oppimisen esteenä olevan oppimisvaikeudet tai halutaan poissulkea tämä vaihtoehto. Eli vaikka materiaali on ansiokasta enemmän ihmisiä, jotka voivat tarjota konsultointia ja apua sekä ylläpitää ja neuvoa palvelutuotteiden käytössä. Perehdytyskoulutusten jatkuminen lukikonsultoinnissa samoin kuin aikuisten oppimisvaikeuksien psykologinen arviointi voisi olla koulutustarjonnassa.

Kustannukset nostettiin esille yhtenä juurtumista vaikeuttavana tekijänä. Tärkeänä pidettiin, että asiakkaat saavat tarvitsemansa palvelut.

Ainahan se raha valitettavasti ratkaisee. Sosiaalitoimella ja työvoimahallinnolla ei valitettavasti ole tarpeeksi tietoa eikä vakiintuneita käytäntöjä liittyen oppimisvaikeuksien arviointiin ja kuntoutukseen.

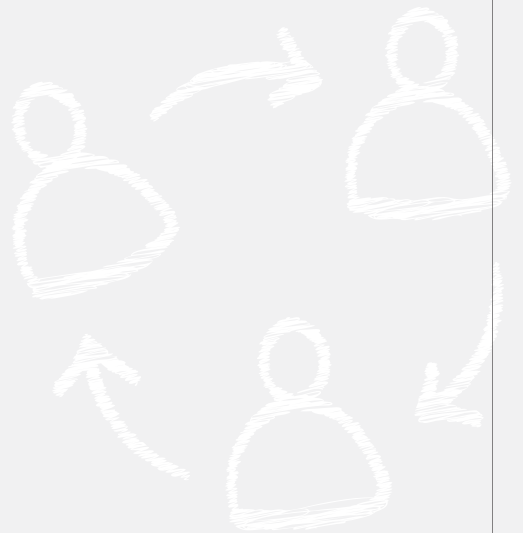
Oppimisvaikeuksien yhteydessä vähän hyödynnettävistä palveluista nostettiin esille työolosuhteiden järjestelytuki ja neuropsykologinen kuntoutus. Myös järjestelmä tuotti vaikeuksia kuntoutuksen saamisen suhteen.

Osaavien ammattilaisten saaminen tarvittaviin palveluihin, palveluiden erottuminen/ löytyminen palveluviidakosta, asianmukaisen rahoituksen saaminen palveluille ja tarvittaville opiskelu- ja työjärjestelyille. Onko työolosuhteiden järjestelytukea kokeiltu kenenkään kanssa?

Että opiskelijat voisivat hyötyä palveluista, joita on jo olemassa. Esimerkiksi neuropsykologisesta kuntoutuksesta on vaikea hyötyä, jos ei edes pääse tutkimukseen, jossa voitaisiin arvioida oppimisvaikeuksia ja mahdollisen kuntoutuksen tarvetta.

Myös alueellinen eriarvoisuus palveluiden suhteen nostettiin esiin.

Tukipalvelut toimivat hyvin suurissa kaupungeissa, pienemmissä tai maalla näitä ei juurikaan ole. Ehkä internetin lisähyödyntäminen (esim. materiaalia ja online-kuntoutusta?) voisi tuoda tähän helpotusta.

7. Yhteenveto ja suositukset

Opi oppimaan -hankkeen arviointi toteutettiin sisäisenä arviointina. Tällöin arvioinnista vastaava tutkija oli mukana kehittämässä hankkeen toimintaa. Sisäisen arvioinnin etuna on perehtyneisyys hankkeen toimintaan ja aikuisten oppimisvaikeuksiin. Arvioinnin objektiivisuutta pyrittiin lisäämään keräämällä laaja ja monipuolinen arviointiaineisto, jossa kuuluvat sekä asiakkaiden että hankkeen ulkopuolisten ammattilaisten ääni. Myös hankkeen toiminta on pyritty kuvaamaan mahdollisimman kattavasti. Hankkeen toimeenpanon ohella on pyritty tuottamaan palveluiden kehittämisen kannalta hyödyllistä tietoa aikuisten oppimisvaikeuksien ilmenemisestä ja tuen tarpeista.

Aikaisempaa tutkimusta ja tietoa aikuisten kokemuksista ja kuntoutustarpeista on tällä hetkellä vähän saatavilla. Vaikka projektin aineisto kuvaa ainakin osin valikoitunutta asiakaskuntaa, pystytään arviointitietojen avulla avaamaan eri elämäntilanteessa olevien aikuisten kokemuksia ja tuentarpeita. Tuloksista on hyötyä aikuisten palveluiden toteuttamiselle ja jatkokehittämiselle.

7.1. Tulosten yhteenveto

Hanke onnistui tavoittamaan suuren määrän eri ikäisiä ja eri elämäntilanteessa olevia aikuisia. Hankkeen eri palveluihin osallistui 180 asiakasta ja seulontatutkimuksiin yhteensä 64. Lisäksi tavoitettiin suuri määrä eri alojen ammattilaisia.

Hankkeen asiakkaista suuri enemmistö oli naisia, kuten on ollut muissakin aikuisten oppimisvaikeuksiin suunnatuissa tukipalveluissa. Tulokset myös osoittavat, että naiset olivat aiemmin jääneet miehiä useammin tukipalveluiden ulkopuolelle. Koetuissa vaikeuksissa ei kuitenkaan ollut havaittavissa merkittäviä eroja miesten ja naisten välillä. Tulokset antavatkin viitteitä siitä, että myös Suomessa naisten oppimisvaikeuksia tunnustetaan huonommin kouluaikana ja tällä on vaikutusta myös tuen saamiseen (ks. Vogel 1990). Myös ikä on vaikuttanut suuresti tuen saamiseen: nuorimmasta ikäluokasta 70 prosenttia oli saanut tukea peruskoulussa, kun vanhimmasta ikäluokasta vain viidesosa. Kaiken kaikkiaan yli 60 prosenttia asiakkaista ei ollut saanut aikaisemmin mitään tukipalveluita oppimisvaikeuksiinsa.

Asiakkaiden omien arvioiden mukaan kolme neljäsosaa raportoi vaikeuksia lukemisen ja kirjoittamisen ohella myös vieraisa kielissä, muistissa, matematiikassa, keskittymisessä ja itsetunnessa. Erityisesti muistiongelmat koettiin aikuisena suurempina kuin lapsuudessa. Oppimisvaikeudet häiritsivät sekä opiskelua (opiskelijoista 74 %) että työntekoa (työssäkävivistä 76 %) suurimmalla osalla. Työelämän ulkopuolella olevat kokivat eniten haittaa opiskelutaitoihin (66 %) ja ammatinvalintaan (56 %). Oppimisvaikeuksiin liittyvää tuen tarvetta lisäävät myös monien asiakkaiden mielenterveydenongelmat. Niitä ei kartoitettu alkukyselyssä, mutta psykologitutkimuksen yhteydessä erilaisia mielenterveyden ongelmia todettiin noin 40 prosentilla asiakkaista (Nukari 2010). Seurantakyselyn vastanneiden joukossa masennusta ja ahdistuneisuutta raportoineiden määrä oli vielä korkeampi (45 %).

Hankkeen asiakkaiden kuntoutustarpeita tarkasteltiin myös suhteessa elämäntilanteeseen. Tulosten analyysissa nousi esille erityisesti työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien ryhmä, johon kuului työttömiä ja kuntoutuksessa olevia. Heistä yli puolet koki oppimisvaikeuksien vaikuttaneen omiin elämänvalintoihin paljon. Siitä huolimatta 68 prosenttia työelämän ulkopuolella olevista raportoi jääneensä ilman tukea oppimisvaikeuksiinsa.

7. Yhteenveto ja suositukset

He myös kokivat tarvitsevansa muita ryhmiä useammin paljon tukea oppimisvaikeuksien kanssa selviytymiseen ja toivoivat muita useammin vertaistukea. Kiinnostava tulos on myös, että erityisesti työelämän ulkopuolella olevat naiset suhtautuvat kielteisesti oppimiseen ja opiskeluun. Työelämän ulkopuolella olevien henkilöiden oppimisvaikeuksiin tulisivat jatkossa kiinnittää enemmän huomiota. Esimerkiksi Ruotsissa on saatu hyviä tuloksia ryhmämuotoisesta kuntoutuksesta, jossa on tarjottu intensiivistä tukea työttömien aikuisten oppimisvaikeuksiin (Jensen ym. 2000).

Seurantakyselyn perusteella asiakkaiden kokemukset hankkeen palveluista olivat hyviä, sillä 80 prosenttia koki palveluihin osallistumisella olleen myönteistä vaikutusta omaan elämäntilanteeseen. Hieman useampi oli myös työssä seurantahetkellä kuin hankkeessa aloittaessaan, mitä voidaan pitää myönteisenä havaintona huomioiden seurantaan vastanneiden asiakkaiden kokemat vaikeudet ja seuranta-ajankohdan taloudellisen taantuman.

Hankkeen toiminnalla kyettiin vaikuttamaan asiakkaiden käsityksiin omista oppimisvaikeuksista sekä muuttamaan opiskeluun liittyviä asenteita myönteisemmäksi erityisesti työssäkäyvien parissa. Erityisesti itsetuntovaikeudet olivat pienentyneet. Hankkeen vaikutukset painottuvatkin erilaisiin psykososiaalisiin tekijöihin akateemisten taitojen sijaan. Näitä on myös pidetty tärkeänä aikuisten ohjauksessa (esim. Ahonen & Haapasalo 2008, Shaywitz & Shaywitz 2003). Tulokset antavat kuitenkin viitteitä siitä, että miesten lukemisen ja kirjoittamisen määrään oli pystytty vaikuttamaan. Vaikka oppimisvaikeuksia arvioidaan esiintyvän yhtä yleisesti sekä miehillä että naisilla, on naissukupuoli tulkittu suojaavaksi tekijäksi lukemisen ja kirjoittamisen yhteydessä (Berninger ym. 2008, ks. myös Korkeamäki 2010a, 48-53).

Projektilta saatu tuki arvioitiin merkittäväksi suhteessa muihin palveluihin. Saatujen palveluiden määrällä oli vaikutusta, sillä useampaan kuin yhteen palveluun osallistuneet raportoivat muita enemmän, että heillä oli riittävästi oppimisvaikeuksiin liittyvää tietoa, he olivat tehneet useammin muutoksia omiin opiskelu- ja työtapoihin ja heillä oli enemmän keinoja hallita omaa opiskelua ja työntekoa. Näyttääkin siltä, että tukiprosessin täytyy olla riittävän monipuolinen ja pitkä, jotta oikeita muutoksia omissa opiskelu- ja työtapoissa saadaan aikaiseksi. Myös tiedon merkitys on tärkeää. Arvioinnin yhteydessä tehdyt laadullisen aineiston analyysit syventävät määrällisten analyysien kuvaa asiakkaiden kokemuksista ja hankkeen vaikutuksista.

Hanke teki tiivistä yhteistyötä Kuntoutussäätiön kuntoutuspalvelukeskuksen kanssa, josta asiakkaaksi hakeutui neljännes hankkeen asiakkaista. Kuntoutusasiakkaille toteutetut tunnustuslistakokeilut, lukivaikeuksien seulonta sekä asiakasyhteistyö osoittavat, että aikuisten oppimisvaikeuksien huomioiminen kuntoutuksen yhteydessä on tärkeää. Yhdeksäluokkalaisten

verrokkiaineistoon verrattuna seulatutkimuksiin ohjatuilla kuntoutusasiakkailta ja ammatillisille kuntoutuskursseille osallistuneilla oli alhaisempi keskiarvo kaikissa lukemisen ja kirjoittamisen osa-alueita mittaavissa tehtävissä. Tulosten perusteella yli puolella asiakkaista oli tuen tarpeen selvittely suositeltavaa vähintään yhdellä osa-alueella. Vaikka tulokset eivät kaikkien kohdalla kerrokaan erityisten oppimisvaikeuksien olemassaolosta, ne ilmentävät kuitenkin oppimisen valmiuksiin liittyviä tuen tarpeita, jotka tulisi myös kuntoutuksessa huomioida. Samoin on tärkeää jatkaa vielä menetelmien kehittämistä niin, että aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistaminen eri yhteyksissä nopeutuu ja helpottuu.

Hanke teki yhteistyötä myös eri alojen ammattilaisten kanssa koulutusten, asiakasyhteistyön sekä erilaisten yhteistyökokousten muodossa. Ammattilaisten kokemuksia hankkeen toiminnasta tiedusteltiin koulutuspalautteissa ja verkostokyselyssä. Oppimisvaikeuksilla on ammattilaisten kokemusten mukaan merkitystä työ- ja opiskelukykyyn. Samoin ammattilaisten kokemuksissa nousevat esille oppimisvaikeuksiin liittyvät mielenterveyden ongelmat ja riskitekijät. Puolet koulutuspalautteeseen vastanneista oli kokenut saaneensa paljon uutta tietoa ja sopivaa materiaalia aikuisten oppimisvaikeuksista hankkeen koulutusten avulla.

Verkostokyselyn mukaan hanke on onnistunut tuomaan uusia välineitä ja lisännyt tietoisuutta aikuisten oppimisvaikeuksista eri organisaatioiden toimintatapoihin. Verkostokyselyyn vastanneiden ammattilaisten mukaan nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyville kuntoutuspalveluille on selkeä tarve. Ammatillisilla ei ole kuitenkaan riittävästi tietoa aikuisten oppimisvaikeuksista eikä vastuunjako palveluiden osalta toimi selkeästi.

7.2. Tuloksellisuuden arviointi

Hankkeen tavoitteet oli projektisuunnitelmassa määritelty hyvin väljästi ja yleisesti, mikä tarkoittaa, että hankkeella on työn kuluessa ollut enemmän mahdollisuuksia määritellä, mihin keskitytään. Toisaalta tavoite oli kuitenkin tuottaa yleispalveluita, jotka sopisivat mahdollisimman monelle aikuiselle, jolla on oppimisvaikeuksia. Määrällisesti arvioiden hanke tavoitti suuren määrän tukea tarvitsevia asiakkaita ja heitä ohjaavia ammattilaisia. Myös erilaista materiaalia tuotettiin hankkeessa paljon ja sitä on levitetty laajalti.

Projektin asiakkaat ja palveluista koettu hyöty. Hanke selvästi tavoitti kohderyhmiä, jotka olivat jääneet palvelujen ulkopuolelle. Tavoitetta asiakasmäärälle ei asetettu. Asiakkaiden löytämiseen ei juurikaan tarvinnut panostaa, vaan suuri joukko tukea tarvitsevia aikuisia tavoitettiin melko pienellä työllä. Suhteellisen suurella asiakasmäärällä on ollut merkitystä projektin toiminnalle eikä yksilöllistä tukea pystytty hankkeen puitteissa tarjoamaan kaikille sitä toivoville.

7. Yhteenveto ja suositukset

Valtaosa hankkeen asiakkaista oli naisia. Koettujen vaikeuksien osalta miehet ja naiset eivät juurikaan eronneet toisistaan. Yhteistyö työvoimatoimistojen parissa olisi voinut tuoda palveluiden piiriin enemmän miehiä ja nuoria. On silti tärkeää, että myös naisten oppimisvaikeuksiin kiinnitetään huomiota, sillä naisten yliedustus voi heijastaa naisten kouluvaikeuksien alitunnistamista ja suurempaa haavoittuvaisuutta masennukselle. Hankkeen arviointiaineiston perusteella työelämän ulkopuolella olevat naiset kuvasivat kielteisintä suhtautumista oppimiseen ja opiskeluun, mitä voidaan pitää yllättävänä. Myös muissa tutkimuksissa on silti kiinnitetty huomiota juuri tähän kohderyhmään (Rojewski 1999). Yhtenä tärkeänä havaintona hankkeen kokemuksista voidaan todeta, että hankkeeseen oma-aloitteisesti hakeutuneista asiakkaista noin puolella todettiin kehityksellisen oppimisvaikeuden lisäksi myös mielenterveyden ongelmia.

Palvelumallit. Hankkeessa kehitettiin neljänlaisia palvelumalleja. Arviointiaineiston mukaan asiakkaat olivat tyytyväisiä hankkeen tarjoamiin palveluihin. Palveluiden voidaan myös katsoa tukeneen niitä asioita, jotka ovat tarpeen aikuisten ohjauksessa ja kuntoutuksessa.

Hankkeessa ei kokeiltu psykologista tutkimusmallia, vaan asiakkaille tehtiin laajat neuropsykologiset tutkimukset. Psykologinen tutkimusmalli vaikutti toimivalta verrattaessa sitä laajan neuropsykologisen tutkimuksen löydöksiin (Nukari 2010). Alkuperäisessä hankesuunnitelmassa lukikonsultin työmalli sisältyi oppimisvalmentajan työnkuvaan, mutta ne eriytettiin toisistaan omiksi palveluikseen heti hankkeen alkuvaiheessa. Lukikonsultin työ oli merkittävässä roolissa yhteistyön muodostamisessa Kuntoutussäätiön kuntoutuspalvelukeskukseen. Hankkeen loppuvaiheessa myös muissa palvelumalleissa tehtiin lyhyempää konsultaatiotyötä.

Hankkeessa lukikonsultti ohjasi asiakkaita hakemaan neuropsykologisia tutkimuksia terveydenhuollosta ja työhallinnosta. Tässä yhteydessä kävivät ilmi hyvin selvästi terveydenhuollon toiminnan puutteet oppimisvaikeuksien tunnistamisessa. Palveluohjauksen kannalta tärkeää olisi ollut ohjata myös muiden palveluiden asiakkaita esimerkiksi neuropsykologiseen kuntoutukseen ja apuvälinearvointiin. Tällöin oppimisvaikeuksia arvioivalla ammattilaisella on keskeinen rooli ohjauksessa. Kompensoivia apuvälineitä ja teknologisia ratkaisuja olisi voitu hyödyntää enemmän kuntoutuksen tukena. Myös työolosuhteiden järjestelytuki olisi voinut tarjota rahoitusvaihtoehtoja apuvälineiden saamiseen. Erityispalveluiden puute aikuisten oppimisvaikeuksien suhteen hankaloittaa palveluohjausta (Ala-Kauhaluoma ym. 2008), mikä oli havaittavissa myös tämän hankkeen toiminnassa.

Toiminnan juurtuminen. Hankkeessa on onnistuttu juurruttamaan sen aikana opittua muualle. Juurruttamista tehtiin monella tapaa muun muassa koulutuksissa, materiaaleja levittämällä ja verkkosivujen avulla. Palveluista tuotettiin oppaat, joilla on ollut suurta kysyntää. Myös hankkeen

verkkosivut ovat toimineet tärkeänä tiedonlevityskanavana sekä ammattilaisten että asiakkaiden näkökulmasta ja niitä on tarkoitus ylläpitää myös hankkeen päätyttyä. Oppimisvaikeuksien tunnustuslistaa onnistuttiin levittämään laajasti.

Kuntoutussäätiössä pidettiin säännöllisesti juurrutuskoukkuja kuntoutuspalveluyksikön johdon kanssa, jossa pohdittiin oppimisvaikeuksien juurruttamista kuntoutuspalvelujärjestelmään. Yhteistyön tuloksena vuonna 2010 Kuntoutussäätiössä käynnistyneet Kelan ammatilliset kuntoutuskurssit ja pitkäaikaistyöttömien kurssit sisältävät oppimisvaikeuksien tunnustustestit ja oppimisvalmennusta. Erityisopettaja on mukana kuntoutustiimissä, ja oppimisvalmennuksesta kehitettiin uusi tuote. Apuväline- ja oppimisvaikeuksien ohjaus jatkuu Kuntoutussäätiön kirjastossa asiakkaille ja työntekijöille. Ryhmälukiseuloja jatketaan tulevaisuudessa ja niitä tarjotaan erityisesti TE-toimistoille. Sata-komitean kuntoutusta koskevassa mietinnössä oppimisvaikeudet huomioitiin osaksi kuntoutuspalveluketjua, jonka turvaamiseksi tarvitaan myös asianmukaista koulutusta terveydenhuoltohenkilöstölle (STM 2009).

Hanke pyrki tavoittamaan laajan joukon aikuisia ja vaikuttamaan eri sektoreille. Tämä toi toimintaan myös haasteita. Osittain tilanteen voi nähdä kumpuavan aikuisten oppimisvaikeuksien luonteesta, sillä niihin liittyvät tukipalvelut ja yhteiskunnalliset kysymykset risteävät monen eri hallinnon alan ja ammattilaisryhmien ylitse. Yleisesti tiiviimpi yhteistyö eri toimijoihin olisi lisännyt juurtumisen mahdollisuuksia. Toisaalta monet juurruttamiseen liittyvät kysymykset ovat sellaisia, joiden vaikutuksia on vaikea nähdä vielä hankkeen kuluessa. Psykologimallin hyödyntämisestä työterveyspsykologin työssä saatiin lupaavia kokemuksia (Nukari 2010, 96-100). Juurruttamisen kannalta olisi ollut tärkeää aloittaa tiiviimpi kokeilukumppanuus jo aiemmin, koska hankkeella oli sidosryhmäyhteistyötä työterveyshuoltoihin.

Hankkeen yhteistyöverkosto oli laajempi kuin projektisuunnitelmassa. Lukineuvola-hankkeen kanssa yhteistyö alkoi hyvin ja jatkui hankkeen päätyttyä Helsingin seudun erilaisten oppijoiden kanssa. Työterveyshuoltojen ja Kuntoutussäätiön kuntoutuspalvelukeskuksen suuntaan yhteistyö oli laajempaa kuin alkuperäisissä suunnitelmissa. Myös hankkeen asiakaskunnan muotoutuminen ja ammattilaisten kiinnostus palveluihin vaikuttivat yhteistyöverkostoihin. Projektisuunnitelmassa mainituista tahoista huonoiten tavoitettiin vapaata sivistystyötä, jolla olisi kuitenkin hyvät mahdollisuudet tukea opiskelutaitoja, tietoyhteiskuntavalmiuksia sekä kieliopintoja. Yksittäisiä asiakkaita ja koulutuksia lukuun ottamatta tiiviimpi yhteistyö työvoiman palvelukeskusten kanssa jäi vähäiseksi.

Hankkeella ei ollut ohjausryhmää, minkä asettamisesta olisi voinut olla hyötyä juurruttamisen ja levittämisen kannalta. Ohjausryhmän kaltaista työskentelyä tehtiin kuitenkin Kuntoutussäätiön

7. Yhteenveto ja suositukset

palvelukeskuksen johdon kanssa. Hankkeen projektipäällikkö toimi Oikeus oppimiseen -neuvottelukunnassa ja muiden hankkeiden ohjausryhmissä, mikä on myös toiminut tärkeänä tulosten ja tiedon levittämisen väylänä. Hankkeen pituus oli neljä vuotta, jota voidaan pitää riittävänä aikana palvelumallien ja materiaalien kehittämiseksi. Hankkeen riittävä pituus mahdollisti myös projektisuunnitelmaan kirjaamattomien tavoitteiden toteutumisen, mistä esimerkkinä ovat hankkeen verkkosivut ja palveluopas. Juurruttamis- ja levittämistyön kaikkia tuloksia ei ehditä nähdä hanketoiminnan aikana, vaan kehittämistoiminta eri sektoreilla jatkuu myös yksittäisten projektien toiminta-ajan jälkeen (Peltola & Vuorento 2007, Seppänen-Järvelä 2004).

7.3. Johtopäätöksiä hankkeen kokemuksista

Hankkeessa ei kehitetty niinkään uusia kuntoutusmenetelmiä, vaan pikemminkin työmalleja ja hyviä käytäntöjä aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, arviointiin ja kuntoutukseen. Hankkeen tulokset osoittavat, että kehitetyillä palveluilla voidaan vastata aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyviin tuen tarpeisiin. Palveluiden kustannukset voi myös arvioida hyvin kohtuullisiksi saatuun hyötyyn nähden.

Hankkeen palvelut onnistuivat tavoittamaan väliinputoajaryhmiä. Palvelujärjestelmän toimivuuden kannalta on huolestuttavaa, että myöskään suuria vaikeuksia tai oppimisvaikeuden ohella muita ongelmia kokevat eivät olleet saaneet palveluita muualta. Osittain hankkeen palveluihin on helpompaa ja joustavampaa hakeutua, minkä voidaan ajatella lisäävän ihmisten halua hakeutua projektien kaltaiseen toimintaan hankalammin saavutettavien peruspalvelujen sijaan. Koska hankkeeseen hakeuduttiin vapaaehtoisesti, voi monet asiakkaat tulkita aktiivisiksi selviytyjiksi. Arviointiaineisto kuitenkin osoittaa, että hanke tavoitti myös muunlaisissa tilanteissa olevia ihmisiä.

Hankkeeseen oma-aloitteisesti hakeutuneista asiakkaista noin puolella todettiin kehityksellisen oppimisvaikeuden lisäksi myös mielenterveyden ongelmia, mikä omalta osaltaan vahvistaa kohderyhmän kuntoutuspalvelujen kehittämisen tarpeita. Oppimisvaikeuksia voikin pitää selkeästi yhtenä riskitekijänä henkiselle kuormittumiselle ja mielenterveyden ongelmille. Tämä asettaa erityisesti haasteita varhaiskuntoutukselle, jotta voitaisiin riittävän ajoissa tunnistaa työssä kuormittumisen riskitekijöitä ja ennaltaehkäistä ongelmien kasautumista ja kehittymistä masennuksen ja uupumisen asteelle. Esimerkiksi lukivaikeuksien yhteydessä tilannetta voidaan helpottaa erilaisten apuvälineiden ja työjärjestelyiden avulla.

On myös hyvä pohtia, missä määrin aikuisten kuntoutukseen liittyvät tarpeet vaativat uudenlaisia menetelmiä ja missä määrin kyse on yhteiskunnallisen tuen organisoitumisesta ja muista rakenteellisista kysymyksistä. Hyvistä tuloksista huolimatta myös tässä hankkeessa voidaan nähdä projekteille ominainen tapa jäädä irralliseksi muista peruspalveluista, sillä toiminta sellaisenaan

ei jatku missään organisaatiossa. Irrallisuudesta kertovat myös niiden asiakkaiden kokemukset, jotka tulivat hankkeeseen vasta loppuvaiheessa. Esimerkiksi tiedossa ei ole vastaavia kuntoutusryhmiä, joihin asiakkaita olisi voinut ohjata.

Hankkeen kokemusten perusteella oppimisvaikeuksien kuntoutuksessa on tärkeää:

- Oppimisvaikeuden tunnistaminen ja sen selvittäminen koetaan tärkeänä ja usein helpottavana.
- Tarkempi tieto omista vahvuuksista ja heikkouksista lisää omaa itsetuntemusta, auttaa rajaamaan ongelmaa ja löytämään selviytymiskeinoja.
- Vertaistuki ryhmäkuntoutuksessa on erittäin tärkeää monille, varsinkin niille, joiden oppimisvaikeudet on tunnistettu vasta aikuisena.
- Stressin hallinnan keinot ja rentoutusmenetelmien oppiminen tärkeitä, koska monet työskentelevät jatkuvasti jaksamisen ääri rajoilla ja kokevat ahdistusta selviytymisongelmien johdosta.
- Muististrategioiden, erilaisten oppimistapojen, ajanhallinnan ja työnorganisoinnin apukeinoihin liittyvä ohjaus (oppimisvalmennus) sekä apuvälineet ovat monille suureksi hyödyksi ja avuksi sekä työelämässä että opinnoissa.

7.4. Miten hankkeen tuloksia voidaan jatkossa hyödyntää?

Seuraavassa esitetään hankkeen kokemusten pohjalta, miten hankkeen palveluita, toimintamalleja ja koottua tietoa on mahdollista hyödyntää eri toimijoiden keskuudessa. Ehdotukset on tarkoitettu organisaatioiden oman kehittämistyön pohjaksi. Käytännössä kehittämistyö muovautuu jokaisessa organisaatiossa omanlaisekseen. Suuntaviivat ohjaukselle ja kuntoutukselle on esitetty liitteessä 10.

Tunnistus ja palveluohjaus. Monien tukitoimien aloittaminen edellyttää, että oppimisvaikeudet tunnistetaan niissä yhteyksissä, kun ne vaikuttavat asiakkaan selviytymiseen työssä, koulutuksessa tai arjessa. Tunnistus ja palveluohjaus ovat kaikkien ammattilaisten velvollisuus. Palveluohjaus edellyttää tietoa olemassa olevista palveluista, räätälöintiä ja eri ammattilaisten välistä yhteistyötä. Tunnistamisen apuna on mahdollista hyödyntää tunnistuslistaa tai seulontamenetelmää, jotka eivät korvaa henkilökohtaista konsultaatiota tai yksilötutkimusta.

7. Yhteenveto ja suositukset

Oppimisvaikeuksien arviointi. Oppimisvaikeuksien arviointi koetaan voimavaraistavana, kun siihen liittyy selkeä palaute ja ohjaus. Työ- ja opiskelujärjestelyjen tekeminen on keskeinen osa arviointiprosessia (Gregg ym. 2006, Kirk ym. 2001). Olisi ensiarvoisen tärkeää, että tiedon saaminen oppimisvaikeuksista ja niihin saatavilla olevista tukimuodoista liitettäisiin olennaiseksi osaksi oppimisvaikeuksien arviointia. Pienellä lisäpanostuksella tukea tarvitsevat ihmiset saisivat asianmukaista tietoa oppimisvaikeuksista, oppimisesta, muistista ja saatavilla olevista tukipalveluista. Terveydenhuollossa ja kuntoutuksessa työskentelevillä psykologeilla on hyvät mahdollisuudet arvioida ja antaa lyhyttä ohjausta aikuisten oppimisvaikeuksissa. Psykologin suorittaman tutkimuksen etuna on mielenterveyden, tarkkaavuuden ja muistisuoriutumisen huomiointi (Nukari 2010, ks. myös Wilson ym. 2009). Moniongelmaisten asiakkaiden oppimisvaikeuksien arvioinnissa tarvitaan erotusdiagnostista osaamista.

Valmennus ja kuntoutus. Yksilöllisen tuen avulla voidaan tukea opiskelussa ja työssä selviytymistä. Lyhytkestoisen ohjauksen ohella tarvitaan pitkäkestoisempaa tukea. Erityisesti niissä tapauksissa, joissa asiakkailla on oppimisvaikeuden ohella mielenterveyden ongelmia tai aiemmat aikuiskoulutukset ovat päättyneet keskeytymiseen, voisi tuetun opiskelun malli edesauttaa opintojen loppuun saattamista. Mallissa opiskelijoilla olisi mahdollisuus hyödyntää ulkopuolista opiskelutukea niin kauan kuin se on tarvittavaa, mieluiten opintojen aloittamisesta valmistumiseen saakka.

Ryhmätoiminta tarjoaa mahdollisuuden saada tietoa oppimisvaikeuksista, löytää uusia keinoja opiskeluun sekä kokemuksen vertaistuesta. On myös tärkeää tarjota yksilöllistä tukea osana ryhmätoimintaa. Opiskelua tukevia kursseja, joissa huomioidaan oppimisvaikeudet, tarvitaan koulutusvaihtoehtoja harkitseville aikuisille sekä opiskelijoille. Erityisesti kieliopinnoissa on tärkeää huomioida oppimisvaikeudet. Oppilaitosten ohella vapaa sivistystyö voisi tarjota tietoa opiskelumahdollisuuksista, oppimisvaikeuksiin räätälöityjä kieli- ja vertaistukikursseja sekä tukea tietoteknisiä valmiuksia.

Projektin tuottamia materiaaleja on mahdollista hyödyntää monissa eri yhteyksissä aikuisten ohjauksessa. Esimerkiksi Oma oppimisvalmentaja -työkirjaa on kokeiltu eri koulutusasteilla. Soveltuvien osien työkirjasta hyötyvät myös muut kuin oppimisvaikeuksia kokevat.

Oppimisvaikeuksien huomioiminen osana peruspalvelujärjestelmää. Oppimisvaikeuksien kohdalla yksi keskeinen kysymys palveluiden järjestämisessä on liittynyt siihen, nähdäänkö oppimisvaikeudet kuntoutukseen oikeuttavana vammana. Hankkeen kokemukset antavat viitteitä siitä, että edes vaikeuksien kasauduttua ei oppimisvaikeuksiin ole ollut tarjolla

erityistä tukea. Tulevaisuuden haasteena on, että oppimisvaikeudet aidosti huomioidaan yhtenä osana kuntoutusta, jonka tavoitteena on tukea yksilöiden opiskelu- ja työkykyä. Oppimisvaikeuksien merkitystä ihmisen elämäntilanteessa tulisi arvioida laajemmin huomioiden kognitiivisten tekijöiden ohella myös erilaiset sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät. Tällöin esimerkiksi kansainvälisen toimintakyvyn luokituksen ICF:n hyödyntäminen voisi auttaa tunnistamaan ne tilanteet, jolloin oppimisvaikeuksista seuraa erilaisia toiminnan ja osallistumisen rajoitteita (esim. Kuikka ym. 2009, 44).

Jos ihmisille halutaan turvata yhdenvertaiset mahdollisuudet ja tarpeellinen tuki, oppimisvaikeudet on ainakin tietyissä tilanteissa tarpeen nähdä vammaana ja osana vammaisuutta käytäviä keskusteluja (McLoughlin 2002, 21). Tällöin on tärkeää muistaa, että vammaisuus on yhteiskunnallinen luokitus, joka kuvaa tietynlaisia toiminta- ja osallistumisrajoitteita tietynä aikana. Sitä käytetään myös kriteerinä resurssien jakamiseen. Vammaisuutta kuvataan usein kaksijakoisena käsitteenä, jonka mukaan ihmiset joko ovat tai eivät ole vammaisia. Todellisuudessa jako on kuitenkin keinotekoinen, sillä ihmisillä on erilaisia tarpeita, vahvuuksia, kykyjä ja toimintarajoitteita. Onkin esitetty, että osalle ihmisistä oppimisvaikeus näyttäytyy vain oppimisen ja tiedonkäsittelyn erilaisuutena, jonka kanssa on opittu tulemaan toimeen ja johon on löydetty toimivia ratkaisuja. Toisille oppimisvaikeudesta voi olla huomattavasti suurempaa haittaa. (Olney ym. 2004, 8, McLoughlin ym. 2002, 21.)

Aikuisten oppimisvaikeudet ovat kiinnostavia siinä mielessä, että ne asettavat monia haasteita palveluiden järjestäjille ja vastuunjakautumiselle. Ne myös laittavat pohtimaan laajemmin niitä kysymyksiä, ketkä ovat oikeutettuja yhteiskunnalta saatavaan tukeen. Oppimisvaikeuksien huomioiminen on perinteisesti nähty oppilaitoksen tehtävänä. Mutta kenen vastuulla on aikuinen, joka ehkä vasta suunnittelee opiskelua? Tai jonka vaikeudet ovat siinä määrin suuria, että oppilaitoksen tarjoama tuki ei riitä tukemaan opintojen loppuun saattamista? Tai työssä oleva, joka kokee vaikeuksia työtehtävien suorittamisessa ja alkaa uupua? Entä eikö olisi perusteltua, että oppimisvaikeudet huomioitaisiin osana kuntoutusta, joka tähtää työllistymiseen tai koulutukseen?

Siirtyminen peruskoulusta aikuisuuteen voi tarkoittaa oppimisvaikeuksiin tukea tarvitsevien yksilöiden kohdalla myös siirtymistä kokonaan erilaisten järjestelmien pariin. Jos palvelujärjestelmä on hankala jo ammattilaiselle, sen voidaan olettaa olevan vaikeasti saavutettava myös asiakkaille. Aikuisten oppimisvaikeudet tulisi huomioida osana esteettömän ja tasa-arvoisemman yhteiskunnan kehittämistä. Näiden rinnalla tarvitaan myös kuntoutusta, silloin kun omat selviytymiskeinot tai lähiympäristön tuki eivät riitä. Ennalta ehkäisyn näkökulmasta on tärkeää, että apua hakevat ihmiset saavat tarvitsemaansa tukea. Tällöin myös yhteiskunnan

7. Yhteenveto ja suositukset

tarjoamilta palveluilta tulisi edellyttää helpompaa saavutettavuutta ja vaihtoehtoisia tukipalveluita niille, joiden kokemat vaikeudet eivät ole riittäviä kuntoutuksen saamisen kannalta.

Opi oppimaan -hankkeen suositukset:

- Aikuisten oppimisvaikeudet olisi otettava aidosti mukaan kuntoutustyöhön ja suomalaiseen palvelujärjestelmään.
- Tarvitaan sekä erityispalveluita että vaikeuksien huomioimista muiden kuntoutuspalveluiden sisällä.
- Työntekijöiden opittava tunnistamaan ja tutkimaan vaikeudet.
- Tukea tarvitaan erityisesti elämän muutos- ja murrosvaiheissa sekä ikääntyessä.
- Esteettömyys, opiskelu- ja työjärjestelyt tai apuvälineet helpottavat aikuisten oppimisvaikeuksissa.
- Lievien oppimisvaikeuksien yhteydessä työväenopistot, kansalaisopistot, oppilaitokset ja lukijärjestöt voisivat tarjota sekä oppimistaitoja valmentavaa opetusta että vertaistukiryhmiä.

Lähteet

- ADHD-liitto (2009). ADHD-oireiset nuoret ja aikuiset jäävät hoidotta. ADHD-liiton tiedotteita 12.11.2009. <http://www.adhd-liitto.fi/Tiedotteet.htm>
- Ahonen T & Haapasalo S (2008). Oppimisvaikeudet. Teoksessa Rissanen P, Kallanranta T & Suikkanen A (toim.) Kuntoutus. Helsinki: Duodecim.
- Ala-Kauhaluoma M, Laurila H & Haapasalo S (2008). Oppimisvaikeudet tukipalvelun haasteena. Lukineuvola-hankkeen arviointitutkimus. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 35/2008.
- Berninger V, Nielsen K, Abbott R, Wijsman E & Raskind W (2008). Gender differences in severity of writing and reading disabilities. *Journal of School Psychology* 46, 151-172.
- Carroll J & Iles J (2006). An assessment of anxiety levels in dyslexic students in higher education. *British Journal of Educational Psychology*, 76 (3), 651-662.
- Crombie M & McColl H (2001). Dyslexia and the teaching of modern foreign languages. Teoksessa Peer L & Reid G (toim.) *Dyslexia. Successful inclusion in the secondary school*. London: David Fulton Publishers, 54-63.
- ESOK (2009). Esteetön opiskelijavalinta -suositus ja -opas. Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa. <http://esok.jyu.fi/suosituksset/>
- Gerber P (2003): Adults with learning disabilities redux. *Remedial and Special Education* 24 (6), 324-327.
- Gerber P (2005). Low-literate adults with learning disabilities. A review of the literature. *Thalamus* 2005, 42-54.
- Gerber P & Price L (2003). Persons with learning disabilities in the workplace. What we know so far in the American with Disabilities Act era. *Learning Disabilities Research and Practice* 18 (2), 132-136.
- Goldberg R, Higgins E, Raskind M & Herman K (2003). Predictors of success in individuals with learning disabilities: A qualitative analysis of a 20-year longitudinal study. *Learning Disabilities Research and Practice* 18 (4), 222-236.
- Gregg N, Coleman C, Davis M, Lindstrom W & Hartwig J (2006). Critical issues for the diagnosis of learning disabilities in the adult population. *Psychology in the Schools* 43 (8), 889-899.
- Haapasalo S & Korkeamäki J (toim.) (2009). Kuntoutuspalveluita aikuisten oppimisvaikeuksiin. Opi oppimaan -projektin väliraportti. Kuntoutussäätiön työselosteita 38/2009.
- Haapasalo S & Salomäki J (2000) "On kuin kivi olisi vierähtänyt sydämeltä." Kokemuksia aikuisten erilaisten oppijoiden ryhmäkuntoutuksesta. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 64/2000.
- Hakulinen H & Paija L (2009). Projektit ja viestintä kehittämistyössä. Teoksessa Koskinen-Ollonqvist P, Paija L, Pantzar J, Saikkonen P & Savolainen N (toim.) *Näkökulmia järjestöarviointiin*. Helsinki: Järvi-hanke, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, terveyden edistämisen keskus ry, 34-44.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuden turvaamisesta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (44/2003).

- Heikkilä M (2009). Kuntoutustoiminnan käsikirja. Hyvistä käytännöistä laatua ADHD-liiton sopeutumisvalmennuskursseilla. Helsinki: ADHD-liitto ry, kuntoutus. http://www.adhd-liitto.fi/Laatukasikirja_nettiin.pdf
- Holopainen L, Kairaluoma L, Nevala, Ahonen T & Aro M (2004). Lukivaikeuksien seulontamenetelmä nuorille ja aikuisille. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- Holopainen L & Savolainen H (2005). Erityisopetus ja oppimisvaikeudet. Teoksessa Korkeakoski E (toim.) Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa. Syventävät artikkelit. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto.
- Holopainen L & Savolainen H (2006). Lukivaikeudet ja koettu psyykinen hyvinvointi toisen asteen opintojen alussa. Kasvatus 37 (5), 463-474.
- Ilmarinen J, Gould R, Järvisalo A & Järvisalo J (2006). Työkyvyn moninaisuus. Teoksessa Gould R, Ilmarinen J, Järvisalo J & Koskinen S (toim.) Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Eläketurvakeskus, 17-34.
- Ingvar D, Lindgren M & Stenmark R (1995). Arbetslöshet och dyslexi. Arbetsmarknad & Arbetsliv 1 (1), 45-56.
- Jensen J, Lindgren M, Andersson K, Ingvar D & Levander S (2000). Cognitive intervention in unemployed individuals with reading and writing disabilities. Applied Neuropsychology 7 (4), 223-236.
- Julkunen I (2003). Asiakkaiden osallisuus ja itsearviointi. FinSoc News 1/2003, 7.
- Järvisalo A & Härkäpää K (2001). Johdanto. Teoksessa Järvisalo A, Härkäpää K & Nouko-Juvonen S (toim.) Monia teitä kuntoutuksen arviointiin. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 69/2001, 1-10.
- Järvisalo A & Härkäpää K (2004). Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: Wsoy.
- Kasler J & Fawcett A (2009). Screening for learning disabilities in young adult career counselling. Work 32 (2), 201-210.
- Kauppinen T, Hanhela R, Heikkilä P, Kasvio A, Lehtinen S, Lindström K, Toikkanen J, Tossavainen A (toim.) (2007). Työ ja terveys Suomessa 2006. Työterveyslaitos, Helsinki.
- Kempainen E (2007). Kansainvälinen sopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista kuntoutuksen kannalta. Kuntoutus 2/2007.
- Kiijärvi-Pihkala M (2009). Arvioivan työotteen merkitys sosiaali- ja terveysjärjestöjen työssä. Teoksessa Koskinen-Ollonqvist P, Paija L, Pantzar J, Saikkonen P & Savolainen N (toim.) Näkökulmia järjestöarviointiin. Helsinki: Järvi-hanke, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, terveyden edistämisen keskus ry, 11-19.
- Kirk J, McLoughlin D & Reid G (2001). Identification, and intervention in adults. Teoksessa Fawcett A (toim.) Dyslexia. Theory and good practice. London: Whurr Publishers, 292-308.
- Korkeamäki J (2010a). Aikuisten oppimisvaikeudet. Näkökulmia selviytymiseen. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 83/2010. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Korkeamäki J (2010b). Ryhmätoiminnan arviointia. Teoksessa Saarelainen AL & Haapasalo S (toim.) Ryhmästä voimaa aikuisten oppimisvaikeuksiin. Helsinki: Kuntoutussäätiö, 31-38.

- Korkeamäki J, Haarni I & Seppälä U (2010). Aikuisten oppimisvaikeuksien ja tarkkaavuushäiriöiden diagnosointi sosiaalisena toimintana. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 47, 109-122.
- Koskinen-Ollonqvist P, Paija L, Pantzar J, Saikkonen P & Savolainen N (toim.) *Näkökulmia järjestöarviointiin*. Helsinki: Järvi-hanke, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, terveyden edistämisen keskus ry.
- Krogstrup HK (2004). *Asiakaslähtöinen arviointi*. *Bikvamalli*. FinSoc Arviointiraportteja 1/2004. Helsinki: Stakes.
- Kuikka P, Salonen T & Niutanen S (2009). Lapsuuden oppimisvaikeuksista nuoruuden opiskelukykyyn. Vaikeiden oppimisvaikeuksien pudokkusriski hallintaan neuropsykologisella osaamisella -hankkeen loppuraportti. <https://www.mit.jyu.fi/agora-center/esakan/xxx/Pudokkuus/PUDOKKUUSHALLINTAAN2008.htm>
- Käypä hoito -suositus (2007). Lasten ja nuorten aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriön (ADHD) hoito. *Duodecim* 123 (24), 3042-3058.
- Laaksonen E (2005). Esteetön opiskelu yliopistoissa. *Opetusministeriön julkaisuja* 2005:6.
- Lavikainen H (2005). Itseraportoitujen koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksien yleisyys ja yhteydet lapsuuden ja nuorten aikuisuuden elämäntilanteisiin ja koettuun terveyteen. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Lavikainen H, Koskinen S, Aro H, Kestilä L, Lyytinen H, Martelin T, Pensola T, Rahkonen O & Aromaa A (2006). Kouluvaikeuksien yleisyys ja yhteydet aikuisiän elämäntilanteeseen ja koettuun terveyteen. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (4), 402-410.
- Lehtola R & Lehto J (2000). Assessing dyslexia in Finnish high-school students: a pilot study. *European Journal of Special Education* 15 (3), 255-263.
- Leinonen S (1997). Elämän vaihtoehdot kapeutuvat. Teoksessa Strandén K (toim.) *Erilainen oppija. Oppimisvaikeuksien kokeminen, syyt, esiintyvyys ja kuntoutus*. Jyväskylä: Hero/Stakes.
- Lund A, Haapasalo S & Halonen M (2006) (toim.) *Luki-lukkoja avaamassa 2002-2005*. Lukki-hankkeen loppuraportti. Turku: Turun kristillisen opiston säätiö.
- Lyytinen H (2004). Sukupuoli ja oppimisvaikeudet. Teoksessa *Koulu - sukupuoli - oppimistulokset*. Helsinki: Opetushallitus, 21-29.
- Malin A (2006). Suomessakin on heikkoja lukijoita. Teoksessa Leskelä L & Virtanen H (toim.) *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 15-31.
- Mannila S, Notkola V, Kaipainen H, Juntunen J & Rytönen H (2003). Vajaakuntoisuus, työhön osallistuminen ja kuntoutuksen tarve Suomessa vuonna 2002. *Kuntoutus* 1/2003, 3-23.
- Mayes S, Calhoun S & Crowell E (2000). Learning disabilities and ADHD. Overlapping spectrum disorders. *Journal of Learning Disabilities* 33 (5), 417-424.
- McLoughlin D, Leather C & Stringer P (2002). *The adult dyslexic. Interventions and outcomes*. London: Whurr.
- Mpopo E & Watson E (1999). Learning disabilities in adults. Implications for rehabilitation intervention in work settings. *Journal of Rehabilitation* 65 (3), 33-41.
- Müller K, Juntunen J, Liira J & Lönnqvist J (2006). Aivot ja muuttuva työelämä. *Suomen Lääkärilehti* 61 (27-31), 2951-2959.

- Naukkarinen H (2009). Aikuisten oppimisvaikeuksien kuntoutuspalveluiden juurruttaminen palvelujärjestelmään. Esitys Aikuisten oppimisvaikeudet kuntoutuksen haasteena -seminaarissa 5.11.2009.
- Nevala J, Kairaluoma L, Ahonen T, Aro M & Holopainen L (2006). Lukemis- ja kirjoittamistaitojen yksilötestistöä nuorille ja aikuisille. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- Nukari J (2010). Aikuisten oppimisvaikeuksien psykologinen arviointi. Kuntoutussäätiön työselosteita 39/2010. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Olney M, Brockelman K, Kennedy J & Newson M (2004). Do you have a disability? A population-based test of acceptance, denial and adjustment among adults with disabilities in the U.S. *The Journal of Rehabilitation* 70 (1), 4-9.
- OPM (1992). Aikuisten luku- ja kirjoitusvaikeuksia selvittäneen työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1992:41. Helsinki: Opetusministeriö.
- OPM (1999). Luki-työryhmän muistio. Muistio 6:1999. Helsinki: Opetusministeriö.
- Paatero H (2008). Mikä vika kuntoutusjärjestelmässä? *Kuntoutus* 4/2008, 12-16.
- Pannucci L & Walmsley S (2007). Supporting learning-disabled adults in literacy. *Journal of Adolescents & Adult literacy* 50 (7), 540-546.
- Peltola U & Vuorento M (2007). Juurruttamisen edistäjät ja estäjät. Kokemuksia työllistymispalvelujen kehittämishankkeista. Kuntoutussäätiön työselosteita 33/2007. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Pääkkönen R (2005). Erityisopetusta lukiolaisillekin? Teoksessa Korkeakoski E (toim.) Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa. Osaraportti 3. Syventävät artikkelit. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto.
- Rajaniemi S (2006) Lukivaikeudet ja Kelan kuntoutus. Teoksessa Korvatulehduksista kouluhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen. Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? Helsinki: Erilaisten oppijoiden liitto ry, Lukineuvola-hanke, 88-93.
- Rajavaara M (2001). Realistisen arviointiotteen mahdollisuudet. Teoksessa Järvikoski A, Härkäpää K & Nouko-Juvonen S (toim.) Monia teitä kuntoutuksen arviointiin. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 69/2001, 54-68.
- RAY (2004). Arvioiva ajattelu projektitoiminnassa. Espoo: RAY.
- Reiterä-Paajanen U (2010). Oppimisvalmennusta aikuisten oppimisvaikeuksiin - ohjauksen ja kuntoutuksen opas ammattilaiselle. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Riddick B, Sterling C, Farmer M & Morgan S (1999). Self-esteem and anxiety in the educational histories of adult Dyslexics students. *Dyslexia* 5, 227-248.
- Rojewski J (1999). Occupational and Educational Aspirations and Attainment of Young Adults With and Without LD 2 Years After High School Completion. *Journal of Learning Disabilities* 32 (6), 533-552.
- Saarelainen AL & Haapasalo S (toim.) (2010). Ryhmästä voimaa aikuisten oppimisvaikeuksiin. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Saarelainen AL, Haapasalo S & Mikola S (2010). Oppimisvaikeuksien huomioiminen asiakkaan ohjauksessa. Tietoa aikuisen asiakkaan oppimisvaikeuden tunnistamisesta ja jatko-ohjauksesta. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

- Seppänen-Järvelä R (2004). Projekti: kehittämisen kehto vai musta aukko? Yhteiskuntapolitiikka 69 (3), 251-259.
- Shaw S (2007). Postsecondary education. Teoksessa Florian L (toim.) The Sage Handbook of Special Education. London: Sage.
- Shaywitz S & Shaywitz B (2003). The science of reading and dyslexia. Journal of Aapos 7 (3), 158-166.
- Simpura J, Moisio P, Karvonen S & Heikkilä M (2008): Uudet ja vanhat sosiaaliset ongelmat. Teoksessa Moisio P, Simpura J, Karvonen S & Heikkilä M (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2008. Helsinki: Stakes, 250-253.
- Singleton C, Horne J & Simmons F (2009). Computerised screening for dyslexia in adults. Journal of Research in Reading 32 (1), 137-152.
- STM (2002). Kuntoutusselonteko 2002. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisu 2002:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- STM (2005). Yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet. Oppaita 2005:5. <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2005/04/pr1112785786302/passthru.pdf>
- STM (2006). Valtioneuvoston selontekovammaispolitiikasta 2006. Julkaisuja 2006:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- STM (2009). Kuntoutuksen kehittäminen työurien pidentämisen edellytysten parantamiseksi. Valmistuneet selvitykset, Sosiaaliturvan kokonaisuudistus (Sata). http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankkeet/sata/selvitykset
- TM (2005). Ohje julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain (1295/2002) 1 luvun 7 §:n 6 kohdassa tarkoitetun vajaakuntoisen henkilöasiakkaan määrittelystä ja ammatillisen kuntoutuksen vastuunjaosta. Viranomaisten määräyskokoelmat <http://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/normi/>.
- Tuominen T (2007) Hoitamaton ADHD voi kymmenkertaistaa riskin joutua vankilaan, HS.fi Uutiset 28.11.2007
- Undheim AM (2003). Dyslexia and psychosocial factors. A follow-up study of young Norwegian adults with a history of dyslexia in childhood. Nordic Journal of Psychiatry 57, 221-226.
- Valtioneuvoston asetus ylioppilastutkintoasetuksen 14 §:n muuttamisesta (144/2001).
- Vinegrad M (1994). A revised Adult Dyslexia Check List. Educare 48, 21-23.
- Vogel S (1990). Gender differences in intelligence, language, visual-motor abilities and academic achievement in students with learning disabilities. A review of the literature. Journal of Learning Disabilities 23 (1), 44-52.
- Vogel S & Reder S (2001). International perspectives on dyslexia. Teoksessa Fawcett A (toim.) Dyslexia. Theory and good practice. London: Whurr Publishers, 218-227.
- Wilson A, Deri Armstrong C, Furrie A & Walcot E (2009). The mental health of Canadians with self-reported learning disabilities. Journal of Learning Disabilities 42 (1), 24-40.
- Wilson A & Lesaux N (2001). Persistence of phonological processing deficits in college students with dyslexia who have age-appropriate reading skills. Journal of Learning Disabilities 34 (5), 394-400.

Liitteet

Liite 1. Projektin henkilöstö

- Projektipäällikkö, neuropsykologi FT Seija Haapasalo
- Neuropsykologi (ET), PsM Johanna Nukari
- Oppimisvalmentaja, erityisopettaja, KM Ulla Reiterä-Paajanen
- Ryhmänohjaaja, lukikonsultti, sosionomi (AMK) Anna-Leena Saarelainen
- Projektitutkija, VTM Johanna Korkeamäki
- Projektisuunnittelijat VTM Anni Reuter, VTM Heidi Laurila ja TM Karoliina Ahonen
- Neuropsykologi Pirkko Koskiniemi (konsultointi ja työnohjaus)
- Kasvatustieteen harjoittelija Minna Mäkelä, kevät 2007
- Sosionomiharjoittelija Susanna Mikola, kevät 2010
- Tutkimusavustajat Jenni Koskinen, Tiina Tapanila ja Hanna Uurainen
- AD/Graafinen suunnittelija Aleksei Dernjatin (julkaisujen ulkoasu)

Liite 2. Hankkeen esilläolo

Messuilla, seminaareissa:

- Kuntoutussäätiön avoimet ovet -tapahtuma 2006
- Kuntoutuspäivät 2007-2010 vuosittain
- YK:n lukutaitopäivän seminaari 2006, 2007
- Aikuisopiskelijaviikon tapahtuma 2009
- Lääkäripäivät 2007, 2008 , 2009
- Mielenterveysmessut 2007, 2009
- Psykologimessut 2007, 2009
- Educa-messut 2009, 2010
- Valtakunnalliset työpajapäivät 2009
- Terve-SOS-messut 2009
- Sosiaalialan asiantuntijapäivät 2010

Lehdissä, mediassa:

- Heron jäsentiedotteet
- Kuntoutus-lehti 1/2007 (Opi oppimaan -oppimisvalmennuskeskus)
- Käännekohta-lehti 1/2007 (Opi oppimaan - oppimisvalmennuskeskus)
- Helsingin psykologien Hepsy -lehti 3/2006 (Apua oppimisvaikeuksiin!)
- Työhallinnon Työ ja koulutus -lehti 2/2007 (Opi oppimaan! Oppimisvaikeuksista helppo puhua ryhmässä)
- Kelan sanomat 2/2008 (Vajavuuksista huolimatta ihan hyvä ihminen)

- Projektipäällikön haastattelu Yle X:ssä 8.9.2008
- Helsingin Sanomat 22.9.2008 (Työkaveri tekee asiat hitaammin)
- STU (Suurtalousuutiset) -lehti 10/2008 (Täydennystä osaamiseen oppisopimuksella)
- Kuntoutusportti 12/2008 (Oppimisvaikeudet ja niiden kuntoutus)
- Iltalehti 15.1.2009 (Voi ei, taas uusi tunnusluku)
- LukSitko 1/2009 (Opi oppimaan -hanke kehittää uusia kuntoutuspalveluita aikuisten oppimisvaikeuksiin)
- Hämeenlinnan sanomat tammikuu 2009 (Lukivaikeuksista kärsivien vanhemmille vertaisryhmä)
- Projektipäällikön esiintyminen Aamu -TV lähetyksessä 26.3. 2009
- Hanke esillä TV-uutisissa 2.6.2010

Liite 3. Yhteistyösuhhteita

- Helsingin seudun Lukineuvola
- Helsingin seudun erilaiset oppijat (HERO) ja Erilaisten oppijoiden liitto
- Kuntoutussäätiö, Kuntoutuspalvelukeskus ja kirjasto
- Työterveyshuollot (mm. Helsingin kaupungin työterveyskeskus ja Kesko)
- Oppilaitokset (Adulta, Ami-Edu, Helsingin maalariammattikoulu, Laurea AMK, Metropolia AMK)
- Korkeakoulujen opintopsykologit
- Helsingin lukioiden erityisopettajat
- Helsingin oppisopimuskoulutustoimisto
- Teknillisen korkeakoulun ADysTrain-hanke (Leonardo da Vinci -hanke)
- Kalliolan kansanopisto
- Raha-automaattiyhdistyksen Oppimisvaikeus-ohjelmaan kuuluvat nuorten ja aikuisten hankkeet:
 - > *Erilaiset oppijat työpajoilla -hanke, Valtakunnallinen työpajayhdistys*
 - > *Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppiva-hanke*
 - > *Turun kristillisen opiston Verkko-Lukki*

Liite 4. Oppimisvaikeuksien tunnistuslista ja tulkintaohje ammattilaisille

Ohessa on 22 kysymystä, jotka liittyvät lukivaikeuteen tai yleisemmin oppimisvaikeuksiin.

Kysymyslista on suuntaa-antava ja sen tarkoituksena on helpottaa oppimisvaikeuden tunnistamista. Merkitse rasti jokaiseen kysymykseen, johon vastaat kyllä.

Merkitse rasti jokaiseen kysymykseen, johon vastaat kyllä.

- 1. Onko lukemisesi hidasta?
- 2. Onko vieraiden sanojen lukeminen sinulle hankalaa?
- 3. Onko sinun vaikea muistaa lukemasi tekstin sisältöä?
- 4. Vältätkö lukemista?
- 5. Onko vieraiden kielten oppiminen ollut sinulle hankalaa?
- 6. Onko sinulla oikeinkirjoitusvirheitä?
- 7. Onko päässä laskeminen ilman apuvälineitä sinusta vaikeaa?
- 8. Onko sinun hankala seurata puhetta esimerkiksi isossa ryhmässä?
- 9. Onko sinun vaikea lausua pitkiä sanoja?
- 10. Onko sinusta vaikea ottaa vastaan puhelinviestejä ja välittää niitä eteenpäin?
- 11. Jos teet jotakin ja sinut keskeytetään, unohtatko mitä olit tekemässä?
- 12. Sekoitatko usein päivämäärät ja kellonajat niin, että tulet väärään aikaan tapaamisiin?
- 13. Onko sinusta vaikea muistaa sujuvasti kuukausien järjestys?
- 14. Onko sinusta vaikea luetella kuukausien nimet takaperin?
- 15. Menevätkö puhelinnumeron numerot helposti väärin kun valitset niitä?
- 16. Sattuuko sinulle usein huolimattomuusvirheitä?
- 17. Onko lomakkeiden täyttö sinusta hankalaa?
- 18. Onko sinun vaikea muistaa ihmisten nimiä, vaikka yrität painaa niitä mieleen?
- 19. Oliko kertotaulun oppiminen koulussa vaikeaa?
- 20. Sekoitatko usein oikean ja vasemman?
- 21. Onko asioiden kirjallinen ilmaisu sinulle hankalaa?
- 22. Onko kartan lukeminen tai uudessa paikassa perille löytäminen sinulle vaikeaa?

Tulkintaohje oppimisvaikeuksien tunnistuslistaa varten

Mitä useampaan kysymykseen henkilö on vastannut myönteisesti, sitä todennäköisemmin kysymyksessä voi olla lukivaikeus tai muu oppimisvaikeus. Myöntävä vastaus yli puoleen kysymyksistä antaa vahvat syyt epäillä selkeää oppimisvaikeutta. Vähäisempi myönteisten vastausten määrä ei kuitenkaan sulje pois oppimisvaikeuden mahdollisuutta, vaan voi viitata ehkä lievään oppimisvaikeuteen. Määrän lisäksi on hyvä laadullisesti tarkastella, minkälaisiin kysymyksiin myönteiset vastaukset on annettu. Opi oppimaan -hankkeen aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että kysymykset 2, 3, 5, 6, 18 ja 21 liittyvät selkeimmin lukemisen erityisvaikeuksiin.

Oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä niin sanottuja erityisiä oppimisvaikeuksia, jotka ilmenevät henkilön lahjakkuuteen ja koulutustasoon nähden odottamattoman suurina vaikeuksina oppimisessa. Vaikeudet eivät tällöin selity muilla sairauksilla ja ne ovat taustaltaan kehityksellisiä.

Myönteisiä vastauksia tunnistuslistassa voi esiintyä myös muista syistä kuin kehityksellisistä eli synnynnäisistä oppimisvaikeuksista johtuen. Monesti esimerkiksi mielenterveyden ongelmat vaikuttavat oppimiseen ja voivat aiheuttaa vaikeuksia tunnistuslistassa esiintyvissä asioissa. Samoin erilaiset neurologiset sairaudet voivat vaikuttaa tiedonkäsittelyn toimintoihin ja aiheuttaa listassa kuvattujen ongelmien kaltaisia vaikeuksia.

Tärkeä erottelava tekijä on oppimisvaikeuksien alkaminen jo lapsuudessa. Jos henkilöllä on lapsuudesta asti ilmennyt kehityksellinen oppimisvaikeus, sen piirteet voivat myöhempien mielenterveyden tai neurologisten sairauksien yhteydessä myös korostua. Erottelussa auttavat seuraavat lisäkysymykset, joihin myöntävästi vastaaminen vahvistaa kehityksellisen oppimisvaikeuden todennäköisyyttä:

- A. Onko koulun alkuvaiheessa ilmennyt vaikeutta lukemaan tai kirjoittamaan oppimisessa? (esim. lukemaan oppiminen muita hitaammin, kirjoitusvirheet)**
- B. Onko henkilö käynyt erityisluokkaa tai saanut erityisopetusta?**
- C. Onko lähisuvussa esiintynyt oppimisvaikeuksia?**

Mikäli erityinen oppimisvaikeus näyttää todennäköiseltä tunnistuslistan ja edellä kuvattujen lisäkysymysten valossa, henkilön kanssa on syytä keskustella oppimisvaikeuden tarkemman tutkimuksen tarpeesta tai mahdollisuudesta. Osa aikuisista tiedostaa hyvin omat oppimisvaikeutensa, eivätkä koe tarvitsevansa lisäpalveluita. Osa aikuisista puolestaan ei ole tietoisia omien selviytymisongelmiensa taustalla olevista oppimisvaikeuksista. Kokemuksen mukaan oppimisvaikeuksien tarkempi selvittäminen esimerkiksi neuropsykologisen tutkimuksen avulla voi tällöin selkeyttää tilannetta ja auttaa henkilöä löytämään itselleen parempia selviytymiskeinoja. Yleensä oppimisvaikeuksista tarvitaan todistus tai lausunto, jos on tarpeen saada erityisjärjestelyjä tai apuvälineitä opiskelussa tai työssä selviytymisen tueksi.

Liite 5. Opi oppimaan -hankkeen järjestämät koulutukset

SEMINAARI	PAIKKA / AJANKOHTA	OSALLISTUJAT
1 Seminaari Aikuisten oppimisvaikeudet työelämän haasteena	Kuntoutussäätiö 24.-25.10.07	60
2 Työvalmennus I, perehdytys	Kuntoutussäätiö 24.9.08	15
3 Työvalmennus II, perehdytys	Kuntoutussäätiö 16.10.08	7
4 Helsingin nuorisoasiainkeskus	Hgin nuorisoasiainkeskus 23.10.08	20
5 Työvalmennus III	Kuntoutussäätiö 20.11.08	7
6 Kosmetologikoulu	Kosmetologikoulu	13
7 Kalliolan opiston opettajat	Kalliola 3.9.09	22
8 Joensuun psykologit	Joensuu 10.9.09	24
9 Työvoimaneuvojien koulutus I	Haapaniemen TE-toimisto 14.9.09	11
10 Työterveyspsykologit	Kuntoutussäätiö, 17.9.2009	9
11 Työvoimaneuvojien koulutus II	Lohjana Te- toimisto 05.10.09	18
12 Työvoimaneuvojien koulutus III	Hyvinkään TE-keskus 12.10.09	9
13 Kalliolan opiston luento, Muisti	Kalliola 12.10.09	30
14 Työvoimaneuvojien - ohjaajien koulutus IV	Haapaniemen yksikkö 26.10.09	7
15 Työvoimaneuvojien - ohjaajien koulutus V	Järvenpään yksikkö 9.11.09	9
16 AVO-psykologien koulutus	Kuntoutussäätiö 21.10.09	12
17 Pää pinnalla -brunssi	Kuntoutussäätiö 5.11.09	50
18 Koulutus työvoimaneuvojille	16.11.09	3
19 Psykologimessut - tietoisku	Wanha Satama, 26.11.09	20
20 AVO-psykologien koulutus II	Kuntoutussäätiö 30.11.09	12
21 Koulutus työvoimaneuvojille	30.11.09	15
22 Kuntoutuspsykologien koulutus	Kuntoutussäätiö 9.12.09	26
23 Celia -kirjaston henkilökunnalle koulutus	liris-keskus 9.12.10	50
24 Hgin kaup. opetusvirastolle koulutus	Kuntoutussäätiö 17.12.09	18
25 Koulutus työvoimaneuvojille	17.12.2009	4
26 Työterveyspsykologit osa II	Kuntoutussäätiö 8.1.10	5
27 Psykologien koulutuspäivä	Kuntoutussäätiö 14.1.10	25
28 Kuntoutussäätiön lääkärikoulutus	Kuntoutussäätiö 20.1.10	11
29 Amiedun opettajien koulutus	Taitotalo 27.1.10	30
30 Kuntoutuspäivät	Marina Palace 18.3.10	35
31 Sosiaaliviraston koulutus	Sosiaaliviraston koulutuskeskus 29.3.10	60
32 Hankkeen loppuseminaari	Yliopistomuseo Hki 2.6.10	100
		Yhteensä 737

Liite 6. Hankkeen työntekijöiden esitelmät ja luennot muissa seminaareissa ja kongresseissa

- Oppimisen ongelmat. AKO-koulutus 16.11.2006
- Oppimisvaikeudet ja muut oppimisen esteet. OPH:n koulutus maahanmuuttajien opetushenkilöstölle 1.12.2006
- Oppimisvaikeudet neuropsykologian näkökulmasta. Kiipulan järjestämä koulutuskokonaisuus vankeinhoidon henkilöstölle 11.1.2007
- Oppimisvaikeuksien kuntoutuksen ja ohjauksen mahdollisuudet neuropsykologian näkökulmasta. Em. koulutuskokonaisuus 24.1.2007
- Elämänmittainen selviytyminen oppimisvaikeuksien kanssa, Kuntoutuksen tutkimusseminaari, Rovaniemi 9.5.2007
- Mikä on oppimisvaikeus ja Lukikuntoutus -luennot Lukineuvolan koulutustilaisuuksissa Oulu 26.4., Rovaniemi 3.5. ja Imatra 28.9.2007
- Opi oppimaan -hankkeen kuntoutuspalvelut, YK:n lukutaitopäivän seminaari 6.9.2007
- Oppimisvaikeudet ja mielenterveys, Sosiaalinen jännittäminen kuntoutuksen haasteena -seminaari, Kuntoutussäätiö 16.10.2007
- Lukitutkijatapaamiset 2008, 2009, 2010 useita esityksiä hankkeelta
- Kuntoutuspäivät, posterit 2009, työryhmä 2010
- Aikuisten oppimisvaikeudet ja niiden kanssa selviytyminen -koulutuspäivät Pori ja Rauma 21.-22.1. ja 14.-15.2. 08
- Oppimisvaikeudet kuntoutuksen haasteena. Kuntoutuksen kouluttajien kehittämispäivät Kuntoutussäätiössä 5.2.2008
- Neuropsykologinen näkökulma oppimisvaikeuksiin. Vankien oppimisvaikeudet -seminaari, Rikosseuraamusvirasto 26.2.2008
- Miten tukea oppimisvaikeuksien kanssa selviytymistä? Kuntoutuspäivät 11.3.2008
- Mielenterveys ja oppimisvaikeudet -seminaari, Suomen mielenterveysseura 27.3. 2008
- Aikuisten oppimisvaikeuksien arviointi - lukiseula vai laaja tutkimus? Psykologiakongressi 20.-22.8.2008.
- Oppimisvaikeudet ja mielenterveys. Keskuspuiston ammattiopisto. 29.10.2008
- Kuntoutusta aikuisten oppimisvaikeuksiin? Kuntoutuksen tutkimusseminaari, Helsinki 27.11.2008
- Kuntoutuksen monimuotoisuus -luentosarja, Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos 17.4.2008 ja 31.3.2009
- Keskuspuiston ammattikoulun henkilöstö 29.10.2008
- Esteetön opiskelu koulutuspäivä, Rovaniemen AMK 4.11.2008
- Kehitykselliset oppimisvaikeudet, neuropsykologinen erikoistumiskoulutus, Helsingin yliopisto, psykologian laitos 15.5.2009

- Dyslexia among adults in a transparent orthography - neuropsychological profile and everyday consequences, INS Mid-Year Meeting 29.7.-1.8.2009
- Muisti ja oppiminen, yleisöluento Kalliolan kansalaisopistossa 12.10.2009
- Aikuisten oppimisvaikeuksien psykologinen arviointi. Tietoisku Psykologimessuilla 26.11.2009
- KoPa-koulutus työpaikkaohjaajille, Kuntoutussäätiö 18.1.2010
- Terveystoimijien koulutus, Työttömien terveyshanke, THL 25.3.2010
- Työhönvalmentajien koulutus, Kuopio 4.5.2010

Liite 7. Projektipäällikön tehtävät muiden hankkeiden ohjausryhmissä

- Kuntoutussäätiön edustaja Oikeus Oppimiseen -neuvottelukunnassa
- Ohjausryhmän jäsen Niilo Mäki Instituutin Laaja-alaiset oppimisvaikeudet -tutkimushankkeessa
- Ohjausryhmän jäsen Lukineuvola-hankkeessa
- Ohjausryhmän jäsen Niilo Mäki Instituutin Laaja-alaiset oppimisvaikeudet -kirjahankkeessa
- Ohjausryhmän jäsen Rikosseuraamusviraston Vankien oppimisvaikeudet -hankkeessa
- Ohjausryhmän jäsen Niilo Mäki Instituutin Pedagoginen käsikirja oppimisvaikeuksista ammatillisissa opinnoissa -projektissa
- Ohjausryhmän jäsen Valtakunnallisen Työpajayhdistyksen Erilaiset oppijat työpajoilla -hankkeessa
- Ohjausryhmän jäsen Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hankkeessa

Liite 8. Hankkeen työntekijöiden julkaisut

- Haapasalo S (2006) Elinikäinen oppimisvaikeus - vain projektin arvoinen asia? Käännekohta 2, 12-13.
- Haapasalo S (2006) Neuropsykologinen kuntoutus. Teoksessa Korvatulehduksista koululhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen - Lukivaikeusko terveydenhuollon asia?, s. 77-79. Erilaisten oppijoiden liitto, Lukineuvola-hanke.
- Haapasalo S (2007) Kielellisten vaikeuksien tunnistaminen ja arviointi nuoruusiässä. Teoksessa Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä (toim. Aro T, Siiskonen T & Ahonen T.), s 49-73. PS-kustannus, Juva.
- Haapasalo S, Korkeamäki J, Nukari J, Reiterä-Paajanen U & Saarelainen A-L (2007) Opi oppimaan -valmennuskeskus. Kuntoutuspalvelujen kehittämishanke nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksiin 2000-2010. Kuntoutus 1, 42-53.

- Lukka S, Siiskonen T, Aro T, Haapasalo S, Jaakonaho S, Rautakoski P, Lahtinen P & Pärnänen A (2007) Kuntoutus- ja tukimuodot. Teoksessa Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä (toim. Aro T, Siiskonen T & Ahonen T.), s 318-338. PS-kustannus, Juva.
- Marjanen L, Huuho K, Kaija M, Miettinen K, Ruutala K & Haapasalo S (2007) Työhön ja itsenäiseen elämään ohjaavat palvelut. Teoksessa Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä (toim. Aro T, Siiskonen T & Ahonen T.), s 348-367. PS-kustannus, Juva.
- Vuontela U, Lehto P, Jahnukainen M, Miettinen K, Aunola U, Kokko J, Lahtinen P, Haapasalo S, Siiskonen T & Aro T (2007) Perusopetuksesta toiselle asteelle siirtyminen. Teoksessa Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä (toim. Aro T, Siiskonen T & Ahonen T.), s 231-254. PS-kustannus, Juva.
- Korkeamäki J (2008) Aikuisten oppimisvaikeudet - poissa silmistä, poissa mielestä? www.esok.jyu.fi -sivusto.
- Ahonen T & Haapasalo S (2008) Oppimisvaikeudet. Teoksessa Rissanen P, Kallanranta T & Suikkanen A (toim.) Kuntoutus, s. 489-506. Duodecim, Hki.
- Kairaluoma L, Haapasalo S, Peltonen M, Aro M & Wennström K (2008) Lukivaikeuksien arvioinnista oppimisen tukemiseen. Teoksessa Kairaluoma L, Ahonen T, Aro M, Kakkuri I, Laakso K, Peltonen M & Wennström K (toim.) Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille. Niilo Mäki Instituutti, Jyväskylä.
- Haapasalo S & Korkeamäki J (2009) Opi oppimaan -hanke kehittää uusia kuntoutuspalveluita aikuisten oppimisvaikeuksiin. LukSitko-lehti 1/2009.
- Korkeamäki J (2009) ”On se keino selvittää asiasta ku asiasta” - aikuisten kokemuksia selviytymisestä. LukSitko-lehti 2/2009.
- Haapasalo S (2009) Erilaista oppijuutaa vai oppimisvaikeuksia? Artikkelit oppaassa Koskinen K & Hautaluoma M (toim.) Valmennuksessa erilainen oppija. Välineitä työ- ja yksilövalmennukseen. Valtakunnallinen työpajajyhdistys ry.
- Korkeamäki J, Haarni I & Seppälä U (2010). Aikuisten oppimisvaikeuksien ja tarkkaavuushäiriöiden diagnoosi sosiaalisena toimintana. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 47, 109-122.
- Korkeamäki J & Haapasalo S, Miten tukea oppimisen ja tiedonkäsittelyn esteettömyyttä? Esteettömyys-käsikirjan artikkeli. MetSta ry, tulossa 2010.
- Korkeamäki J, Esteetön viestintä. Esteettömyys-käsikirjan artikkeli, MetSta ry, tulossa 2010.
- Haapasalo J & Nukari, J Kehitykselliset oppimisen erityisvaikeudet aikuisuudessa. Neuropsykiatria-kirjan artikkeli, tulossa 2010.

Liite 9. Verkostokyselyyn vastanneet ammattilaiset (n=32)

• Marjukka Aaltonen	Kuntoutusjohtaja	Kuntoutussäätiö
• Sari Harju	Kuntoutussuunnittelija	Hgin kaupunki/Tyke
• Milja Husu	Kehittämisjohtaja	Helsingin seudun erilaiset oppijat
• Pirjo Juvonen-Posti	Vanhempi asiantuntija	Työterveyslaitos, Työterveyshuollon tutkimus ja kehittäminen
• Pasi Kainulainen	Työterveyspsykologi	Forssan seudun terveydenhuollon ky
• Suvi Karppila	Työvoimaneuvoja	TE-toimisto
• Anu Lehtinen	Opintopsykologi	Helsingin yliopisto
• Suvi Lehto-Lavikainen	Oppimisvalmentaja	Koulutuskeskus Salpaus/ aikuis-koulutus ja työelämäpalvelut
• Ritva Liinamaa	Opinto-ohjaaja/erit.opettaja	Metropolia ammattikorkeakoulu
• Leena Liljander	Lehtori	Länsi Uudenmaan ammattikoulutuskuntayhtymä
• Tuomo Loukomies	Erityisopettaja	Erityiskoulutuspalvelu
• Sari Montin	Työterveyspsykologi	Terveystalo
• Arja Mäkinen	Projektipäällikkö	Kuntoutussäätiö, Tuukka - Työssä uudistumista tukeva kuntoutus
• Pirjo Nieminen	Lehtori, erityisopettaja	Laurea-amk
• Maritta Palmu	Kouluttaja	Koulutusavain Oy Kajaani
• Kaijamaija Parviainen	Koulustuotoimitsija	JHL ry
• Eira Pohjola	Puheenjohtaja	Kanta-Hämeen erilaiset oppijat ry
• Kirsi Pärty-Äyräväinen	Sosiaaliohjaaja	Helsingin kaupunki/sosv maahanmuuttoyksikkö, Pääkaupunki-seudun seudullisten ja alueellisten verkostojen vahvistaminen -hanke
• Riitta Rönkkö	Oppimisvalmentaja	Kuopion kesäyliopisto
• Jukka Salomäki	Kuntoutusjohtaja	Kuntoutussäätiö
• Kati Sunimento	Projektipäällikkö	Kriminaalihuollon tukisäätiö, Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hanke
• Kaisa Suomalainen	Opinto-ohjaaja	Lapin ammattiopisto, VÄYLÄ-hanke
• Sirpa Tujunen	Työyhteisövalmentaja	Kuntoutussäätiö, Tuukka - Työssä uudistumista tukeva kuntoutus

9 vastaajaa vastasi nimettömänä.

Liite 10. Aikuisten oppimisvaikeuksien palvelupolut

Tunnistus ja palveluohjaus

- tunnistuslista ja haastattelu
- seulatutkimus
- asiakkaan oma kokemus, aiemmat tutkimukset
- neuvonta ja ohjaus yksilötutkimukseen ja tukipalveluihin

Yksilötutkimus

- erityisopettajan tai puheterapeutin tekemä yksilötutkimus
- psykologin tekemä yksilötutkimus (muisti, mieliala)
- neuropsykologiset tutkimukset (suuret vaikeudet, erotusdiagnostiikka)
- palaute ja ohjaus
- suositukset opintoihin tai työpaikalle (lausunto ja tarvittaessa erillinen lukitodistus)
- kuntoutustarpeen selvittäminen
- tarvittaessa seuranta

Valmennus ja kuntoutus

- oppimisvalmennus (erityisopettaja tai psykologi)
 - > neuvonta ja ohjaus 1-5 krt
 - > pitkäkestoinen opiskelun tuki
- vertaistukea hyödyntävät ryhmäkurssit (ryhmäohjaaja, (neuro)psykologi, erityisopettaja)
 - > sopeutumisvalmennus
 - > ammatinvaihtajat, uudelleen koulutus
 - > työssä jaksamista tukevat lyhytkurssit
- neuropsykologinen kuntoutus
- apuvälinearviointi ja -ohjaus

Opi oppimaan -hankkeen julkaisut

- Reiterä-Paajanen, Ulla: Oppimisvalmennusta aikuisten oppimisvaikeuksiin - ohjauksen ja kuntoutuksen opas ammattilaiselle. Opi oppimaan -hanke. Kuntoutussäätiö, Helsinki (tulossa 2010).
- Korkeamäki, Johanna, Reuter, Anni ja Haapasalo, Seija: Aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistus, arviointi ja kuntoutus. Opi oppimaan -hankkeen toimeenpano ja tulokset. Kuntoutussäätiön työselosteita 40/2010.
- Saarelainen, Anna-Leena ja Haapasalo, Seija (toim.): Ryhmästä voimaa aikuisten oppimisvaikeuksiin. Opi oppimaan -hanke. Kuntoutussäätiö, Helsinki 2010.
- Korkeamäki, Johanna: Aikuisten oppimisvaikeudet. Näkökulmia selviytymiseen. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 83/2010.
- Saarelainen Anna-Leena, Haapasalo, Seija & Mikola Susanna. Oppimisvaikeuksien huomioiminen asiakkaan ohjauksessa. Tietoa aikuisen asiakkaan oppimisvaikeuden tunnistamisesta ja jatko-ohjauksesta. Opi oppimaan -hanke. Kuntoutussäätiö, Helsinki 2010.
- Nukari, Johanna: Aikuisten oppimisvaikeuksien psykologinen arviointi. Kuntoutussäätiön työselosteita 39/2010.
- Oma oppimisvalmentaja. Työkirja oppimisvaikeuksien kanssa selviytymiseen. Opi oppimaan -hanke. Kuntoutussäätiö, Helsinki 2010.
- Tukea ja palveluita nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksiin. Palveluopas asiakkaalle ja työntekijälle. Opi oppimaan -hanke. Kuntoutussäätiö, Helsinki 2009.
- Haapasalo, Seija ja Korkeamäki, Johanna (toim.): Kuntoutuspalveluita aikuisten oppimisvaikeuksiin. Opi oppimaan -projektin väliraportti. Kuntoutussäätiön työselosteita 38/2009.

Kaikki julkaisut löytyvät myös hankkeen verkkosivuilta:

www.opioppimaan.fi/materiaalit/raportit-ja-oppaat

Kuntoutussäätiön työselosteita • WORKING PAPERS

- Korkeamäki J, Reuter A, Haapasalo S, Aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistaminen, arviointi ja kuntoutus. Opi oppimaan -hankkeen toimeenpano ja tulokset. Kuntoutussäätiön työselosteita 40/2010.
- Nukari J, Aikuisten oppimisvaikeuksien psykologinen arviointi. Opi oppimaan -projekti. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 39/2010.
- Haapasalo S, Korkeamäki J (toim.), Kuntoutuspalveluita aikuisten oppimisvaikeuksiin. Opi oppimaan -projektin väliraportti. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 38/2009.
- Jalava J, Salomäki J, Määräaikainen työnkevennys työssä selviytymisen tukena. Arviointitutkimus Itellan Kunnan Polku -tuen vaikutuksista työntekijöiden sairauspoissaoloihin ja työssä jaksamiseen. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 37/2008.
- Pensola T, Roine S, Vuorento M, lällä ei väliä: Hyvinvoivana ja vireänä töissä ja eläkkeellä. Loppuraportti Ikkuna-hankkeessa toteutetun 55-69-vuotiaiden avomuotoisen varhaiskuntoutusmallin toteuttamisesta. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 36/2008.
- Ala-Kauhaluoma M, Laurila H, Haapasalo S, Oppimisvaikeudet tukipalvelun haasteena - Lukineuvola-hankkeen arviointitutkimus. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 35/2008.
- Jalava J, Roine S, Hassinen R, Pensola T, Hyvistä käytännöistä lupaaviin tuloksiin ja menetelmiin. Selvitys 55-69-vuotiaiden toiminta- ja työkyvyn edistämiseen keskittyneistä hankkeista ja hyvistä käytännöistä. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 34/2007.
- Peltola U, Vuorento M, Juurruttamisen edistäjät ja estäjät. Kokemuksia työllistymispalvelujen kehittämishankkeista. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 33/2007.
- Mannila S, Järvikoski A (eds), Disability and Working Life. Helsinki: Rehabilitation Foundation, Working Papers 32/2005.
- Lehtoranta P, Joint-Nivel-projekti ammattiopintojen käynnistymisen tukena. Toiminnan arviointia ja tuloksia. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 31/2005.
- Ala-Kauhaluoma M, Lempola H-M, Härkäpää K, Kokonaisvaltaista tukea yksilölle. Equal-ohjelman kansallisessa teematyössä kerättyjä käytäntöjä, kokemuksia ja tuloksia. Helsinki: Kuntoutussäätiön työselosteita 30/2005.

Aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistaminen, arviointi ja kuntoutus

Opi oppimaan -hankkeessa (RAY 2006-2010) kehitettiin uusia kuntoutuspalveluita aikuisten oppimisvaikeuksiin. Kehitettäviä palveluita olivat oppimisvaikeuksien psykologinen arviointi, oppimisvalmennus, ryhmäkuntoutus sekä palveluohjaukseen perustuva lukikonsultointi. Hankkeessa kartoitettiin myös oppimisvaikeuksiin liittyviä selviytymiskeinoja sekä tuotettiin materiaalia aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, ohjaukseen ja kuntoutukseen.

Hankkeen loppuraportissa kuvataan kehittämistyön etenemistä, toimeenpanoa ja tuloksia. Samalla raportti kuvaa yleisemmin aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyviä tukitarpeita ja palvelujärjestelmään liittyviä ongelmakohtia. Hankkeen tuloksia voidaan hyödyntää palveluiden toteuttamisessa ja jatkokehittämisessä.

Painopaikka: Yliopistopaino, Helsinki 2010
ISSN 0784-2333
ISBN 978-952-5017-95-3
ISBN 978-952-5017-96-0 (pdf)